

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

GRETA GELAŽANSKAITĖ
II kurso studentė

RUSIJOS RIBINĖ KARYBA: JUODKALNIJOS ATVEJIS

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc. dr. Deividas Šlekys

Vilnius, 2022

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė: .....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Rusijos ribinė karyba: Juodkalnijos atvejis“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Greta Gelažanskaitė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Gelažanskaitė G. Rusijos ribinė karyba: Juodkalnijos atvejis: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas doc. dr. D. Šlekys. – V., 2022 m. – 76 p.

Reikšminiai žodžiai: Nekonvencinė karyba, Rusija, grėsmės, Juodkalnija, ribinė karyba, adaptacija, strategija, ambivalentiškumas, netiesioginis poveikis, paneigiamumas, nacionalinis saugumas, NATO.

Šiame darbe nagrinėjama šiuolaikinė Rusijos karyba. Koncentruojamasi į nekonvencinės karybos principus ir netiesioginį poveikį silpninant ir destabilizuojant padėtį valstybėse, kurios patenka į Rusijos menamą interesų zoną. Darbu siekiama iširti Rusijos karybos sampratą ir specifiką, atskleidžiant strateginį jos poveikį. Ribinės karybos samprata vertinama kaip aktualiausiai atspindinti Rusijos šiuolaikinį karybos modelį. Dėl slaptų ir priedanginių įtakos operacijų, ambivalentiško poveikio, naudojimosi valstybių pažeidžiamumais ir tarptautinio konteksto suteikiamų galimybių įgyvendinti savo veiksmus, Rusija veikia laviruodama ties atsakomybės priskyrimo riba, o šis fenomenas padeda išvengti griežtų pasekmių.

Darbe tiriamas 2016 m. Rusijos inicijuotas perversmas Juodkalnijoje paskutiniame valstybės prisijungimo prie NATO etape. Rusijos pastangos destabilizuoti padėtį euroatlantinės integracijos siekiančioje valstybėje vertinamos ribinės karybos teoriniuose rėmuose. Atsižvelgiant į pakopinius ribinės karybos etapus, analizuojamas Rusijos poveikis išankstiniame operacijos paruošimo etape, jos slapta ir priedanginė veikla, sukurianti dviprasmiškai vertinamą kontekstinę situaciją, kuri riboja savalaikį grėsmių identifikavimą ir užkardymą, o kartu padeda kurti ilgalaikes pasekmes turintį destruktivų poveikį nacionaliniam saugumui neišprovokuojant atsako.

Turinys

Įvadas.....	6
1. Nekonvencinės karybos reikšmė šiuolaikinio konflikto kontekste	13
2. Rusijos karinės minties evoliucija	16
3. Ribinės karybos teorinė prieiga ir pagrindiniai jos elementai	22
3.1 Ribinės karybos modelis.....	24
3.2 Ribinės karybos elementai.....	28
3.2.1 Įtinamas paneigiamumas	28
3.2.2 Refleksyvi kontrolė.....	31
3.3 Ribinės karybos teorijos trūkumai	34
4. Praktinis ribinės karybos modelio pritaikymas Juodkalnijos perversmo organizavime.....	36
4.1 Kontekstinė situacija.....	36
4.2 Operacinis aplinkos paruošimas	40
4.3 Slaptos operacijos organizavimas.....	44
4.4 Aptikimo slenkstis	48
4.5 Priedanginė veikla	49
4.6 Priskyrimo slenkstis ir dviprasmiška veikla	50
4.7 Reakcijos laikas	54
4.8 Ribinė zona	54
Išvados	60
Literatūros sąrašas	64
Summary.....	75

Ivadas

Skirtingais istorijos laikotarpiais karo prigimtis išlieka ta pati, tačiau karybos suvokimas kinta. Kliudamiesi pastarųjų dviejų dešimtmečių patirtimi, karybos analitikai nekonvencinės karybos taktiką ir strategiją daugiausiai priskyrė nevalstybiniam veikėjams, dažniausiai siejamiems su ginkluotų sukilimų dalyviais, pasipriešinimo judėjimais ar teroristinėmis grupuotėmis. Ši paplitusi samprata atspindėjo valstybinių ir nevalstybinių veikėjų karybos metodų dichotomiją, vadovaujantis karybos pagal autonomiškas kategorijas nuostatomis. Nors egzistuoja teorijos, išryškinančios jų skirtumus, tačiau tai daugiausiai santykiniai panaudojimo laipsnio, o ne karybos rūšies skirtumai. Bendrąja prasme, karas gali būti ir reguliarusis, ir nereguliarusis arba abiejų kombinacija.¹ Viešajame diskurse kai kur vis dar egzistuoja suvokimas, kuriuo vadovaujantis asimetrinės grėsmės, nereguliarusis, nekonvencinis karas vertinamas kaip anomalija lyginant su „tradiciniu“ konvencinės karybos būdu. Tačiau tai yra tipiška karybos charakteristika esant skirtingoms aplinkybėms.

2014 m. Krymo aneksija bei kitos vėlesnės Rusijos operacijos Europoje ir už jos ribų priminė, kad nekonvencinės karybos metodai, derinami kartu su konvencinių priemonių arsenalu, yra galingas valstybinio veikėjo įrankis. Rusijos pasitelkiami samdiniai, sukarintos formuotės, organizuoto nusikalstamumo grupės Vakarų privertė persvarstyti grėsmės suvokimą, kur kas didesnę dėmesį skiriant nekonvencinių grėsmių pobūdžiui. Plačiame šiandieninę karybą siekiančių apibrėžti teorijų kontekste hibridinio karo koncepcija tapo populiaria siekiant suprasti Rusijos karybos ypatumus po 2014 m. invazijos į Ukrainą, tačiau pirminė koncepcijos paskirtis buvo skirta ne Rusijos karybai charakterizuoti.

Nepaisant to, tiek NATO ir ES, tiek ir daugelis nacionalinių vyriausybių ėmė naudoti hibridinio karo terminą kaip vieną pagrindinių šiuolaikinę Rusijos karybą charakterizuojančių koncepcijų, kuri kartu atspindėjo susirūpinimą dėl jos pasitelkiamo „naujo karybos būdo.“ Stebint tokias apraiškas ir suvokiant, jog jose naudojamos nekonvencinės priemonės nėra nauja Rusijos praktika, kilo natūralus klausimas, kaip tinkamai įvertinti Rusijos karybos sampratą.

2022 m. Rusijos karinė invazija į Ukrainą, rodos, dalį karybos tyrinėtojų skatina iš naujo persvarstyti pagrindinius Rusijos karybą conceptualizuojančius bruožus, o nacionalinės gynybos planuotojus verčia grįžti prie minties apie konvencinio karo tikimybę kaip pagrindinę grėsmę, ypatingai kalbant apie su Rusija besiribojančias ar į jos suvokiamą interesų sferą patenkančias valstybes. Besiklausant Rusijos politinių lyderių retorikos, stebint karo Ukrainoje eigą ir sekant Rusijos ginkluotųjų pajėgų manevrus, tokia dilema kyla ne be priežasties. Tačiau vasario 24 d. prasidėję įvykiai gali būti vertinami kaip ilgalaikės Rusijos įtakos strategijos kulminacija, kurią

---

¹ Gjorgji Veljovski, Nenad Taneski, Metodija Dojchinovski, „The danger of „hybrid warfare” from a sophisticated adversary: the Russian „hybridity” in the Ukrainian conflict”, *Defense & Security Analysis* 33, No. 4 (2017): 294, <https://doi.org/10.1080/14751798.2017.1377883>.

ribinės karybos (angl. *liminal warfare*) teorija aiškina kaip jau vykstančio karo aktyviają fazę. Vadovaujantis šiuo požiūriu, kinetine operacija siekiama įtvirtinti tikslus, kurie buvo formuojami dar operacinio aplinkos paruošimo etape (angl. *operational preparation of the environment*). Pavykus tikslus užsitikrinti šiame laikotarpyje, pergalė pasiekama neiššovus pirmojo šūvio arba išvis jo išvengiant.

Nusistovėjus saugumo situacijai, Rusijos sprendimas imtis atviros invazijos neabejotinai paskatins naujus tyrimus, kuriais bus bandoma racionaliai paaiškinti šių metų pradžioje plačiu mastu atsinaujinusį Rusijos karą Ukrainoje. Tikėtina, kad lygiai taip pat, kaip ir po Krymo įvykių, kuomet stengiantis paaiškinti saugumo krizę ir paplito hibridinio karo terminas, atsiras papildomų koncepcijų, kurios bus taikomos Rusijos karybai charakterizuoti. Vis dėlto, nė viena jų pilnai nepaaiškins Rusijos manevrų juos analizuojant tik operaciniame lygmenyje.

Norint įsisąmoninti Rusijos strateginį mąstymą naujų koncepcijų kūrimas nebūtinai. Tam suprasti svarbu atsižvelgti į Rusijos karybos patiriamą adaptaciją ir naudojamas dar sovietmečiu išbandytas praktikas, kurių apraiškos identifikuojamos ne tik Ukrainoje, bet ir kitose į Rusijos interesų zoną patenkančiose šalyse. Rusijos inicijuotas perversmas Juodkalnijoje 2016 m. paskutiniame stojimo į NATO etape – vienas ryškiausių, tačiau ne vienintelis destruktivaus ir užmaskuoto poveikio pavyzdys, nepelnytai tapęs antraplaniu didžiųjų valstybių užsienio politikos darbotvarkėje, o kartu ir nusipelnantis nuodugnesnio akademinio tyrimo. Taigi, tvyrant karo rūkui ir laukiant karo Ukrainoje pabaigos, Rusijos šiuolaikinės karybos bruožus galime vertinti remiantis jau įvykusiais incidentais gretimuose regionuose. O kartu neatmesti galimybės, kad ekonominis ir politinis Rusijos nuosmukis, patirtas po 2022 m. karo Ukrainoje gali lemti dar didesnio masto nekonvencinių priemonių spektrą ir ardomąją veiklą užsienio valstybėse.

Pastangos suprasti Rusijos dabartinės karybos principus sukuria pagrindą **tyrimo problemai**, teigiant, jog Rusijos šiuolaikinės karybos bruožai karybos ekspertų neretai yra įvardijami nauju fenomenu bei yra turtingi juos konceptualizuoti siekiančiais terminais. Tačiau pastarieji išryškina daugiausiai ne Rusijos taikomą strategiją kitų valstybių atžvilgiu, o skirtingas poveikio priemones ir metodus. Ši tendencija leidžia apibrėžti *problemos esmę, jog koncentravimasis į taktinį-operacinį lygį riboja galimybę visapusiškai suvokti Rusijos šiuolaikinės karybos principus, kurie savo ruožtu kelia riziką valstybių savalaikiam grėsmių identifikavimui ir užkardymui.*

Atsižvelgiant į esamą problematiką, šio **darbo tikslas** yra atskleisti Rusijos šiuolaikinės karybos sampratą ir specifiką taikant ribinės karybos koncepciją. **Tyrimo objektas** – 2016 m. organizuoto perversmo Juodkalnijoje analizė.

Darbo tikslo įgyvendinimui keliami pagrindiniai **uždaviniai**:

1. Apibrėžti nekonvencinės karybos reikšmę šiuolaikinio konflikto kontekste.

2. Išanalizuoti Rusijos karinės minties evoliucijos pobūdį reaguojant ir prisitaikant prie jos suvokiamų šiuolaikinio geopolitinio konteksto keliamų grėsmių.

3. Atskleisti ribinės karybos bruožus ir sudedamuosius jos elementus.

4. Pritaikant ribinės karybos koncepciją identifikuoti Rusijos netiesioginio poveikio strategiją analizuojant jos *modus operandi* Juodkalnijoje 2016 m.

Tyrimo eigoje siekiama pagrįsti **ginamąjį teiginį**, jog Rusijos šiuolaikinės karybos strateginį poveikį aktualiausiai atspindi ribinės karybos samprata, kurios pakopiniai saugumo krizės etapai ir ambivalentiškumas padeda siekti tikslų neišprovokuojant atsako.

Šio darbo tyrimas bus vykdomas pasitelkiant kokybinį analizės metodą, tiriant Rusijos nekonvencinės karybos apraiškas į jos interesų zoną patenkančiame Vakarų Balkanų regione, koncentruojantis į 2016 m. inicijuotą perversmą Juodkalnijoje ir identifikuojant ribinės karybos apraiškas, kurių užmaskuotas poveikis vykdomas vengiant vidaus ir tarptautinės reakcijos.

Siekiant nustatyti Rusijos šiuolaikinės karybos bruožus, atsisakoma plačiai naudojamos hibridinio karo koncepcijos, kuri taikoma siekiant apibrėžti Rusijos politinių tikslų siekį karinėmis ir nekarinėmis priemonėmis. Šiuolaikinės karybos tendencijas apžvelgiančioje literatūroje dažnai sutinkamas hibridinio karo terminas – vakarietiškas konceptas, kuriuo imta charakterizuoti Rusijos poveikio priemones ir metodus neatsižvelgiant į pastarosios karybos istoriją ir karines praktikas.

Hibridinis karas² apibrėžia platų karybos metodų spektrą ir plačiausiai išplėtotas JAV karybos ekspertų. F. G. Hoffman, J. J. McCuen³ hibridinio karo teorijos aptaria, jog toks karas apima „skirtingus ir vienu metu pasitelkiamus karybos būdus, įskaitant konvencinius pajėgumus, nereguliariąją taktiką ir formuotes, teroro aktus, kriminalinio segmento išnaudojimą,”⁴ referuojant į laiko ir erdvės sinchroniškumą. „Hibridiniai karai yra simetrinio ir asimetrinio karo derinys, kuriame vykdomos tradicinės karinės operacijos prieš oponento karines pajėgas ir taikinius, tuo pačiu metu stengiantis kontroliuoti mūšio zonos populiaciją užtikrinant jų stabilizavimą⁵. O. Jonsson teigimu, ši samprata analitiškai naudingiausia karinių operacijų analizei,⁶ taigi menkai pritaikoma mąstant apie strateginį poveikį valstybėms, susiduriančioms su Rusijos agresija.

---

² Vienas ankstyviausių šaltinių, naudojančių hibridinio karo koncepciją yra Th. Mockaitis (1995 m.). Th. Mockaičio hibridinio karo terminas pakankamai artimas šiandieninei sampratai dėl to, jog apibrėžia, kad hibridinis karas yra naudojamas silpnesnio veikėjo konfrontacijai prieš stipresnį. Tačiau autorius šį terminą pasitelkia kalbėdamas apie hibridinę karybą sukilimuose. Thomas R. Mockaitis, „A Hybrid War: The Indonesian Confrontation” in *British Counterinsurgency in the Post-imperial Era* (Manchester: Manchester University Press, 1995), 14–44.

³ 2006 m. JAV jūrų pėstininkas plk. lt. F. G. Hoffman pirmą kartą pristatė ir sukūrė užuomazgas šiandien plačiai išplitusiai hibridinio karo sampratai. Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars* (Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007).

⁴ Hoffman, *Conflict in the 21st Century*, 14.

⁵ John J. McCuen, „Hybrid Wars”, *Military Review* 88, No. 2 (March-April 2008): 108, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf.

⁶ Oscar Jonsson, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2019), 9.

Nors hibridinis karas plačiai naudotas Rusijos karybos bruožams apibrėžti⁷, ši vakarietiškoje karinėje mintyje susiformavusi koncepcija kelia pagrįstų svarstymų dėl savo tinkamumo charakterizuojant šiuolaikinę Rusijos karybą ir sulaukia nemažai kritikos: kai kuriais atvejais ji vertinama kaip netinkama analitinė priemonė vertinant Rusijos pajėgumus ar užsienio politikos ketinimus ir neturėtų būti naudojama kaip pagrindas priimant strateginius sprendimus, rengiant atgrasymo priemones bei planuojant gynybą.

Teigiama, jog analitiniu požiūriu, per plati hibridinio karo koncepcija linkusi daugiau užgožti, nei pasitarnauti⁸. Hibridinio karo terminas toks platus ir įtraukiantis skirtingas poveikio priemones, įskaitant karinius manevrus, sukarintas formuotes ir civilines organizacijas bei atvirą ir priedanginę veiklą, jog jos miglotumas stokoja naudos⁹. M. Kofman ir M. Rojansky teigimu, „hibridinis karas“ – „ne Rusijos sukurta strateginė koncepcija, o tik etiketė, kurią Vakarai priskiria jos veiksmams siekdami suvokti pakopinius saugumo krizės etapus, kuriuose visos pusės, išskyrus Rusiją, atrodo, buvo išbalansuotos.“¹⁰

M. Clark teigia, jog dominuojančios Rusijos karybos idėjos demonstruoja adaptyvų atsaką į šiuolaikines tendencijas: „Rusijos karybos strategai suvokia, jog šiuolaikinis karas tampa vis mažiau konvencinis, yra greitesnis, apima skirtingų priemonių spektrą ir jame dalyvaujančius veikėjus“. Be to, nurodoma, kad Rusija hibridinį karą vertina kaip vakarietišką karybos būdą, su kurio grėsme susiduria ji pati.¹¹ Maskvos vertinimu, konvencinio karo tikimybė prieš Rusiją yra minimali ir valstybė privalo optimizuoti resursus rengiantis kitokio pobūdžio grėsmėms, kad būtų pasirengusi ateities karui. M. Kofman ir M. Rojansky išreiškia dar kritiškesnę vertinimą teigdami, kad „Rusijos požiūris į karybą, apimantis įvairius galios projekcijų tipus, neatspindi jokios naujai sukurtos strategijos. Veikiau tai iliustruoja tai, jog šalis pripažįsta naujos kartos karybos tendencijas, kad ir su kuo ji kovotų. Modernūs karai kariaujami pasitelkiant daugelį galios komponentų.“¹²

---

⁷ Hibridiniu karu populiariai imta vadinti ne tik 2014 m. Rusijos invaziją į Ukrainą. 2008 m. Rusijos pradėtas karas Sakartvele taip pat bandytas interpretuoti kaip hibridinio karo apraiška. Tačiau intelektualinį įkvėpimą ir paskatas koncepcijos susiformavimui lėmė Vakarų valstybių bei Izraelio kovinė patirtis mūšiuose su valstybiniais ir nevalstybiniais veikėjais Artimuosiuose Rytuose. Tačiau Artimųjų Rytų hibridinio karo veikėjų pagrindiniu akstiniu ir sėkme laikoma „pergalė mūšio lauke“, tuo tarpu Rusijos naujos kartos karybos samprata atspindi tarpdimensinės prievartos naudojimą. Dmitry Adamsky, *Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy* (Paris: IFRI, 2015), 19, žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d., <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf>.

⁸ Betina Renz, Hana Smith, *Russia and Hybrid Warfare - Going Beyond the Label* (Finland: Aleksanteri Institute, University of Helsinki, 2016), 4, 22-23, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁹ Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 9.

¹⁰ Michael Kofman, Matthew Rojansky, *A Closer Look at Russia's „Hybrid War“* (Washington, DC: Wilson Center, April 2015): 1, žiūrėta 2021 m. spalio 14 d., <https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no7-closer-look-russias-hybrid-war>.

¹¹ Mason Clark, *Russian Hybrid Warfare* (Washington, DC: Institute for the Study of War, 2020): 15, žiūrėta 2021 m. spalio 14 d., <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf>.

¹² Kofman, Rojansky, *A Closer Look at Russia's „Hybrid War“*, 2.

Geopolitinė Lietuvos padėtis lemia, jog Rusijos veiksmai ir represyvi politika yra didžiausia grėsmė valstybės nacionalinio saugumo architektūrai.¹³ Su tuo susijęs augantis Lietuvos tyrėjų dėmesys jos keliamų grėsmių konceptualizavimui, tačiau šalyje vis dar stinga Rusijos šiuolaikinės karybos charakteristikos tyrimų. D. Petraitis, aptardamas Rusijos saugumo ir gynybos politiką bei jos karinių reformų ypatumus¹⁴ teigia, kad 2008 m. šalyje prasidėjusi karinė reforma įnešė pokyčių Rusijos kariavimo koncepcijoje. Vienu iš esminių pasikeitimų¹⁵ autorius įvardija Rusijos nekonvencinės jėgos prioritetizavimą, karines pajėgas didžiaja dalimi naudojant netiesiogiai.

Šiuolaikinės karybos pokyčius tiriantis A. Revaitis teigia, kad Rusijos ekspertai linkę analizuoti ir mėgdžioti Vakarų karines patirtis, ypatingą dėmesį skiriant JAV naujų karybos koncepcijų ir sąvokų genezei: „nors Kremliaus retorikoje hibridinės karybos samprata reprezentuojama kaip grėsmė Rusijai, pastaroji hibridiškumui suteikia strateginę reikšmę ir ieško efektyviausių jos panaudojimo galimybių.”¹⁶ Tuo tarpu E. Bajarūnas ir V. Keršanskas,¹⁷ analizavę hibridinio karo sampratą ir Rusijos naudojamas poveikio priemones bei saugumo iššūkius tiek Lietuvos, tiek NATO kontekste, kvestionavo hibridinių grėsmių sąvokos atitikimą šiuolaikinės karybos realijoms. K. Kilinskas taip pat pripažįsta,¹⁸ kad hibridinės karybos koncepcija nėra pakankama priemonė aiškinant Rusijos karybos principus.

Šiuolaikinei Rusijos karybai charakterizuoti paraleliai naudojamos ir kitos sąvokos: naujos kartos karyba (angl. *new generation warfare*), nelinijinė karyba (angl. *non-linear warfare*), asimetrinė karyba (angl. *asymetric warfare*), satelinė karyba (angl. *proxy warfare*), pilkosios zonos operacijos (angl. *gray zone operations*) ir kt. R. Seely, kalbėdamas apie Rusijos šiuolaikinės karybos pobūdį, nurodo, kad hibridinis karas yra tik vienas iš 25 terminų,¹⁹ kurie iki šiol buvo naudojami apibūdinti karines ir nekarines priemones, kurias naudoja Rusija.

---

¹³ Lietuvos žvalgybos bendruomenė Rusijos priešiškus veiksmus Lietuvos atžvilgiu įvardija didžiausia grėsme valstybės nacionaliniam saugumui. Tai atsispindi nuo 2014 m. publikuojamuose kasmetiniuose VSD ir AOTD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimuose.

¹⁴ Daivis Petraitis, „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.”, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011* 9, No. 1 (2011): 159–189, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2011.9.8>; Daivis Petraitis, „Reorganisation of the Russian Armed forces (2005-2015)”, Working paper, (National Defense University, Department of Strategic and Defense Studies, 2012), žiūrėta 2021 m. spalio 28 d., https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/84363/StratL4_43w.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹⁵ Kaip pavyzdys pateikiamas Rusijos privačių karinių kompanijų panaudojimas konfliktuose, kurios dislokuojamos tuomet, kai valstybinių pajėgų įvedimui nėra galimybės arba politiškai nepalanku. Daivis Petraitis, „Naujasis karinis Rusijos veidas”, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015* 13, No. 1 (2015): 114-116, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2015.13.6>.

¹⁶ Algirdas Revaitis, „Šiuolaikinės karybos diskursas Rusijos karinėje mintyje”, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018* 16, No. 1 (2016): 296-297, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2018.16.9>.

¹⁷ Eitvydas Bajarūnas, Vytautas Keršanskas, „Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė”, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018* 16, No. 1 (2016): 127-172, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2018.16.5>.

¹⁸ Kęstutis Kilinskas, „Hibridinis karas: orientuojanti ar klaidinanti sąvoka analizuojant Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje?”, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016* 14, No. 1 (2016): 131-149, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2016.14.6>.

¹⁹ R. Seely skirsto šiuos terminus į penkias kategorijas. Į pirmąją grupę patenka terminai, nurodantys procesus ar rezultatus arba demonstruoja Rusijos agresyvios sąveikos su kitomis valstybėmis stilių, pavyzdžiui, „išaldytas konfliktas”. Antroji

Visgi šių koncepcijų taikymas nesant darnaus ir vienalyčio Rusijos išitraukimo į konfliktus *modus operandi* konceptualizavimo sukuria analitinį chaosą. Be to, nors XXI a. karyba yra gausi ją charakterizuojančių koncepcijų, tačiau strategine prasme reikšmingam ambivalentiškumo elementui suteikiant antraeilį vaidmenį arba jį ignoruojant, Rusijos šiuolaikinės karybos charakteristika nebus visapusiškai suvokiama. Nepaisant to, jog dalis koncepcijų, apibūdinančių šiuolaikinę Rusijos karybą dažnai sulaukia kritikos, o tiesioginis jų taikymas nėra tinkamiausias metodas Rusijos karybos apibūdinimui, tačiau kai kuriose iš jų²⁰ aptariamas įtikinamo paneigiamumo (angl. *plausible deniability*) bruožas yra svarbus faktorius, kuriuo Rusija naudojasi vykdydama įtakos operacijas ir išvengia atsakomybės. Atsižvelgiant į Rusijos organizuotų operacijų pobūdį akivaizdu, jog Rusijos karybos ekspertai taip pat suvokia šio faktoriaus svarbą ir jį išnaudoja, bet įtikinamo paneigiamumo reikšmė vakarietiškoje mintyje iki šiol nėra pakankamai išplėtotą.

Šiuolaikinės karybos teorijų gausoje pokytį įneša D. Kilcullen²¹ ribinės karybos koncepcija. Pastaroji reikšmingai papildo kitų teorijų trūkumus, ribojančius jų pritaikomumą analizuojant dabartinius Rusijos karybos principus, o taip pat svarbią reikšmę teikia įtikinamo paneigiamumo dėmeniui, suteikiančiam oponentui laisvę veikti manipuliuojant situacijos suvokimu.

Rusijos karybos adaptaciją analizuodamas D. Kilcullen teigia, jog šalis, kuri buvo suvokiama kaip grėsmė Šaltojo karo kontekste, evoliucionavo. Rusija atsigavo po nuosmukio pasibaigus Šaltajam karui ir pasimokė iš Vakarų nesėkmių kariaujant su nevalstybiniais veikėjais Irake bei Afganistane. Režimas transformavosi bei toliau išgyvena transformaciją globalios grėsmės aplinkoje²² ir naudojasi siauru vakarietišku grėsmės suvokimu. Šiandien Rusija naikina tradicinį suvokimą²³ tarp vidaus ir tarptautinės erdvės, nusikaltimo ir konflikto, karo ir taikos, saugumo ir karinių operacijų, realybės ir „melagienų“.

Tyrime taikant ribinės karybos koncepciją neturima tikslo Rusijos karybos metodų pristatyti kaip naujo fenomeno. Norima pademonstruoti, kad jos veiksmų negalima charakterizuoti tik kaip

---

apibrėžimų grupė apima dar neišplėtotas sampratas, tokias kaip „naujos kartos karyba“. Trečioji terminų grupė sieja šiuolaikinę Rusijos karybą su „aktyviomis priemonėmis“, KGB ir komunistų partijos dezinformacija ir vėlyvojo Šaltojo karo eros šnipinėjimo taktika. Ketvirtajai grupei priskiriami terminai, kuriais bandoma apibrėžti „naujo“ karo formas, sutelkiant dėmesį į suvokiamus bruožus: tokios sąvokos apima: „asimetrinį karą“ ar „pilkosios zonos operacijas“. Nors pastarieji terminai išryškina vieną iš pagrindinių Rusijos šiuolaikinės karybos ypatybių – laviravimą ties slenksčio peržengimu į konvencinį karą, tačiau nepateikia išsamaus šiuolaikinio Rusijos karybos veido. Penktajai kategorijai priklauso „hibridinio karo“ sąvoka, kuri tapo patogiai apibūdinti prieš Vakarus naudojamam karinio ir nekarinio poveikio deriniui, tačiau jos neapibrėžtumai leidžia abejoti koncepcijos verte. Rober Seely, „Defining Contemporary Russian Warfare“, *The RUSI Journal* 162, No. 1 (2017): 51-52, <https://doi.org/10.1080/03071847.2017.1301634>.

²⁰ Pavyzdžiui, A. Mumford satelitinės karybos teorijoje netiesioginio išitraukimo į konfliktą ašimi laiko įtikinamo paneigiamumo faktorių ir įvardija jį kaip archetipinį rizikos valdymo būdą siekiant minimaliais ištekliais pasiekti maksimalią naudą. Visgi įtikinamo paneigiamumo samprata A. Mumford teorijoje nedetalizuojama, o pats autorius sutinka, jog šis dėmuo dėmuo turi būti plėtojamas detalčiau. Andrew Mumford, *Proxy Warfare* (Cambridge: Polity Press, 2013), 111.

²¹ David Kilcullen, *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West* (New York: Oxford University Press, 2020).

²² Kilcullen, *The Dragons and the Snakes*, 3.

²³ *Ibid*, 17-18.

taktinių manevrų. Atvirkščiai: siekiama akcentuoti ribinės karybos išnaudojimą Rusijai veikiant strategiškai. Pirmiausiai norima pabrėžti, jog yra kritiškai svarbu Rusijos šiuolaikinės karybos modelį vertinti kaip strateginę priemonę, o toks požiūris padės geriau identifikuoti nacionalinių valstybių saugumo spragas ir trūkumus.

1. Nekonvencinės karybos reikšmė šiuolaikinio konflikto kontekste

Persijos įlankos karas (1991) demonstravo triuškinantį Vakarų dominavimą ir pranašumą kariniuose konfliktuose ir laikomas esminiu lūžiu modernios karybos evoliucijos trajektorijoje. Besikeičianti saugumo aplinka paskatino karybos teoretikus iš naujo persvarstyti karybos pobūdžio kaitą, kuriai paskatas davė stiprius konvencinius pajėgumus telkiančių Vakarų kariuomenių nuostoliai nekonvencinėse operacijose susiduriant su silpnesniais valstybiniais ir nevalstybiniais varžovais. Tai paskatino „karo kartų“ karybos teorijų formavimąsi ir prisitaikymo prie jų būtinybę²⁴ bei diskusijas apie iš pagrindų pasikeitusį karybos pobūdį.

Priešingai šiai nuostatai, teigiama, jog „kiekvienas laikotarpis turi specifines karybos formas, ribojančias sąlygas ir išankstines nuostatas bei savo karybos teoriją“, o kiekvieno amžiaus įvykiai turi būti vertinami atsižvelgiant į laikmečio ypatumus.²⁵ Be to, nemaža dalis dabartinių karybos teoretikų vadovaujasi požiūriu, kad šiuolaikinė karyba yra skirtingų karybos formų sintezė.²⁶ Nors karyba skirtingais istoriniais laikotarpiais kinta, šie pokyčiai susiję ne su esminiais, bet su kontekstiniais veiksniais: kariaujančiomis šalimis, tikslais, dėl kurių kovojama ir ginkluote.²⁷ Siekiant pademonstruoti šiuolaikinės karybos pokytį ir nekonvencinių priemonių svarbą šiandieniniame kontekste, pirmiausiai remiamasi S. Biddle karybos strategijų kategorijomis.

S. Biddle karybos strategijas klasifikuoja remdamasis Napoleoniškuoju ir Fabijaus karybos archetipais.²⁸ Napoleoniškoji strategija plačiąja prasme charakterizuoja konvencinės karybos principus.²⁹ Operacijos pasižymi didele pajėgų koncentracija bei atviromis rikiuotėmis. Siekiant maksimaliai padidinti ugnies galią, naudojama sunkioji ginkluotė. Operacijų rajonas yra erdviškai diferencijuotas ir turi aiškias fronto ir užnugario linijas. Tuo tarpu Fabijaus strategija artima nekonvencinės karybos modeliui.³⁰ Fabijaus strategijai būdingas siekis išvengti ekspozicijos,³¹ mūšio vilkinimas ir delsimas vengiant lemiamos kovos. Stengiamasi apsaugoti teritoriją be atviro įsiveržimo į mūšio lauką, todėl didele dalimi kliaujamasi prievarta. Vykdomos išsklaidytos, o ne koncentruotos operacijos. Infiltruojamasi į civilinę populiaciją, nenaudojama sunkioji ginkluotė, nedėvimos uniformos ir skiriamieji ženklai. Siekiant maskuotis, pirmenybė teikiama lengviesiems ginklams.

Įprastai karybos strategijose derinami abu archetipai, kuriuos išnaudoja tiek valstybiniai, tiek nevalstybiniai veikėjai. Priešingai nusistovėjusiam požiūriui apie skirtingus valstybinių ir

---

²⁴ Bart Schuurman, „Clausewitz and the „New Wars“ Scholars“, *Parameters* 40, No. 1 (2010): 1-2, <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2515>.

²⁵ Carl von Clausewitz, *On War*, red. ir vert. Michael Howard, Peter Paret (Princeton: Princeton University Press, 1989), 593.

²⁶ Schuurman, „Clausewitz and the „New Wars“ Scholars“, 91.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Stephen Biddle, *Nonstate Warfare: The Military Methods of Guerillas, Warlords, and Militias*, *Nonstate Warfare* (Princeton: Princeton University Press, 2021), 46-47.

²⁹ Biddle, *Nonstate Warfare*, 48.

³⁰ *Ibid.*, 47.

³¹ *Ibid.*

nevalstybinių veikėjų karybos metodus, pastebima,³² jog nevalstybiniai veikėjai pradeda taikyti Napoleoniškąją strategiją, kuri įprastai priskiriama valstybiniams veikėjams, be to, kai kurios valstybės aktyviausiai išnaudoja³³ būtent Fabijaus strategiją, tradiciškai suvoktą kaip nevalstybinių veikėjų *modus operandi*. Remiantis S. Biddle įžvalgomis, svarbiausi karinio elgesio pokyčiai per pastarąjį šimtmetį buvo skirtingos Fabijaus ir Napoleoniškosios karinės elgsenos variacijos ir jų panaudojimo mastas.³⁴ Tai iš esmės lėmė ir pranykusią aiškia šių kariavimo archetipų išnaudojimo skirtį tarp valstybinių ir nevalstybinių veikėjų.³⁵ Šiuolaikinės modernios sistemos gimimas ir vėlesnė evoliucija skatino valstybes karyboje vis dažniau taikyti Fabijaus strategiją dėl tos pačios priežasties, kuria vadovaudamiesi partizaninius karus kariavo nevalstybiniai veikėjai: pasipriešinimo ir išgyvenamumo kovoje su priešininku, telkiančiu didelę smogiamąją galią.

A. Carson teigia, jog net rizikuoti sau leidžiančios ir revizionistinių tikslų vedinos valstybės vengia tiesioginės konfrontacijos ir konflikto eskalacijos,³⁶ kadangi modernioje eroje didelio masto tiesioginis susidūrimas dėl destruktivių karinių technologijų ir galimybės nebuvimo visapusiškai jį kontroliuoti yra kontrproduktyvus netgi didžiosioms galioms. Pagrindines grėsmes konflikto eskalacijos kontrolei kelia valstybių vidaus politikos procesai bei valdančiojo elito sprendimai.³⁷ Eskalacijos procesą gali paskatinti vidaus politikoje dominuojantys nacionalistiniai sentimentai: pastebima, jog visuomenės spaudimas ypač ryškus krizėse, kuriose valstybės turi interesą.³⁸ Tai yra ir nuo režimo tipo priklausomas faktorius: elito ir masių kritika vienpartinėje autoritarinėje sistemoje kelia didžiausius suvaržymus šalies lyderiui, ypatingai esant nepaprastajai padėčiai.

Eskalacijos kontrolė ne mažiau priklauso ir nuo valdančiojo elito sprendimų.³⁹ Ji reikalauja ribų identifikavimo, kurios abiem šalims demonstruoja apie gebėjimą ir ketinimus karą lokalizuoti. Šalių nesugebėjimas sukurti apribojimų lemia konflikto eskalavimą. Dėl poreikio kontroliuoti konfliktą ir išvengti didelio masto eskalacijos, netiesioginė intervencija ir asimetriniai manevrai, satelitinių veikėjų pasitelkimas, slaptos ir priedanginės operacijos tapo dominuojančiais šiuolaikinės karybos bruožais, kurie yra suvokiami kaip rizikos valdymo priemonė siekiant strateginių tikslų įgyvendinimo.

---

³² Biddle, 48.

³³ Pavyzdžiui, S. Biddle 2000 m. prieš Talibaną kovojusio afganų Šiaurės Aljanso strategiją priskiria Napoleoniškajam modeliui; tuo tarpu 1943 m. Sovietų Sąjungos operacija „Koncertas“, sabotuojant nacistinės Vokietijos užgrobtą SSRS teritorijų komunikacijas – akivaizdus Fabijaus modelio pavyzdys. Biddle, 50-51.

³⁴ Biddle, 54.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Austin Carson, *Secret Wars: Covert Conflict in International Politics* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018), 11; Eskalacija, arba smurto mastas konflikto metu didina destruktijos mastą. Klasifikuojami trys eskalacijos būdai: išplečiant ginkluotės rūšis ir mūšio intensyvumą/išplečiant fizinę konflikto erdvę (vertikali eskalacija); arba sukeltiant naują konfliktą kitoje geografinėje erdvėje (horizontali eskalacija) žr. Herman Kahn, *On Escalation: Metaphors and Scenarios* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2009), 4-6.

³⁷ Carson, 11-12.

³⁸ *Ibid.*, 11.

³⁹ *Ibid.*, 12.

Rusijos strateginėje kultūroje vyraujantis geopolitinės grėsmės suvokimas⁴⁰ demonstruoja, kad ji susiduria su Vakarų keliamu pavojumi tarptautinėje karinėje, ekonominėje ir socialinėje dimensijoje ir dėl šios priežasties priversta gintis imdamasi kontratsako. Geopolitiniame lygmenyje, JAV suvokiama kaip uzurpatorė, o NATO plėtra pietryčių Europoje bei kitose žemyno dalyse yra siekis veržtis į Maskvos „interesų zoną“. Regione vykdoma demokratijos plėtra, valstybių narystė euroatlantinėse struktūrose, vadovaujantis Rusijos požiūriu, yra režimo pokyčių pastangos, siekiant regioninius veikėjus patraukti į savo interesų zoną.

Patikimą strateginį atgrasymą užtikrinančių JAV bei NATO konvencinių pajėgumų negalinti pranokti Rusija, skatinama revizionistinių ambicijų, išnaudoja netiesioginę intervenciją bei nekonvencinės karybos metodus, kuriuos Vakarai, kliaudamiesi pastarųjų kelių dešimtmečių karine patirtimi, priskyrė nevalstybinių veikėjų *modus operandi*. Nors ši strategija nėra nauja, technologijų plėtra padidino jos priemonių arsenalą bei jų efektyvumą. Saugumo situaciją komplikuoja ir daugiasluoksnė bei dviprasmiška konflikto aplinka,⁴¹ kuriama valstybinių režimų išnaudojamų sukilėlių, organizuoto nusikalstamumo grupių, tariamų savanoriškų organizacijų ir kitų nekonvencinės karybos lauke dominuojančių veikėjų. Šiuolaikinio konflikto kontekste nekonvencinės priemonės siekiant išvengti tiesioginio susidūrimo įgauna vis didesnę reikšmę.

---

⁴⁰Adamsky, *Cross-Domain Coercion*, 19.

⁴¹Christopher Longton (sud.), „Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict“, *The Military Balance* 105, No. 1 (January 2005): 413, <https://doi.org/10.1080/04597220500387712>.

2. Rusijos karinės minties evoliucija

Nors karybos specifikos pokytis vis dažniau tampa akademinų tyrimų objektu, tačiau nepakankamai dėmesio sulaukia tyrimai, kuriuose gilinamasi į pačios Rusijos šiuolaikinės karybos suvokimą ir vyraujančias nuostatas. Keičiantis karinių konfliktų pobūdžiui, Rusijos karinės minties analizė yra vienas vertingiausių metodų tiriant jos karinę mąstyseną ir gali išplėsti Vakaruose vyraujančią Rusijos karybos sampratą, o taip pat padėti išvengti stereotipų bandant Rusijos karybai taikyti Vakarų karinių konfliktų patirtį atspindinčias koncepcijas.

Bandymas suprasti Rusijos karybą naudojant vien Vakaruose susiformavusias sampratas negali būti tikslus, tačiau sutinkama, jog yra vertinga tirti, kokią įtaką Vakarietiškos koncepcijos turi Rusijos karinei minčiai.⁴² Visgi, naudingiausia Rusijos karines praktikas vertinti naudojant „rusiškąjį objektyvą“, tai yra analizuoti Rusijoje naudojamų specifinių terminų prasmę ir reikšmę, pavyzdžiui, jos suvokiamus grėsmės ir karo periodus, naujo tipo karybą, informacinius-psichologinius karybos aspektus, aktyvias priemones, refleksyvią kontrolę ir kt. Nors Rusijos karinės minties analizė nėra pagrindinis šio darbo tikslas ir reikalauja atskiro tyrimo, tačiau galima teigti, kad Rusijos karinės mąstysenos tyrimų trūkumas riboja visapusišką supratimą apie tai, kaip kariauja Rusija, o pažinimo spragos glaistomos naudojant Vakarų karinėje mintyje suformuotus terminus.

Rusijos karinė mintis Vakaruose nebuvo iki galo suvokta arba, kai kuriais atvejais, interpretuota klaidingai.⁴³ Sovietų Sąjungos laikotarpiu karinės minties tyrimus ribojo šaltinių prieinamumas, ontologiniai skirtumai ir kultūros supratimas.⁴⁴ Tuo tarpu Sovietų Sąjungai žlugus ir prieinamų šaltinių kiekiui išaugus, tuo pačiu sumažėjo ir Rusijos keliami grėsmė, taigi, ir dėmesys šiai tyrimų sričiai. 2008 m. Rusijai įsiveržus į Sakartvelą, o kiek vėliau prasidėjus šalies Ginkluotųjų pajėgų reformoms, Rusija iš naujo tapo saugumo studijų objektu,⁴⁵ o padidintas dėmesys jai pradėtas skirti 2014 m. prasidėjus karui Ukrainoje.

Tačiau būtent tokių tyrimų trūkumas lėmė klaidingą Rusijos karybos „naujumą“, derinant konvencines ir nekonvencines priemones, interpretaciją, bei sukėlė ažiotažą pasirodžius 2013 m. Rusijos Generalinio štabo viršininko gen. Valerijaus Gerasimovo publikacijai⁴⁶ „Mokslo nauda – numatyme“ (rus. „Ценность науки в предвидении“), kuriame išdėstytos mintys atspindėjo ne siekį

---

⁴² Timothy L. Thomas, *Russian Military Thought: Concepts and Elements*, MITRE MP190451V1 (McLean, VA: Mitre Corporation, 2019), 4-12, žiūrėta 2022 m. sausio 13 d. <https://www.mitre.org/sites/default/files/publications/pr-19-1004-russian-military-thought-concepts-elements.pdf>.

⁴³ Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 3.

⁴⁴ *Ibid.*, 2.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Nors po straipsnio pasirodymo jame minimus šiuolaikinės karybos bruožus ir hibridinio karo pobūdį imta plačiai vadinti „Gerasimovo doktrina“, straipsnyje nėra pristatomi nauji Rusijos karybos principai. V. Gerasimovo išvalgos atspindi požiūrį į pakitusią operacinę aplinką ir ateities karo charakteristiką. Валерий Васильевич Герасимов, „Ценность Науки в Предвидении“, Военно-Промышленный Курьер (2013), žiūrėta 2022 m. sausio 15 d., <https://vpk-news.ru/articles/14632>.

pristatyti šiuolaikinius Rusijos karybos principus,⁴⁷ o požiūrį į ateities karinio konflikto charakteristiką analizuojant Vakarų patirtis.

Rusijos karinės minties tyrimai atskleidžia sparčią karybos sampratos kaitą posovietinėje eroje. Nors 1990-aisiais vis dar dominavo sovietinės minties tęstinumas, ginkluotąsias pajėgas vertinant kaip pagrindinį karo elementą, tačiau 1990-2000 m. laikotarpiu pastebimas karybos suvokimo išsiplėtimas atsižvelgiant į išaugusią nekarinių priemonių svarbą.⁴⁸ Toks vertinimas iškart netapo dominuojančiu, bet vėliau buvo inkorporuotas į karines doktrinas, pripažįstant nykstančią ribą tarp taikos ir karo, nekonvencines priemones ir jų efektyvumo prilyginimą konvencinėmis, informacinį poveikį kaip ginklą.⁴⁹ Besikeičiančio karybos pobūdžio pripažinimą atskleidžia ir 2014 m. Rusijos karinėje doktrinoje bei (dar anksčiau) rusų analitikų darbuose naudojamas naujos kartos karybos terminas, kalbantis apie kinetinės kovos mažėjimą, pergalės siekiui pabrėžiant nekarines įtakos formas, informacinį dominavimą, nekonvencinės prievartos augimą.⁵⁰ Galima teigti, kad tokia karinės minties raida yra tiesiogiai susijusi ne tik su Rusijos įgyta karine patirtimi, bet ir su jos geopolitiniu grėsmės suvokimu. Į savo interesų zoną patenkančių valstybių, įskaitant ir Juodkalnijos, režimo pokyčius, demokratizacijos procesus, narystės siekį NATO aljanse Rusija interpretuoja kaip tiesioginį Vakarų grasinimą bei destruktivų poveikį savo užsienio politikos tikslų siekiui. Taigi, Rusijos karinė mintis kinta atsižvelgiant į netiesioginio poveikio grėsmes jos pačios atžvilgiu.

Rusų naujos kartos karybos esmę atspindi kietosios ir švelniosios galios (įskaitant ekonominių ir energetinį spaudimą, paramą politinei opozicijai, įtakos agentus ir kitas aktyvias priemones) sujungimas, derinant karines, diplomatines ir ekonomines priemones, kuomet nekarinių ir karinių priemonių santykis yra 4:1.⁵¹ Spalvotosios revoliucijos,⁵² režimo pasikeitimai naujos kartos karybos rėmuose yra laikomas karo būdu, panaudojant informacines kampanijas, privačias karines formuotes, specialiųjų operacijų pajėgas ir valstybinį vidaus protesto potencialą, pastaruosius remiant moderniausiais įprastiniais ir branduoliniais kariniais pajėgumais.⁵³

---

⁴⁷ Adamsky, 21.

⁴⁸ Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 91.

⁴⁹ *Ibid*, 91-92.

⁵⁰ Adamsky, 22.; Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 87-88.

⁵¹ Adamsky, 23.

⁵² Verta pastebėti, kad pripažindami spalvotąsias revoliucijas naujos kartos grėsme, Rusijos strategai ieško kovos su tokio pobūdžio grėsmėmis būdų. Rusijos Strateginių studijų instituto Andrew Korybko teigimu, priešnuodis spalvotosioms revoliucijoms – patriotizmas ir valstybingumą palaikančios idėjos (su tuo susijęs ir viešojo saugumo doktrinose pabrėžiamas Rusijos valstybinis indėlis į visuomenės socialinės sanglaudos skatinimą). Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 81.

⁵³ Adamsky, 23.

Rusų strategai pripažįsta netiesioginio poveikio karyboje naudą,⁵⁴ pabrėždami manipuliacijos suvokimu svarbą ir reikšmingą vaidmenį teikia karinėms gudrybėms.⁵⁵ Teoriškai suvokti karinių gudrybių vaidmenį ir reikšmę karo mene Rusijoje buvo bandoma ir XIX a. Tai liudija publikacijos to meto teoriniuose leidiniuose ir enciklopedijose. Rusija paveldėjo netiesioginio poveikio karyboje idėjas, kurias pritaiko naujam šiuolaikiniam kontekstui.

D. Adamsky, analizuodamas Rusijos karinių strategų įžvalgas teigia, kad šiuolaikinė Rusijos karyba „daugiau evoliucinė, o ne revoliucinė“ ir atsižvelgdamas į 2014 m. Rusijos karinę doktriną teigia, jog „pagrindiniu mūšio lauku naujos kartos karybos suvokime tampa sąmonė, strateginis oponento veiksmų apskaičiavimas, informacinė kova, primetant savo valią priešininkui. Taigi, suvokimas tampa karinės kampanijos gravitacijos centru.⁵⁶ Ši samprata⁵⁷ kildinama iš karinės-techninės revoliucijos karyboje (skaitmeninė-technologinė sritis), sovietmečiu išplėtos aktyvių priemonių tradicijos (kognityvinė-psichologinė sritis) ir kibernetikos.

Rusijos karinėje mintyje atsispindi suvokimas, jog pagrindiniai kampanijos tikslai palaužiant oponento gebėjimus ir valią priešintis turi būti pasiekti iki kinetinės operacijos fazės pradžios, o tam būtinas informacinės viršenybės (kognityviniu ir techniniu atžvilgiu) užtikrinimas.⁵⁸ Naujos kartos karyboje informacinė – psichologinė kova užima pagrindinį vaidmenį, kadangi psichologinis – kognityvinis ir informacinis oponento pajėgų sprendimo priėmėjų slopinimas užtikrina sąlygas pasiekti pergalę. Be to, neutralizuojant oponento karinį pranašumą pabrėžiamas netiesioginių ekonominio, politinio ir technologinio pobūdžio veiksmų potencialas⁵⁹ bei dezinformacijos kampanijos nuslepiant konflikto iniciatoriaus atakos laiką, mastą ir pobūdį.

Rusijos karinę mintį nagrinėjantys autoriai pastebi,⁶⁰ jog rusų strategai, prognozuodami ateities karinių konfliktų specifiką išskiria dvi karinių konfliktų rūšis: klasikinį ginkluotą konfliktą (rus.

---

⁵⁴ Netiesioginės priemonės, išradingumas, silpnųjų maskavimas išryškinant stipriąsias puses siekia carinės Rusijos praktikas, vėliau jos buvo naudojamos sovietinės Rusijos laikotarpiu ir dabartinais laikais derinamos su kitais naujos kartos karybos būdais. Tam apibūdinti rusų karybos terminologijoje naudojamas karinių gudrybių (rus. *военные хитрости*) terminas. Kaip nurodo V. Lobov, apgaulės ir karinių gudrybių naudą suvokė daugelis Rusijos karinių vadų. Domėjimąsi strategine apgaulė ir kitomis karo gudrybėmis atskleidžia rusų karybos teoretikų darbai. Nors pastabėta, kad įkvėpimo jie neretai semiasi iš pasaulyje žinomų karybos strategų, karo teoretikų bei filosofų minčių, pavyzdžiui, Carlo von Clausewitzo, Otto fon Bismarko, Niccolo Machiavelli idėjomis, tačiau kartu remiasi ir žymių Rusijos karvedžių ir strategų, pavyzdžiui, gen. Aleksandro Suvorovo, gen. Michailo Kutuzovo idėjomis. Владимир Николаевич Лобов, *Военная хитрость* (Москва: Логос, 2001), el. versija https://royallib.com/read/lobov_vladimir/voennaya_hitrost.html#0.

⁵⁵ Vieno žymiausių Rusijos karybos teoretikų gen. M. Garejev teigimu, prieš apgaulė ir gudravimas, dezinformacijos sklaidimas ir kitos, pačios įmantriausios piktybinės priemonės istoriškai buvo neatsiejama kovos dalis. Махмут Ахметович Гареев, „Война и военная наука на современном этапе. Соотношение не военных и военных средств в международном противоборстве и их влияние на развитие вооружения и техники“, *Военно-промышленный курьер* (2013), žiūrėta 2022 m. vasario 4 d., https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_13_481.pdf

⁵⁶ Adamsky, 28.

⁵⁷ *Ibid*, 27-28.

⁵⁸ *Ibid*, 24.

⁵⁹ Jonsson, *The Russian Understanding of War*, 79.

⁶⁰ Algirdas Revaitis, „Karinio pokyčio identifikavimas karinėje mintyje: Rusijos karinių pajėgų atvejis“ (Daktaro disertacija, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2021), 133.

классический вооружённый конфликт) ir hibridinį konfliktą (rus. гибридный конфликт), apjungiantį netiesioginės konfrontacijos formas ir daro išvadą, jog remiantis rusų teoretikų hibridiškumo samprata, hibridinis konfliktas gali būti vykdomas be konvencinių priemonių, laikomų „klasikinėmis,” tačiau klasikinis ginkluotas konfliktas jau įtraukia ir hibridinio konflikto priemones.

Remiantis tokia nuostata, Rusijos karybos strategų sluoksnyje prognozuojama, kad ateities kare vyraus 2/3 hibridinio ir 1/3 klasikinio konflikto, hibridines priemones panaudojant pirminiame ir galutiniame karinio susidūrimo etapuose: 1/3 hibridinio konflikto panaudojama pradiniam etape siekiant kuo mažesnių konvencinio karo nuostolių, savo ruožtu karinė kampanija baigiama realizuojant likusią 1/3 hibridinio konflikto.⁶¹ Atkreiptinas dėmesys, kad ši rusų karybos strategų sluoksniuose aptinkama samprata neatitinka Vakaruose vyraujančio požiūrio:⁶² nors vadovaujantis paplitusia nuostata Vakarai šias nekonvencines priemones didžiąja dalimi laiko klasikinio ginkluoto konflikto ir tiesioginio susidūrimo vengimu, Rusija pastarąsias interpretuoja kaip strateginį pranašumą suteikiančias sudėtines karo dalis.

Laikantis požiūrio, kad naudingiausia Rusijos karinę mąstyseną vertinti per jos pačios naudojamus įrankius bei atsižvelgiant į evoliucinį jos pobūdį adaptyviai reaguojant į kylančias grėsmes, verta apžvelgti iš sovietmečio perimtas idėjas, kuriomis ji remiasi iki šiol. Sovietmečiu siekdama daryti poveikį užsienio politikos sprendimams, slaptų ir atvirų operacijų forma įtakos plėtrai Vakarų Europoje ir JAV Rusija plačiai taikė aktyvias priemones⁶³ (rus. активные мероприятия), kurios buvo vykdomos sinchronizuotai ir apėmė dezinformaciją, apgaulę, sabotажą, diversijas, politinę įtaką bei kitas netiesiogines priemones, skirtas užmaskuoti Rusijos dalyvavimą.⁶⁴ Sovietmečiu įsisąmoninta aktyvių priemonių charakteristika būtina siekiant suprasti jos istorinį palikimą bei reikšmę⁶⁵ šiuolaikiniame Rusijos įtakos priemonių arsenale.

Aktyvių priemonių taktikos poveikis geriausiai atsiskleidžia ir turi būti vertinamas strategine prasme: slapta performuojant tarptautinę sistemą tuo pačiu bandoma užtikrinti, o idealiu atveju sustiprinti režimo vietą joje,⁶⁶ dažniausiai kitų valstybių silpninimo sąskaita. Taigi, nors aktyviosios

---

⁶¹ Revaitis, „Karinio pokyčio identifikavimas karinėje mintyje: Rusijos karinių pajėgų atvejis”, 134-135.

⁶² Charles K. Bartles, „Getting Gerasimov Right”, *Military Review* 96, No. 1 (January– February 2016): 32-34, <https://www.hsdl.org/?view&did=792284>.

⁶³ Visuotinai priimto aktyvių priemonių apibrėžimo nėra. 1980-aisiais, JAV Valstybės departamentas įvardijo, jog aktyvios priemonės susideda iš dezinformacijos, faktų klastojimo, opozicijoje esančių komunistinių partijų, palankių sovietų režimui fronto grupių ir įtakos agentų išnaudojimo. Aktyvių priemonių tikslas – poveikis visuomenės ir vyriausybės nuostatoms ir veiksams”. US Department of State, *Soviet Influence Activities: A Report on Active Measures and Propaganda, 1986–87* (Washington, DC: August 1987), viii, žiūrėta 2022 m. sausio 30 d., <https://www.globalsecurity.org/intell/library/reports/1987/soviet-influence-activities-1987.pdf>.

⁶⁴ Dennis Kux, „Soviet Active Measures and Disinformation: Overview and Assessment”, *Parameters* 15, No. 4 (1985): 19, <https://doi.org/10.55540/0031-1723.1388>.

⁶⁵ Be kita ko, svarbu įvertinti ir tai, kad dabartinį Rusijos valdžios elitą sudaro karta, išugdyta sovietinės Rusijos žvalgybos ir saugumo tarnybų mokyklų.

⁶⁶ David V. Gioe, Richard Lovering, and Tyler Pachesny, „The Soviet Legacy of Russian Active Measures: New Vodka from Old Stills? ”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 33, No. 3 (July 2020): 516, <https://doi.org/10.1080/08850607.2020.1725364>.

priemonės yra taktinis elementas, jomis pasiekiamas strateginio poveikio efektas. Siekiant suvokti Rusijos įtakos priemonių strateginį efektą, svarbu atsižvelgti į šių priemonių visumą.

Valstybės saugumo komiteto (rus. *Комитет государственной безопасности (КГБ)*, toliau – KGB) kontržvalgybos žodyne aktyvios priemonės apibūdinamos kaip veiksmai, leidžiantys prasiskverbti į priešų planus, iš anksto užkirsti kelią nepageidaujamiems žingsniams, klaidinti ir trikdyti oponentą bei perimti iš jo iniciatyvą.⁶⁷ Be to, pats apibrėžimas nurodo konkrečią tokių priemonių paskirtį: „aktyvios priemonės yra puolamojo pobūdžio ir leidžia atskleisti ir sustabdyti priešišką veiklą ankstyvoje jos atsiradimo stadijoje, primesti jam savo valią, priversti veikti nepalankiomis sąlygomis ir kontržvalgybos institucijoms reikalinga kryptimi.”⁶⁸ Aktyvios priemonės apima agentų pozicijų kūrimo oponento stovykloje ir jos aplinkoje priemones, oponento pajėgų dezinformavimą, kompromitavimą ir skaidymą.⁶⁹ Šiandien tapusi prieinama sovietmečio įtakos priemonių charakteristika ir standartizuotas jos pateikimas leidžia suprasti egzistuojančius taikos ir karo suvokimo skirtumus tarp Rusijos ir Vakarų.

Vakarietišrame suvokime vyraujanti taikos ir karo interpretacija neatitinka Rusijos požiūrio, kuriuo vadovaujantis tarp taikos ir karo egzistuoja grėsmės periodas. Grėsmės periode įgyvendinamos aktyvios priemonės laikomos „puolamojo” pobūdžio veikla siekiant užkardyti priešų veiksmus, galinčius pakenkti nacionaliniam saugumui. Remiantis tokiu požiūriu, vakarietiškoje perspektyvoje suvokiamu „taikos” (Rusijos suvokiamu kaip „grėsmės”) periodu aktyviomis priemonėmis vykdomas netiesioginis preventyvus puolimas.

Aktyvių priemonių svarbos atgimimas siejamas su V. Putino atėjimu į valdžią 2000 m.⁷⁰ Visgi, verta pastebėti, jog kalbėdama apie nekonvencinius poveikio būdus Maskva tiesiogiai nenaudoja aktyvių priemonių apibrėžimo: Rusijos strateginiuose dokumentuose vietoje „aktyvių priemonių” vartojami įvairūs kiti terminai, tarp kurių 2000 m. Karinėje doktrinoje minimos „specialios įtakos priemonės”, vėlesniuose dokumentuose pakeistos į bendrinius apibrėžimus, pavyzdžiui, „nekarinės priemonės”, „netiesioginiai veiksmai, tokie kaip ardymas, sabotazas, nereguliarių ginkluotų junginių organizavimas”, „informacinės operacijos”, „informacinės-psichologinės operacijos”, „informacinės-techninės operacijos”⁷¹ ir kt.

Šiuolaikinis Rusijos aktyvių priemonių naudojimas išsiskiria ir regionalizacija. Poveikio priemonėms sustiprinti atsižvelgiama į tikslinio regiono specifiką: įtakos priemonės priklauso nuo

---

⁶⁷ *Контрразведывательный словарь. Высшая Краснознаменная школа Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР им. Ф.Э. Дзержинский* (1972), s. v. „мероприятие активное”, 161.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*, 162.

⁷⁰ Gioe, Lovering, Pachesny, „The Soviet Legacy of Russian Active Measures”, 532.

⁷¹ Jolanta Darczewska, Piotr Zochowski, *Active Measures: Russia's Key Export* (Warsaw: Center for Eastern Studies, June 2017), 57-58, žiūrėta 2022 m. sausio 28 d., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2017-05-30/active-measures-russias-key-export>.

galių balanso ir politinės situacijos bei socialinių ir kultūrinių bruožų.⁷² Taigi, nors minimų įtakos priemonių naudojimas Rusijos užsienio politikos praktikoje nėra naujas fenomenas, sėkmė derinant tiek galios formų šiuolaikiniame kontekste yra nauja.

Rusijos žvalgybos ir saugumo tarnybos (ŽST) – Federalinė saugumo tarnyba (rus. *Федеральная служба безопасности (ФСБ)*), toliau – FSB), Užsienio žvalgybos tarnyba (rus. *Служба внешней разведки (СВР)*), toliau – SVR) ir Vyriausioji žvalgybos valdyba (rus. *Главное разведывательное управление (ГРУ)*), toliau – GRU) išliko pagrindinėmis aktyvių priemonių įgyvendintojomis, kurių planuojamos operacijos remia Rusijos vykdomą užsienio politiką ekonominėje, karinėje, socialinėje ir kitose srityse. Šių tarnybų vykdomos operacijos yra orientuotos į krizinių situacijų kūrimą užsienio šalyse ir apima platų spektrą atviros bei priedanginės veiklos, kurios strateginis tikslas – nuolatinis visuomenės pasitikėjimo valstybinėmis institucijomis menkinimas, valstybės elitų diskreditavimas, politinės situacijos destabilizavimas, poveikis pakeisti nacionalinių valstybių vyriausybę ir kt.⁷³ Minimų veiklų apraiškas iliustruoja tiek 2016 m. GRU organizuotas perversmas Juodkalnijoje, tiek migracijos kanalų sukūrimas iš Rusijos į Norvegiją bei Suomiją 2015-2016 m., kuriuos, pasitelkdamas organizuoto nusikalstamumo grupes organizavo Rusijos ŽST. Politinio spaudimo bei bandymo destabilizuoti vidaus politinę ir saugumo situaciją Norvegija ir Suomija sulaukė po griežtos kritikos ir sankcijų Rusijai, pastarajai įsiveržus į Ukrainą 2014 m.

Akivaizdu, kad Rusija turi nemažai neinstitucionalizuotų praktikų ir poveikio priemonių ir tai lemia jos strateginį pranašumą. Aktyvių priemonių sinergijos mechanizmo ardomasis poveikis ir su tuo susijusios grėsmės gali būti detalios atskleistos ir įsisąmonintos šį modelį perkėlus į ribinės karybos teoriją, kuri Rusijos poveikio priemones padeda įvertinti strateginėje perspektyvoje. Identifikuojant pagrindinius saugumo krizės etapus, teorijoje atskleidžiami kiekvieno etapo pažeidžiamiausi dėmenys. Ribinėje karyboje pagrindinį vaidmenį užima nekonvenciniai metodai, kurie atitinka Rusijos įgyvendinamų aktyvių priemonių charakteristiką.

---

⁷² Darczewska, Zochowski, *Active Measures*, 54.

⁷³ *Ibid*, 65.

3. Ribinės karybos teorinė prieiga ir pagrindiniai jos elementai

XX a. pr. kultūrinės antropologijos disciplinoje susiformavusi liminalumo koncepcija peržengė jos ribas ir šiandien taikoma skirtingose studijose.⁷⁴ Liminalumo etimologinė prasmė siejama su lotynišku žodžiu *līmen*, reiškiančiu slenkstį – antropologijoje taip apibūdinamas dviprasmiškumas, kurį patiria žmonės ar visuomenė, pereinanti tarp dviejų būsenų. Veiksmai ar objektai, kurie yra pereinamoje būsenoje ar periferijoje, kurie turi dviprasmišką socialinę ar politinę prasmę arba dėl kurių egzistavimo diskutuojama, yra ribiniai.⁷⁵ Ribinė erdvė yra pereinamoji arba transformacinė ir jungia skirtingas plotmes.

Paradoksalu, jog nepaisant tarpdisciplininės kilmės, tarptautinių santykių (TS) teorija teikia tik ribotą dėmesį į tai, kas patenka tarp tvarkingų teorinių kategorijų, ir daugiausiai dėmesio skiria griežtų formalių dichotomijų kūrimui.⁷⁶ Nepaisant to, liminalumo koncepcija TS disciplinoje pradėta naudoti XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje⁷⁷ ir yra vertinga teorinė priemonė analizuojant vienus pagrindinių – galios, saugumo, suvereniteto, politinio smurto ir karo klausimus.

D. Kilcullen liminalumą pritaiko analizuodamas šiandieninės karybos adaptaciją. Jo pristatoma ribinės karybos koncepcija iliustruoja adaptyvų Rusijos atsaką į pastarosios suvokiamus iššūkius saugumui – NATO plėtrą bei JAV karinį ir ekonominį dominavimą. Pralaimėjimas Šaltajame kare, ekonominis ir socialinis nuosmukis žlugus Sovietų Sąjungai, tikslas atkurti turėtą galią suteikė stiprų postūmį adaptacijai.⁷⁸ Siekdama susigrąžinti prarastą galią savo interesų zonoje, stabdydama buvusių Sovietų sąjungos valstybių ir jos satelitinių valstybių integraciją į Vakarų, taip bandant sumažinti JAV įtaką ir pakirsti NATO solidarumo pamatus, Rusija pasitelkia nekonvencinės karybos priemonių arsenalą. Nors nemaža dalis šių prieš Vakarų taikomų praktikų buvo išbandytos dar sovietmečiu, šiandien pastarųjų poveikio mastas ir pritaikymas naujame socialiniame ir politiniame kontekste bei strategiškai apskaičiuoti manevrai verčia iš naujo sugrįžti prie jų aptarimo.

Ribinės karybos koncepcija apibrėžiama kaip politinio karo forma, karinių ir nekarinių priemonių derinį taikant politiniams tikslams pasiekti.⁷⁹ Joje strategiškai numatomos oponento silpnybės ir turimi sprendimų priėmimo apribojimai, o ypatingai reikšmingu laikomas reakcijos laikas. Ribinėje karyboje išnaudojamas ambivalentiškumas, kuris užtikrina strateginių tikslų pasiekimą neišprovokuojant karinio atsako. Tokia karybos forma taikoma prieš konvencine galia pranašesnę, tačiau politinių, teisinių ir etinių apribojimų saistomą varžovą. Rusija centralizuoja visus

---

⁷⁴ Maria Mälksoo, „The Challenge of Liminality for International Relations Theory”, *Review of International Studies* 38, No. 2 (2012): 481, <https://doi.org/10.1017/S0260210511000829>.

⁷⁵ Kilcullen, 119.

⁷⁶ Mälksoo, „The Challenge of Liminality”, 483.

⁷⁷ Anot I. B. Neumann, liminalumas kelią į politikos mokslus pradėjo skintis nuo 1988 m. ir pradžia tam padarė A. Norton. Iver Brynild Neumann, „Introduction to the Forum on Liminality”, *Review of International Studies* 38, No. 2 (2012): 475, <https://doi.org/10.1017/S0260210511000817>.

⁷⁸ Kilcullen, 136.

⁷⁹ *Ibid*, 154.

savo galios instrumentus taip sukurdama sinerginį mechanizmą, kuris maksimaliai padidina turimų priemonių poveikį. Tokia galimybė suteikia pranašumą išnaudoti ribinę karybą prieš liberalias demokratijas, neturinčias tokių koordinuotų pajėgumų. Ribinės karybos teorija padeda įvertinti Rusijos karybos modelį kaip pranašumą teikiančią strategiją ir peržengti taktinį ir operacinį lygmenį, kurį daugiausiai svarsto kitos šiuolaikinę karybą aptariančios koncepcijos.

Ribinės karybos strategijoje reakcija ir atsakas į priešiškus veiksmus yra lemiami ne žvalgybos ir kariuomenės pajėgumų,⁸⁰ bet politinių sprendimų priėmėjų. Tai tampa iššūkiu Vakarų demokratijoms, priklausomoms nuo vidaus ir tarptautinės nuomonės, bei NATO organizacijai, kurioje kolektyvinių veiksmų įgyvendinimui reikalingas konsensusas. Nors NATO šalių strateginė gynybos ir saugumo koncepcija pabrėžia Aljanso ryžtą užtikrinant valstybių narių saugumą,⁸¹ Rusijos išnaudojamas ribinės karybos modelis kelia iššūkį NATO kolektyvinei gynybai, kuri numatoma Šiaurės Atlanto Sutarties penktuoju straipsniu. Dviprasmybe ir paneigimu grindžiami Rusijos veiksmai gali komplikuoti kolektyvinės gynybos sprendimus, kadangi pagrindinis Rusijos ribinės karybos tikslas yra veikti neperžengiant penktojo straipsnio slenksčio.

NATO veikia kaip tarptautinės tvarkos ir saugumo garantas nemažai daliai valstybių ir daugeliu atvejų pasirodė veiksmingu suvaldant karinę agresiją. Tačiau ši stiprybė paskatino revizionistines jėgas aktyviau išnaudoti ambivalentišką poveikį – vieną pagrindinių ribinės karybos bruožų – neperžengiant raudonų linijų. Tokiu būdu revizionistinės galios, naudodamos ribotos prievartos po priedanga metodus, kvestionuoja valstybių saugumo pamatus ir palaipsniui kelia grėsmę nusistovėjusiai pasaulio tvarkai.

Ribinės karybos samprata ir joje išryškinama ribinio manevro erdvė turi paralelių su pilkosios zonos operacijų samprata. Tokios operacijos suvokiamos kaip politinių, ekonominių, informacinių ir karinių veiksmų sintezė⁸² siekiant išvengti tarpvalstybinio atviro karo slenksčio.⁸³ Veikimas pilkojoje zonoje oponentą riboja nuo staigaus grėsmės identifikavimo. Tačiau skirtingai nuo ribinės karybos operacijų specifikos, operacijos pilkojoje zonoje neapima staigių ir ryžtingų žingsnių siekiant konkrečių rezultatų,⁸⁴ taigi, tikslų siekiama palaipsniui.

---

⁸⁰ *Ibid*, 153.

⁸¹ „Svarbiausia Aljanso atsakomybė yra apsaugoti ir apginti mūsų teritoriją ir mūsų gyventojus nuo užpuolimo, kaip nustatyta Vašingtono sutarties 5 straipsnyje. Aljansas nė vienos šalies nelaiko savo priešininke. Tačiau niekas neturi abejoti NATO ryžtu, jei kuriai nors iš jos narių būtų grasinama”, žr. NATO, *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*, Defence and Deterrence (Lisbon, November 19, 2010), <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.

⁸² Stacie L. Pettyjohn, Becca Wasser, *Competing in the Gray Zone, Russian Tactics and Western Responses*, RR-2791-A (Santa Monica, CA: RAND, 2019), 3-10, žiūrėta 2021 m. spalio 2 d., <https://doi.org/10.7249/RR2791>.

⁸³ Geraint Hughes, „War in the Grey Zone: Historical Reflections and Contemporary Implications”, *Survival* 62, no. 3 (May 2020): 133, <https://doi.org/10.1080/00396338.2020.1763618>.

⁸⁴ Michael J. Mazarr, *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict* (Carlisle: United States Army War College Press, 2016), 68, žiūrėta 2022 m. spalio 7 d., <https://press.armywarcollege.edu/monographs/428>.

Nors pilkosios zonos operacijų terminas neretai sutinkamas saugumo studijų diskurse, o taip pat jį plačiai naudoja karinė bendruomenė ir pastarasis iš pirmo žvilgsnio turi panašumų su ribinės karybos teorija, tačiau bent jau šiuo metu jo taikymas tiriant šiuolaikinius Rusijos karybos principus analitine prasme nesuteiktų aukštų rezultatų dėl kelių priežasčių. Pirmą, akademinę prasme pilkosios zonos operacijų sampratą stokoja teorinio konceptualizavimo. Daugeliu atvejų pilkosios zonos fenomeną aptariančios publikacijos didžiausią dėmesį skiria konkrečių atvejų analizei, bet ne pilkosios zonos fenomenui *per se*.⁸⁵ Antra, pilkosios zonos operacijų apibrėžimas yra pernelyg platus – šia semantine konstrukcija siekiama apibrėžti didelį skirtingą motyvaciją besivadovaujančių, nevienodų tikslų siekiančių valstybinių ir nevalstybinių veikėjų naudojamų priemonių ir veiksmų spektrą.⁸⁶ Trečia, žvelgiant iš pilkosios zonos operacijų perspektyvos, pastaroji pernelyg supaprastintai žvelgia į erdvę tarp taikos ir karo, neatsižvelgdama į pakopinius saugumo krizės etapus.

3.1 Ribinės karybos modelis

D. Kilcullen ribinės karybos koncepcijoje analizuojami pakopiniai ribinės operacijos etapai ir pateikiamas pakankamai išsamus jos įgyvendinimui reikalingų veiksmų bei priemonių rinkinys. Prieš pereinant prie nuodugnesnės ribinės karybos charakteristikos, tikslinga pateikti pagrindines koncepcijoje naudojamos sąvokas,⁸⁷ kurių reikšmėmis vadovaujantis ketinama nagrinėti ribinės karybos etapus.

Slapta operacija⁸⁸ (angl. *clandestine operation*) – vyriausybinių departamentų ar žvalgybos ir saugumo tarnybų remiama operacija, užtikrinant visapusišką jos paslaptį ir maskavimą. Pavyzdžiui, šnipinėjimas, neteisėti valstybinės sienos kirtimai, tam tikros kibernetinio prasiskverbimo formos, ardomoji veikla, pagrindinių tinklų kūrimas ir kt. Slaptos operacijos tikslas yra nuslėpti ne tik iniciatorių, bet ir pačios operacijos vyksmą.

Priedanginė operacija⁸⁹ (angl. *covert operation*) – vyriausybinių departamentų ar žvalgybos ir saugumo tarnybų remiama operacija, kuria siekiama nuslėpti jos iniciatorių tapatybę. Pavyzdžiui, teroristiniai išpuoliai, sabotazas ir kt.

---

⁸⁵ Javier Jordán, „International Competition Below the Threshold of War: Toward a Theory of Gray Zone Conflict”, *Journal of Strategic Security* 14, No. 1 (2021): 1, <https://doi.org/10.5038/1944-0472.14.1.1836>.

⁸⁶ Hal Brands teigimu, pilkosios zonos operacijoms priskiriama pernelyg skirtingų veikėjų veikla: Kinijos veiksmai Pietų Kinijos jūroje, Irano, Rusijos, Islamo Valstybės, Boko Haram *modus operandi* ir kt. Besiskiriantys šių subjektų interesai negali būti talpinami po ta pačia analitine kategorija. Pavyzdžiui, Kinijos manevrai Pietų Kinijos jūroje yra kruopščiai sureguliuota spaudimo ir ekspansijos kampanija, kad ji nebūtų tiesiogiai siejama su atviru karu ar akivaizdžia teritorine plėtra; Islamo valstybės veikla yra mažai maskuojama, kai kuriais atvejais prilyginama genocidui, šiais veiksmais siekiama atkreipti kuo daugiau dėmesio. Taigi, per platus pilkosios zonos koncepcijos taikymas kelia riziką ją paversti amorfiška ir analitiškai nenaudinga. Hal Brands, „Paradoxes of the Gray Zone”, *FPRI* (2016), žiūrėta 2022 m. sausio 5 d., <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/>.

⁸⁷ Slaptų ir priedanginių operacijų apibrėžimai pateikti remiantis JAV Gynybos departamento terminologija, nuo Antrojo pasaulinio karo naudojama JAV ir NATO sąjungininkų.

⁸⁸ *NATO Glossary of Terms and Definitions*, AAP-06 (Brussels: NATO Standardization Agency, 2013), s. v. „clandestine operation”, 2-C-5, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/Other_Pubs/aap6.pdf.

⁸⁹ *NATO Glossary of Terms and Definitions*, s. v. „covert operation”, 2-C-17.

Dviprasmiška veikla⁹⁰ (angl. *ambiguous action*) – veikla, kurios iniciatorius (-iai) ir įgyvendintojas (-ai) yra numanomi arba žinomi, tačiau turima nepakankamai duomenų tai įrodyti.

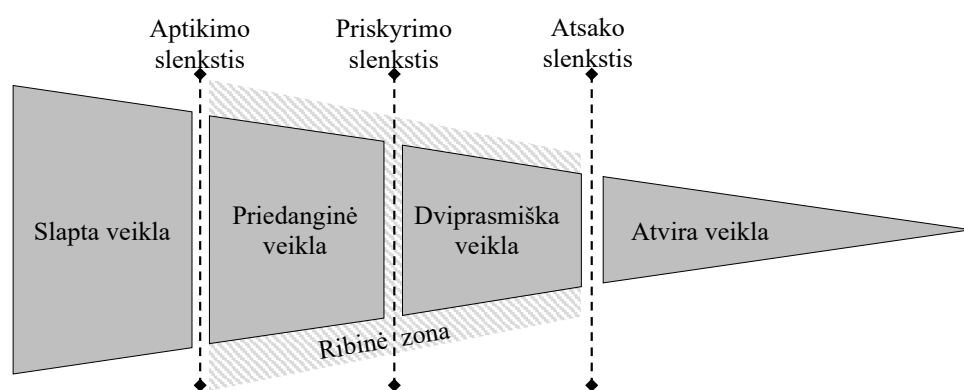
Atvira veikla⁹¹ (angl. *overt action*) – neužmaskuota veikla, kurioje personalas ir naudojama ginkluotė veikia atvirai, neslepianč jį priklausomybės.

Ribinis manevras⁹² (angl. *liminal manoeuvre*) – veiksmai, kurie yra vos pastebimi, svyruojantys tarp aptikimo ir suvokimo ribos laikomi ribinėmis operacijomis. Šias operacijas optimizuojantis karybos stilius yra vadinamas ribiniu manevru.

Ribinio manevro slenkstis⁹³ (angl. *liminal manoeuvre threshold*) – kintanti riba tarp slapčių, priedanginių operacijų bei dviprasmiškos veiklos ir atvirų veiksmų.

Ribiniai veikėjai⁹⁴ (angl. *liminal actors*) – ribinio manevro įgyvendintojai, veikiantys zonoje tarp aptikimo, priskyrimo ir atsako slenksčių. Priklausomai nuo ribinio manevro pobūdžio, geografinės erdvės ir socialinio konteksto, ribinių veikėjų spektras yra platus. Sukarintos organizacijos, „savanoriški susivienijimai“, teroristinės grupuotės, pasipriešinimo judėjimai, pabėgėliai, diasporos, organizuoto nusikalstamumo tinklai, politiškai angažuoti motociklininkų klubai, kibernetiniai įsilaužėliai – vieni iš daugelio ribinių veikėjų pavyzdžių,⁹⁵ tačiau vien jais apsiriboti nėra tikslinga.

Ribinė karyba susideda iš trijų pereinamųjų būsenų:⁹⁶ aptikimo slenkščio (angl. *detection threshold*), priskyrimo slenkščio (angl. *attribution threshold*) bei atsako slenkščio (angl. *response threshold*) (1 paveikslas. Ribinės karybos modelis). Kiekvienoje iš jų priešiškos veiklos iniciatorius

1 paveikslas. Ribinės karybos modelis. Šaltinis: redaguota autorės pagal D. Kilcullen, *The Dragons and the Snakes*, 152.

⁹⁰ Pateikiamas D. Kilcullen naudojamas dviprasmiškos veiklos apibrėžimas. Kilcullen, 152-154.

⁹¹ Carson, 6.

⁹² Kilcullen, 150.

⁹³ *Ibid*, 151.

⁹⁴ *Ibid*, 119, 153.

⁹⁵ Pateikiamais praktiniais pavyzdžiais nesiekama pateikti baigtinio ribinio veikėjo sampratos apibrėžimo. Ribinio veikėjo vaidmuo priklauso nuo kontekstinės situacijos ir konkrečių sąlygų jiems veikti (*aut.past.*).

⁹⁶ Kilcullen, 151-152.

vykdo skirtingo pobūdžio operacijas, besiskiriančias savo slaptumo mastu: tai yra slaptos operacijos, priedanginės operacijos, dviprasmiška veikla bei atvira veikla.

Aptikimo slenkstis. Ribinė zona⁹⁷ prasideda ties aptikimo slenkščiu:⁹⁸ fiksuojamas priedanginės operacijos vyksmas, tačiau jos iniciatorius yra nežinomas. Ribinis veikėjas siekia kuo ilgiau veikti būdamas žemiau oponento aptikimo slenkščio. Siekiant šio tikslo išnaudojamas veiksmų ambivalentiškumas, dviprasmybei kurti šioje bei kitose ribinės karybos fazėse vykdomos manipuliacijos – tokiu būdu apsunkinamas tolesnis veiksmų atsakomybės priskyrimo procesas.⁹⁹

Priskyrimo slenkstis. Aptikus priešišką veiklą, atsakomybės už jos organizavimą ir vykdymą priskyrimui būtina surinkti neginčijamus tai įrodančius duomenis. Netgi numanant tokios veiklos iniciatorius, jų identifikavimą apsunkina įrodymų surinkimas, todėl priskyrimo slenkstį galima įvardinti kaip kone sudėtingiausiai peržengiamą būseną.

Dviprasmiška veikla. Žvalgybiniais pajėgumais nustačius oponento vykdomą priedanginę operaciją, atsakingų šalių nustatymą neretai prailgina kompleksinis operacijų pobūdis,¹⁰⁰ todėl tarp priskyrimo ir atsako slenkščių egzistuoja pereinamojo laikotarpio erdvės sluoksnis – dviprasmiška veikla, kuri peržengia priskyrimo slenkstį, kadangi operacijos rėmėjas yra numanomas, tačiau priešišką veiklą įrodyti yra sudėtinga, todėl dviprasmiškos veiklos riba yra žemiau atsako slenkščio.¹⁰¹

Atsako slenkstis. Atsako slenkščiu įveikti oponentas turi surinkti pakankamai faktinių įrodymų, įgyti užtikrintumo ir, galiausiai, politinės paramos, kad galėtų reaguoti. Oponentui turint pakankamai duomenų, leidžiančių priskirti priešiškos veiklos atsakomybę konflikto iniciatoriui, pasiekiamas atsako slenkstis.¹⁰² Peržengus atsako slenkstį, veiksmai tarp konflikto iniciatoriaus ir jo oponento tampa atviri. Kadangi atsako slenkščio peržengimas ir atsakomųjų priemonių taikymas yra lemiamas politinių sprendimų priėmėjų, ribinės karybos modelis yra žalingas be išimties tiek mažosioms valstybėms, tiek konvenciškai pajėgiausioms pasaulio galioms.

Ribinė zona. Ribinės karybos teorija peržengia supaprastintą priedanginių ir atvirų veiksmų teorinę atskirtį¹⁰³ įvesdama pereinamosios ribinės zonos dėmenį. Ribinė zona identifikuojama tarp aptikimo bei atsako slenkščių ir suteikia manevro laisvę ribiniams veikėjams. Siekdamas įvykdyti ribinį manevrą, konflikto iniciatorius numato pagrindinius sėkmingam jo įgyvendinimui reikalingus elementus:¹⁰⁴ apsvarsto sprendimų priėmėjų teisinius, etinius apribojimus, su kuriais bus susiduriama

---

⁹⁷ Kilcullen, 152.

⁹⁸ Žemiau aptikimo slenkščio gali būti vykdomos slaptos operacijos: nežinomas nei jos egzistavimas, nei iniciatorius.

⁹⁹ Kilcullen, 158-160.

¹⁰⁰ Priešiškos veiklos iniciatoriaus identifikavimą apsunkina operacijos kibernetinėje erdvėje, sabotazas, diversijos ir kt. (*aut. past.*)

¹⁰¹ Kilcullen, 153.

¹⁰² *Ibid*, 155-157.

¹⁰³ *Ibid*, 153.

¹⁰⁴ *Ibid*, 154.

reaguojant į kritinę situaciją, reakcijos pobūdį ir numanomą sprendimų priėmimo laiką. Kuo ilgesnis reakcijos bei sprendimų priėmimo laikas, tuo didesnė tampa ribinio manevro laisvė. Reakcijos laiką sudaro penki komponentai,¹⁰⁵ apimantys žvalgybinį, politinį ir karinį lygmenį:

1. **Aptikimo laikas** (angl. *detection time*) – laikas, per kurį žvalgybiniais pajėgumais pastebimas operacijos vyksmas.

2. **Priskyrimo laikas** (angl. *attribution time*) – laikas, per kurį žvalgybiniais-analitiniais pajėgumais identifikuojami operacijos iniciatoriai ir vykdytojai.

3. **Sprendimo priėmimo laikas** (angl. *decision time*) – laikas, per kurį politinių sprendimų priėmėjai įtikinami veikti ir apsprendžiami numatomi veiksmai. Sprendimo priėmimo laikas yra ilgiausiai trunkantis ir kritiškai svarbus reakcijos komponentas. Šiame etape varžovo išnaudojamos papildomos priemonės – kibernetinės atakos, politiniai perversmai, diplomatinės derybos ir kt.¹⁰⁶ apsunkina ir prailgina sprendimų priėmimo procesą, siekia klaidinti, tokiu būdu pelnant papildomo laiko ribinio manevro įgyvendinimui.

4. **Pasirengimo laikas** (angl. *mounting time*) bei **atsako laikas** (angl. *launching time*) - laikas, per kurį vykdoma mobilizacija, dislokuojami kariniai pajėgumai priėmus sprendimą pereiti prie atviros veiklos.

Atsižvelgdamas į pereinamąjį ribinio manevro pobūdį, D. Kilcullen pabrėžia operacinio aplinkos paruošimo svarbą. Operacinis aplinkos paruošimas arba kitaip išankstinio pasirengimo operacijos (angl. *shaping operations*) kildinami iš konvencinės karybos terminologijos¹⁰⁷ ir apibūdina tradicinės karinės veiklos, vykdomos ruošiantis ir siekiant palengvinti būsimą operaciją, veiksmus. Pasirengimo operacijos kuria sąlygas lemiamos operacijos sėkmei. Ribiniai veikėjai gali veikti kaip parama įprastoms kovinėms pajėgoms, kad kampanijos tikslai būtų pradėti įgyvendinti prieš joms pradėdant veiksmus,¹⁰⁸ tačiau ribinės karybos teorijos išskirtinumą lemia faktorius, jog idealiu atveju tokia karyba sudaro sąlygas kritiniams tikslams pasiekti dar prieš prasidedant konvencinei operacijai arba visiškai išvengti tiesioginio susidūrimo.¹⁰⁹ Tokiomis operacijomis siekiama destabilizuoti ir žlugdyti oponentus, politiškai skaldyti esamus sąjungininkus, versti juos nuolaidžiauti bauginant ir sukurti tokį poveikį, kuris įprastai užsitikrinamas karinėmis operacijomis.

---

¹⁰⁵ *Ibid*, 158.

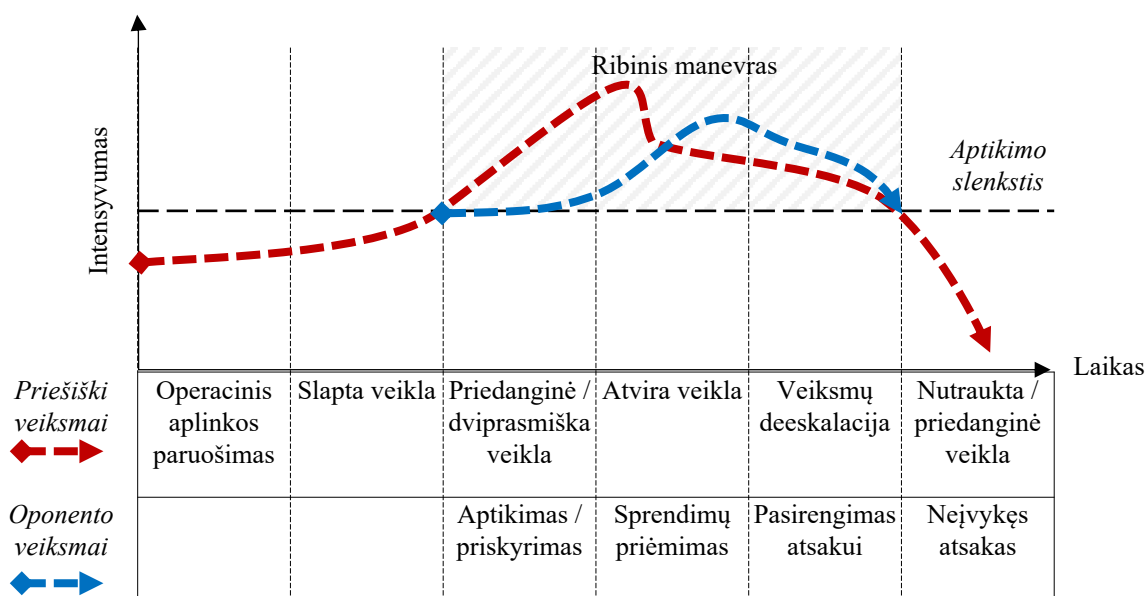
¹⁰⁶ *Ibid*, 159.

¹⁰⁷ *DOD Dictionary of Military and Associated Terms* (Washington, DC: Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2021), s. v. „operational preparation of the environment”, 161, <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>.

¹⁰⁸ Kilcullen, 161.

¹⁰⁹ Konvencinio susidūrimo vengiama ir dėl to, kad valstybės ar nevalstybiniai veikėjai, vadovaudamiesi savo interesais, ideologija ir rizika supranta, kad tiesioginė intervencija nebūtų pateisinama, per daug kainuotų (politiškai ir materialiai) ir nepasiteisintų (*aut.past.*)

Ribinis manevras įgyvendinamas riboto laiko dimensijoje. Oponentui išaiškinus priešiškos veiklos vykdymą ir peržengus aptikimo slenkstį, jos organizatorius veikia turėdamas laiko limitą, kurio trukmę nulemia oponento žvalgybinių pajėgumų gebėjimas identifikuoti priešiškos veiklos organizatorius, sprendimo reaguoti priėmimas bei sprendimo įgyvendinimo laikas, susijęs su jėgos struktūrų mobilizavimo ir dislokavimo greičiu.¹¹⁰ Šis procesas sukuria erdvę ribiniam manevrui, kurio metu siekiama įvykdyti operacijos tikslą pasinaudojant oponento reakcija ir sprendimų priėmimo trukme. Užsitikrinus iškeltus tikslus, operacijos aktyvumo lygis nedelsiant minimalizuojamas taip siekiant atitinkamai sumažinti oponento grėsmės suvokimą, jei atsakomųjų veiksmų dar nebuvo imtasi. Šiame etape atvira operacija baigiama arba atgal perkeliama į dviprasmiškos ar priedanginės veiklos erdvę (2 paveikslas. Ribinė operacija).

2 paveikslas. Ribinė operacija. Šaltinis: sudaryta autorės remiantis D. Kilcullen ribinio manevro elementais. D. Kilcullen, *The Dragons and The Snakes*, 158.

Ribinis manevras turi paralelių su „eskaluoti, siekiant deeskaluoti“ (angl. *escalate to deescalate*) strategija.¹¹¹ Identifikavus priešišką veiklą, greitai imamasi pagrindinių tikslų įgyvendinimo, sukuriant *fait accompli* situaciją ir konfliktas deeskaluojamas, kartu užsitikrinant derybines pozicijas. Nors konflikto eigos eskalavimas siekiant jo deescalacijos yra idėja, kilusi iš Rusijos branduolinės strategijos, šiandien Rusija ją pritaiko ir nekonvencinės karybos dimensijoje.

3.2 Ribinės karybos elementai

3.2.1 Įtikinamas paneigiamumas

Paradoksalu, tačiau Rusijos šiuolaikinės karybos ypatumai, verčiantys permąstyti dabartinius valstybių nacionalinio saugumo architektūrai kylančius iššūkius, skatina atsigręžti į karybos istoriją.

¹¹⁰ Kilcullen, 119, 151-153.

¹¹¹ Kilcullen, 159-160.

Valstybės šimtmečiais siekė kištis į kitų valstybių reikalus ir nepastebimai daryti poveikį jų politiniams sprendimams ir gauti iš to materialios ar nematerialios naudos¹¹² maksimaliai išvengiant rizikos. Įtikinamo paneigiamumo koncepcija neatsiejama ir nuo Šaltojo karo laikotarpio.¹¹³ Kai kurių autorių teigimu, įtikinamas paneigiamumas šiuo periodu tapo „dogma“.¹¹⁴ R. Cormac and R. J. Aldrich vertinimu,¹¹⁵ įtikinamo paneigiamumo sąvoka yra esminė, norint suprasti priedanginius veiksmus¹¹⁶ tiek akademinio, tiek praktinio požiūriu. Vis dėlto, šiandien ji išlieka menkai konceptualizuota tiek akademiniam diskurse, tiek politinėje praktikoje.¹¹⁷ Saugumo studijos iki šiol supaprastintai vertina ir priedanginių operacijų sampratą: priedanginiai veiksmai stokoja sofistifikuoto požiūrio, o įtikinamo paneigiamumo reikšmė nėra nuodugnai svarstoma. Egzistuoja bazinė slaptos/atviros veiklos dichotomija, kurioje priedanginių veiksmų ekspozicija turi tik neigiamą reikšmę.¹¹⁸

Įtikinamas paneigiamumas suvokiamas kaip vienas pagrindinių priedangines operacijas charakterizuojančių aspektų. M. Poznansky teigimu, egzistuoja du esminiai jo modeliai: vidaus politikos lygmens ir valstybinio lygmens įtikinamas paneigiamumas.¹¹⁹ Esminis vidaus politikos lygmens įtikinamo paneigiamumo siekis susijęs su reputacija ir įvaizdžiu vidinės šalies auditorijos kontekste.¹²⁰ Ši paneigimo forma naudinga tuomet, kai veiksmai pažeidžia vidaus įstatymus arba sulauktų nepalankaus vertinimo.

---

¹¹² Nevalstybinės prievartos praktikos buvo įteisintos dar XVII a. pr. valstybių vadovams pradėjus plačiai taikyti įtikinamo paneigiamumo strategiją, ištrynusių praktines ir teorines perskyras tarp valstybinės ir nevalstybinės valdžios bei tarp ekonomikos ir politikos. J. E. Thomson pateikė vieną ankstyviausių įtikinamo paneigiamumo sampratos valstybiniuose santykiuose koncepciją. Įtikinamas paneigiamumas apibūdino valstybės vadovo sankcionuojamus privačius veiksmus (priešiškų valstybių turto, prekybinių laivų grobimą) neprisiimant šių veiksmų atsakomybės. Sėkmingos operacijos atveju valstybės vadovas įgydavo dalį perimto turto; operacijai nepasisėkus tarpvalstybinių santykių krizės buvo išvengiama priešiškus veiksmus priskiriant privatiems veikėjams. Šią metodiką iliustruoja kaperavimo praktika. Janice E. Thomson, *Samdiniai, Piratai ir Suverenai. Valstybės kūrimasis ir eksteritorinė prievarta ankstyvojoje moderniojoje Europoje* (Vilnius: Homo Liber, 2006), 31-32.

¹¹³ John A. Radsan, „An overt turn on covert action“, *St Louis University Law Journal* 53, No. 2 (2009): 520, <https://scholarship.law.slu.edu/lj/vol53/iss2/6>.

¹¹⁴ Gregory Treverton, *Covert action: the CIA and the limits of American intervention in the post-war world* (New York: Basic Books, 1987), 73.

¹¹⁵ Rory Cormac, Richard J. Aldrich, „Grey is the new black: covert action and implausible deniability“, *International Affairs* 94, No. 3 (2018): 477-478, <https://doi.org/10.1093/ia/iyy067>.

¹¹⁶ Šiame kontekste naudojama bendrinė priedanginių veiksmų samprata, nepriskiriant priedangos operacijų išskirtinai žvalgybos tarnybų modus operandi. Cormac, Aldrich, „Grey is the new black“, 479.

¹¹⁷ Tai lemia ir skirtingą įtikinamo paneigiamumo koncepcijos pritaikymą: kai kurie mokslininkai įtikinamą paneigiamumą laiko veikiančiu tarptautiniu lygmeniu valstybei paneigiant dalyvavimą tam tikrame veiksmo, kiti jį priskiria valstybės vidaus lygmeniui. Cormac, Aldrich, 479, 481.

¹¹⁸ Cormac, Aldrich, 481.

¹¹⁹ Pabrėžiama, kad tai yra du atskiri įtikinamo paneigiamumo modeliai, tačiau realiais atvejais jie gali būti naudojami išvien. Michael Poznansky, „Revisiting plausible deniability“, *Journal of Strategic Studies* (March 2020): 2-3, <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1734570>.

¹²⁰ Atsižvelgiant į šio darbo temą, pagrindinis dėmesys skiriamas valstybinio lygmens įtikinamo paneigiamumo reikšmei, todėl vidaus politikos įtikinamo paneigiamumo modelio pristatymas minimaliai apribojamas (*aut. past.*).

Pagrindinis valstybinio lygmens modelio tikslas yra užtikrinti¹²¹ įtikinamą paneigiamumą tarptautiniame lygmenyje, kuomet intervencija gali pažeisti tarptautinės teisės normas ar išprovokuoti konflikto eskalaciją. Priedanginės operacijos atskleidimo atveju stengiamasi sukurti suvokimą, kad priešiška veikla valstybėje yra inicijuojama vietinių suinteresuotų šalių pastangomis.¹²² Siekiama, kad operacijos dalyviai, jų skiriamieji ženklai, ginkluotė, įranga bei kitos joje išnaudojamos priemonės nebūtų susietos su priešiška veikla inicijavusia valstybe.

Ribinės karybos koncepcijoje įtikinamam paneigiamumui suteikiama svarbi reikšmė. Tačiau nors pastarasis vertinamas kaip kritinės svarbos elementas ribinio manevro įgyvendinime, D. Kilcullen neplėtoja paties fenomeno sampratos. Įtikinamo paneigiamumo sukūrimas ir palaikymas reikalingas tol, kol vykdomas ribinis manevras.¹²³ Kadangi ribinis manevras vykdomas riboto laiko dimensijoje, ribiniams veikėjams ir jų rėmėjams reikalingas tik laikinas ambivalentiškumas:¹²⁴ numačius oponento atsako slenkstį ir reakcijos laiką, nustatomas preliminarus laiko tarpas, per kurį tikslai pasiekiami dar prieš įvykstant atsakui, tokiu būdu pastarąjį paverčiant neveiksmingu arba jam visiškai užkertant kelią. Žvelgiant iš ribinės karybos perspektyvos, operacijos įtikinamas paneigiamumas svarbus tol, kol vyksta oponento sprendimų priėmimo procesas.

Akivaizdu, jog stiprūs žvalgybiniai pajėgumai, pažangios technologijos, stebėjimo galimybės, tiriamoji žurnalistika ir plačiai išnaudojami socialinės medijos kanalai sudaro galimybes įrodyti dviprasmiškų, priedanginių ar netgi slaptų operacijų organizatorius ir rėmėjus, taigi jos palaipsniui, bet ne visada iškart yra kompromituojamos. Dėl šios priežasties įtikinamas paneigiamumas tampa sunkiai įgyvendinamu arba trunka labai trumpai.

Nepaisant to, kad ne visi priedanginiai veiksmai yra įtikinamai paneigiami, tai nebūtinai lemia veiksmų kontrproduktyvumą.¹²⁵ Vadovaujantis R. Cormac ir R. J. Aldrich išvalgomis, galima teigti, jog įtikinamas paneigiamumas priedanginėse operacijose nėra konstanta ir veikiau turėtų būti siejamas su nepatvirtintos intervencijos samprata. Klaidinga teigti, kad sėkmingai priedanginei operacijai reikalingas ilgas jos rėmėjų slėpimas.¹²⁶ Operacija, kuri nėra nei akivaizdi, nei pripažinta yra įtikinamai paneigiama priedanginė operacija, bet nemaža dalis sėkmingomis laikomų operacijų

---

¹²¹ Šiuo atveju pavojų įtikinamam paneigiamumui tikslinėje valstybėje sudaro žvalgybos tarnybų veikla, informacinės ir komunikacinės technologijos ir informacijos nutekėjimo rizika ir kt.

¹²² Poznansky, „Revisiting plausible deniability“, 8.

¹²³ Didžioji dalis karybos ir konfliktų teorijų, kurias imamas taikyti charakterizuojant šiuolaikinę Rusijos karybą, nenagrinėja įtikinamo paneigiamumo dėmens. Kita vertus, A. Mumford satelitinės karybos teorijoje netiesioginio įsitraukimo į konfliktą ašimi laiko įtikinamo paneigiamumo faktorių ir įvardija jį kaip archetipinį rizikos valdymo būdą siekiant minimaliais ištekliais pasiekti maksimalią naudą. Visgi, įtikinamo paneigiamumo samprata A. Mumford teorijoje taip pat nedetalizuojama, o pats autorius sutinka, jog šis dėmuo dėmuo satelitinėje karyboje turi būti detalai plėtojamas. Mumford, 111.

¹²⁴ Kilcullen, 158.

¹²⁵ Cormac, Aldrich, 482.

¹²⁶ *Ibid*, 493.

yra nepatvirtintos, tačiau akivaizdžios – šis paradoksas kuria neįtikinamo paneigiamumo sampratos esmę.

Nors dalį Rusijos įvykdytų priedanginių operacijų siekiant daryti įtaką užsienio valstybėms Maskvai palankia ar žalos nedaranti linkme galima įvardinti neįtikinamai paneigiamomis, jos buvo rezultatyvios. Priedanginiai veiksmai taikantis į 2016 m. JAV prezidento rinkimus šiandien tapo chrestomatiniu neįtikinamai paneigiamos operacijos pavyzdžiu, nors Rusija iki šiol neigia savo sąsajas su incidentu, nepaisant jai pritaikytų sankcijų. Šios operacijos sėkme sunku abejoti: intervencija į demokratijos bastionu laikomos valstybės rinkiminį procesą sumažino pasitikėjimą JAV rinkimine sistema ir valstybės institucijomis bei diskreditavo šalies lyderius.

Dviprasmiškumas ir neįtikinamas paneigiamumas taip pat kuria galios naratyvą ir įgalina jėgos įtvirtinimą neeskaluojant karinio konflikto. Žinojimas apie priešišką Rusijos veiklą suteikia galimybę Kremlui kurti neribotos galios įvaizdį.¹²⁷ Nepatvirtintų priešiškų veiksmų atskleidimas yra esminis šio naratyvo kūrimui reikalingas elementas, kuriantis baimę ir mažinantis pasipriešinimą Rusijos interesų zonoje esančioms valstybėms, o vidinei Rusijos populiacijai įtvirtinantis stiprios ir tikslus bet kokia kaina pasiekiančios valstybės mitą. Galiausiai, lygiai taip pat kaip ir įtikinamu paneigiamumu paremti priedanginiai veiksmai, neįtikinamai paneigiamos Rusijos operacijos atveria erdvę pozicijų išsiskyrimui euroatlantinėse organizacijose, o toks išbalansavimas ir nuoseklios pozicijos stoka yra naudinga Rusijai, suinteresuotai Aljanso skaldymu.

3.2.2 Refleksyvi kontrolė

Revizionistinės valstybės ir nevalstybiniai veikėjai pasitelkdami ribinės karybos modelį siekia savo tikslų įgyvendinimo neišprovokuojant oponento atsako. Kadangi ribinis manevras įgyvendinimas ribotoje laiko ašyje, jo galimybės ir įgyvendinimo laikas gali būti išplečiamas taikant papildomas priemones, kurios daro įtaką oponento sprendimo priėmimo procesui. Rusija ribinio manevro efektą sustiprina naudodama refleksyvios kontrolės metodus, kurie sprendimo priėmimo procesą ar reakciją į incidentą prailgina, atideda arba sulaiko nuo atsako.¹²⁸ Refleksyvi kontrolė, kaip ir įtikinamas paneigiamumas, yra kertinė ribinės karybos sudedamoji dalis. Nepaisant to, kad D. Kilcullen pabrėžia refleksyvios kontrolės reikšmę, per siauras jos teorinis konceptualizavimas nusipelno kritikos, kadangi nesudaro galimybės visapusiškai įvertinti šios poveikio priemonės įtakos masto. Atsižvelgiant į šį teorijos trūkumą, refleksyvios kontrolės pritaikymo būdai ir poveikis pristatomi papildomai.

---

¹²⁷ Cormac, Aldrich, 491.

¹²⁸ Kilcullen, 158.

Refleksyvosios kontrolės tyrimų pradžia siejama su fizikos ir matematikos mokslininku Vladimiru Lefevr.¹²⁹ Konceptija pateikia naują požiūrį į konfliktą, kuris vertinamas ne kaip dviejų prieštaraujančių sistemų susidūrimas, bet kaip dviejų skirtingų sprendimų priėmimo mechanizmų santykis, nulemiantis tolimesnius jų sąveikos modelius.¹³⁰ V. Lefevr teigimu,¹³¹ klasikinė žaidimų teorijos analizė, tirianti sprendimų priėmimo mechanizmą, neatitinka realybės, kadangi joje kiekvienas veikėjas savo sprendimus priima savarankiškai, neatsižvelgdamas į oponento sprendimus ir pasiūlė refleksyvosios kontrolės teoriją, kurioje atsispindi oponento sprendimų simuliacija.

Varžovas, priimdamas sprendimus, visada naudoja informaciją apie konfrontuojančią pusę. Šiame kontekste refleksija reiškia, jog kiekviena iš šalių savo sprendimus formuluoja modeliudama ne tik savo, bet ir numanomus priešininko maneversus ir jam prieinamas galimybes. Dėl šios priežasties vykstant skirtingų sprendimų priimančių sistemų konfrontacijai, oponuojanti šalis bando manipuluoti ir formuoti situaciją taip, kad ji atitiktų jos poreikius, tokiu būdu darant poveikį konkuruojančiai pusei.¹³² Šioje teorijoje informacija apima dvi dimensijas: tiek kognityvinį turinį, tiek techninius duomenis, todėl kibernetinė erdvė taip pat laikoma refleksyvosios kontrolės pritaikymo zona.

Refleksyvi kontrolė¹³³ apibūdinama kaip procesas, kuriame dvi oponuojančios refleksyvosios sistemos (karinės, politinės ar kt.) siekia kuo aukštesnio refleksijos lygio kitos atžvilgiu. Šiame procese, sistema, turinti žemesnį refleksijos lygį užima reakcijos poziciją ir negali apibrėžti oponuojančios pusės ketinimų. Kariniame lygmenyje, tai gali būti apibūdinama kaip konfrontacija

---

¹²⁹ V. Lefevr refleksyvosios kontrolės teoriją Sovietų Sąjungoje pradėjo plėtoti nuo 1960 m. Игорь Никитович Семенов, „Полифоническая персонология В.А. Лефевра и фундаментальное развитие рефлексивных наук о человеке и вселенной“, *Психология. Журнал Высшей школы экономики* 14, No. 4 (2017): 609, <https://doi.org/10.17323/1813-8918-2017-4-607-625>. Taip pat, šios srities tyrimai neatsiejami ir nuo V. E. Lepsky, M. D. Ionov, S. Leonenko. Vakaruose refleksyvosios teorijos tematiką daugiausiai gvildeno JAV teoretikai, tarp kurių žymiausias T. Thomas (*aut. past.*). Kai kurių autorių teigimu, šios refleksyvosios kontrolės pagrindas yra Tolimuosiuose Rytuose sukurtos idėjos, tokios kaip strateginis Sun Tzu mąstymas ir ypač Kinijos karyboje naudojamos strategijos. Margarita Jaitner, Hary Kantola, „Applying Principles of Reflexive Control in Information and Cyber Operations“, *Journal of Information Warfare* 15, No. 4 (Fall 2016): 29.

¹³⁰ Владимир Александрович Лефёвр, *Конфликтующие структуры* (Москва: Высшая школа, 1967), 2-3.

¹³¹ Antti Vasara, *Theory of Reflexive Control: Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy* (Helsinki: Finnish National Defence University, 2020), 32, žiūrėta 2022 m. vasario 1 d., <https://www.doria.fi/handle/10024/176978>.

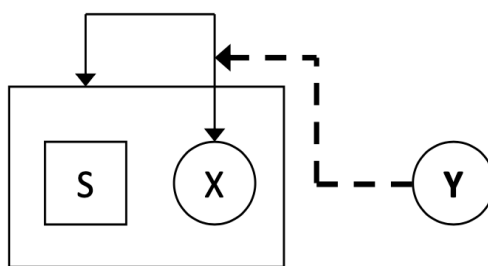
¹³² Vladimir Lefevre, *Reflexive Control: The Soviet Concept of Influencing on Adversary's Decision-Making Process* (Colorado: Science Applications, 1984), 8-9. Siekiant daryti poveikį oponento situacijos suvokimui ir sprendimų priėmimui būtina išmanyti jo ideologiją, politinius procesus, dvišalius santykius, karinę doktriną, karinių pajėgų būklę, lyderių asmenines charakteristikas. Vasara, 36; o taip pat į kognityvinius procesus bei struktūroje vyraujančias bendras vertybes ir pasaulėžiūrą. Diane Chotikul, *Soviet Theory of Reflexive Control in Historical and Psychocultural Perspective: A Preliminary Study*, NPS55-86-013 (Monterey, California: Naval Postgraduate School, 1986), 78-79, žiūrėta 2022 m. vasario 7 d., <http://hdl.handle.net/10945/30190>.

¹³³ Refleksyvi kontrolė skirstoma į dvi kategorijas: konstruktyvią kontrolę, kuria daromas poveikis siekiant užtikrinti kontroliuojančios sistemos interesus atitinkančius sprendimus ir destruktivią kontrolę, kuria siekiama neutralizuoti, sustabdyti arba sunaikinti oponuojančios pusės sprendimo priėmimo algoritmus ir procesus. Apgaulingi maneversai, provokacijos, maskuotė, išgalvotų situacijų kūrimas yra tiek konstruktyvios, tiek destruktivos refleksyvosios kontrolės dalis. Vasara, 38.

tarp vadovavimo ir valdymo sistemų, politiniame lygmenyje – kova tarp dviejų prieštaraujančių koalicijų.¹³⁴

Refleksyvi kontrolė yra netiesioginis procesas ir įgyvendinama be jėgos panaudojimo. Pateikiamas grafinis vaizdas demonstruoja situaciją iš *Y* šalies perspektyvos siekiant daryti poveikį *X* šalies sprendimų priėmimo procesui *S* (3 paveikslas. Refleksyvios kontrolės veikimo modelis). Ši kontrolė vykdoma ne tiesiogiai primetant savo valią priešininkui, bet suteikiant jam pagrindą priimti loginius sprendimus dedukcijos būdu, kuriuos iš anksto nulėmė kita šalis.¹³⁵ *Y* šalies sprendimų motyvų perkėlimas vyksta pastarai darant įtaką *X* šalies situacijos suvokimui: tokiu būdu *Y* šalis gali pradėti kontroliuoti sprendimų priėmimo procesą. Veiksmai, kurių metu sprendimo priėmimo pagrindai perduodami iš vienos šalies kitai, atspindi refleksyvosios kontrolės veikimo ašį.

3 paveikslas. Refleksyvios kontrolės veikimo modelis.
Šaltinis: В. Лефёвр, *Конфликтующие структуры*, 25.

Refleksyvią kontrolę vertinant kaip dviejų oponuojančių sistemų susidūrimą siekiant kuo aukštesnės įtakos viena kitos atžvilgiu sprendimų priėmimo procese, ji pasiekama taikant šiuos būdus:¹³⁶

1. Spaudimo priemonės. Efektui pasiekti pasitelkiamas skirtingų formų jėgos demonstravimas. Tai apima diplomatines, ekonomines, karines priemones, pavyzdžiui, ginkluotųjų pajėgų kovinės parengties didinimą, didelio masto neplaninius karinius mokymus, apeliuojančius į karinės intervencijos galimybę ir kt.

2. Klaidingos informacijos pateikimas. Šiuo metodu siekiama manipuliuoti oponento situacijos suvokimu naudojant maskavimo, neigimo ir apgaulės metodus. Pavyzdžiui, publikuojami tikrovės neatitinkantys duomenys ir kt.

3. Įtaka sprendimų priėmimo procesui. Šis būdas apima sistemingą procesų modeliavimą savo naudai, sąmoningai iškreiptų doktrinų viešinimą, vienas kitam prieštaraujančių faktų skelbimą ir kt. Klaidinantys manevrai gali apimti ir tyčinį teisingos informacijos pateikimą,¹³⁷ kurią iš priešininko

¹³⁴ Vasara, *Theory of Reflexive Control*, 28.

¹³⁵ Лефёвр, *Конфликтующие структуры*, 24-25.

¹³⁶ Jaitner, Kantola, „Applying Principles of Reflexive Control”, 29, iš M. D. Ionov, „On reflexive control of the enemy in combat”, *Military Thought* (English edition), No.1 (January 1995).

¹³⁷ Лефёвр, *Конфликтующие структуры*, 24.

gavusi oponuojanti šalis interpretuos kaip melagingą ir atitinkamai priims pastarajam naudingą ar žalos nedarantį sprendimą.

4. Poveikis sprendimo priėmimo laikui. Viena iš poveikio sprendimo priėmimo laikui technikų yra netikėtumo faktorius, kuris išprovokuojamas staigia konflikto pradžia arba dėmesį nukreipiančiu klaidinimu. Taip pat gali būti naudojama kognityvinius trukdžius sukelianti informacijos pertekliaus technika, stabdanti sprendimo priėmimą tol, kol vyksta informacijos apdorojimo procesas.

Refleksyvi kontrolė yra vertinama ir kaip informacinio karo priemonė. D. Kilcullen pastarąją taip pat laiko informacinių operacijų dalimi ribinės karybos kontekste. Tačiau refleksyvosios kontrolės koncepcija egzistuoja seniau nei informacinio karo ir informacinių operacijų sampratos. Nors refleksyvosios kontrolės koncepcija buvo pradėta kurti dar XX a. pradžioje, V. Lefevr idėjas tęsiantys teoretikai sutinka, kad refleksyvi kontrolė gali būti rezultatyviai išnaudota naujose dimensijose.¹³⁸ Internetas, tinklaraščiai ir socialinių tinklų platformos suteikia virtualaus manipuliavimo informacija galimybes. Skaitmeninė erdvė sustiprina refleksyvosios kontrolės efektyvumą.¹³⁹ Be to, virtualioje aplinkoje daroma įtaka gali būti realizuota fizinėje erdvėje.

Augant tarpvalstybiniam prieštaravimams, kilus skirtingų rūšių konfliktams ar krizėms tai pranašumą suteikianti galimybė informaciniame kare, leidžianti kontroliuoti visuomenės sąmonę ir turinti tiesioginės įtakos valstybių politinės vadovybės priimamų sprendimų turiniui.¹⁴⁰ Naujosios kartos refleksyvosios kontrolės teoretikų teigimu, „sąlygomis, kai neįmanoma pasiekti palankaus jėgų ir priemonių balanso oponento atžvilgiu, tikslinga naudoti asimetrinius veiksmus, apimančius įvairius sprendimus priimančių asmenų ir visuomenės sąmonės poveikio būdus. Vienas iš tokių metodų yra refleksyvi kontrolė.“¹⁴¹ Akademinės diskusijos apie šios kontrolės įgyvendinimą demonstruoja, kad Rusijoje refleksyvosios kontrolės metodų pritaikomumas įvertintas ne tik konvencinio mūšio lauke, bet ir strateginiame vidaus ir užsienio politikos lygmenyje.

3.3 Ribinės karybos teorijos trūkumai

Pristačius teorinį ribinės karybos modelį, nuosekliai pateikiantį kritinius saugumo krizės etapus ir apžvelgus pagrindines jos sudedamąsias dalis, atsiskleidžia ne tik strateginio jos poveikio

---

¹³⁸ Pavyzdžiui, A. B. Раскин atsižvelgia į refleksyvosios kontrolės poveikį socialiniuose tinkluose ir savo apžvalgoje „Рефлексивное управление в социальных сетях“ detaliai pristato įtakos vykdymo galimybes juose. Nors publikacijoje manipuliavimo informacija pavyzdžiu pateikiami „Vakarai“, tačiau atsižvelgiant į publikacijos tematiką ir pačios Rusijos informacinių operacijų mastą akivaizdu, kad socialinių tinklų potencialą refleksyviai kontrolei ji įvertina ir išnaudoja (*aut. past.*). Андрей Вадимович Раскин, „Рефлексивное управление в социальных сетях“, *Информационные войны* 35, No. 3, (2015).

¹³⁹ Раскин, „Рефлексивное управление в социальных сетях“, 15.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Manipuliuojant socialiniuose tinkluose publikuojama informacija, formuojama visuomenės nuomonė, kuriamos interesų grupės, skatinamos protesto akcijos ir kiti provokaciniai veiksmai; sudaromos sąlygos „įtakos agentų“ veiklai ir kt. Раскин, 16.

charakteristika, tačiau ir keletas koncepcijos trūkumų. Aptariant ribinės karybos elementus, jau buvo atsižvelgta į pernelyg glaustai pristatomą įtikinamo paneigiamumo fenomeną ir per siaurą refleksyvios kontrolės teorijos konceptualizavimą, nors ir pabrėžiama, jog pastarieji ženkliai sustiprina ribinės karybos poveikį ir gali užtikrinti operacijos sėkmę. Tai sudaro minimalius teorinius trūkumus.

Verta pastebėti ir tai, kad ribinės karybos teorija įtakos operacijos etapus pristato kaip nuoseklius ir vykstančius nenutrūkstama seka bei pateikia juos kaip vienpusį priešišką šalių inicijuojamą veiksmą, tačiau tokia tiesioginė interpretacija nebūtų visiškai teisinga. Valstybėje esant stipriems žvalgybiniais pajėgumams, galintiems nustatyti priedanginės veiklos vyksmą, iš karto galima imtis priemonių tokios veiklos užkardymui, nepaisant to, jog neretais atvejais atsakomybės už ardomojo pobūdžio veiklą priskyrimas reikalauja nemažai laiko.

D. Kilcullen pagrindinį dėmesį skiria pakopinių ribinės karybos etapų charakterizavimui, tačiau į jų trukmę atsižvelgia minimaliai. Laiko trukmės svarba labiausiai akcentuojama ribinio manevro įgyvendinime ir yra tiesiogiai susijusi su siekiamų tikslų užsitikrinimu nesulaukus oponento atsako. Nors šio faktoriaus svarbos neketinama užginčyti, tačiau verta pasvarstyti, kuriuose etapuose būtų tikslinga laiko trukmei skirti papildomą dėmesį.

Nors slaptų ir priedanginių operacijų laikotarpį dėl specifinio jų pobūdžio nustatyti sunku, nepaisant to, trukmės aspektas ypatingai svarbus analizuojant išankstinio operacinio aplinkos paruošimo fazę. Naudodamas šį karinei bendruomenei pažįstamą konvencinės karybos terminą,¹⁴² D. Kilcullen neapibrėžia optimalaus laikotarpio ir sąlygų operacinio aplinkos paruošimo įgyvendinimui. Dėl šios priežasties kyla klausimas, ar pastaroji fazė patenka į nustatytas laiko ribas, ar, priešingai, nereikalauja griežtų laiko rėmų. Be to, konkretizavimo reikalauja ir šių pasirengimo operacijų priemonės ir įgyvendintojai. Teorija turėtų dar didesnę praktinio pritaikymo potencialą, jei pastarieji būtų detaliam apžvelgiami. Operacinio aplinkos paruošimo priemonių pavyzdžiais galėtų tapti ekonomis ar energetinis šantažas, kibernetiniai išpuoliai, psichologinės operacijos, informacinis poveikis ir kt.

D. Kilcullen teorija naudojama nedidelio masto lokalioms operacijoms charakterizuoti. Visgi, ribinės karybos modelyje atskleidžiama Rusijos mąstysena sudaro prielaidas, kad tokia poveikio strategija turi potencialą būti pritaikyta platesniame kontekste ir galėtų būti nukreipta į keletą valstybių vienu metu.

---

¹⁴² Konvencinėje karyboje, operacinis aplinkos paruošimas yra tiesiogiai susijęs su laiku: siekiama optimizuoti pasiruošimo trukmę, po kurios pradami kariniai manevrai (*aut. past.*)

4. Praktinis ribinės karybos modelio pritaikymas Juodkalnijos perversmo organizavime

4.1 Kontekstinė situacija

Balkanų pusiasalis neatsiejamas nuo politinės fragmentacijos bruožo, kuriam charakterizuoti sinonimiškai neretai taikomas „balkanizacijos“ epitetas.¹⁴³ Vakarų Balkanai metaforiškai įvardijami „geopolitine šachmatų lenta“,¹⁴⁴ o skambūs epitetai regionui taikomi ne be priežasties. Tiek Rusijos imperija, tiek sovietinė Rusija regione turėjo svarbų geostrateginį interesą. Šiandien ji taip pat siekia išlaikyti Vakarų Balkanų valstybes savo interesų orbitoje stabdydama euroatlantinės integracijos procesus. Regionas laikomas viena pagrindinių Rusijos įtakos sferų,¹⁴⁵ įskaitant ir 2017 m. prie NATO prisijungusią Juodkalniją, iki šiol skaldomą prorusiškos bei provakarietiškos politikos šalininkų stovyklų.

Po Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos iširimo 1992 m., Juodkalnija kartu su Serbija sudarė Federacinę Jugoslavijos Respubliką, kuri nuo 2003 m. vadinosi Serbija ir Juodkalnija. Nors Juodkalnija nuo Serbijos atsiskyrė 2006 m., abi valstybės yra glaudžiai saistomos ideologinių, kultūrinių ir demografinių ryšių. Etninis susiskaldymas Juodkalnijoje ir tautos tapatybės dilema¹⁴⁶ iki šiol yra opus klausimas: dalis šalies populiacijos save identifikuoja kaip atskirą tautą,¹⁴⁷ tuo tarpu likusi visuomenės dalis tapatinasi su serbų etnine grupe bei siekia puoselėti istorinius Juodkalnijos saitus su Rusija.

Juodkalnijos etnis susiskaldymas nulėmė ir šalies politinių partijų poliarizaciją. Didžiausia Demokratinė socialistų partija (DSP) ir keletas mažesnių partijų atstovauja Juodkalnijos nepriklausomybės poziciją bei remia euroatlantinę integraciją, o pagrindinės opozicinės partijos išlaiko proserbiškus sentimentus ir priešinasi Juodkalnijos grėžimuisi į Vakarus.¹⁴⁸ Serbų etninė populiacija Juodkalnijoje sudaro Maskvai palankią terpę manipuluoti etninių slavų paveldu, nacionalizmo idėjomis, Didžiosios Serbijos vizija bei atveria kelią į Vyriausybę patekti prorusiškomis politinėms partijoms.¹⁴⁹

---

¹⁴³ Dimitar Bechev, „The Russian Challenge in Southeast Europe” in *European-Russian Power Relations in Turbulent Times*, sud. Mai’a K. Davis Cross, Ireneusz Paweł Karolewski (Ann Arbor, Mi: University of Michigan Press, 2021), 189, <https://doi.org/10.3998/mpub.10202357>.

¹⁴⁴ EUobserver, „Mogherini: Balkans Becoming Geopolitical „Chessboard” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 11, <https://euobserver.com/tickers/137138>.

¹⁴⁵ Verta pastebėti, kad Vakarų Balkanų regione auga ir Kinijos bei Persijos įlankos valstybių įtaka, kuri daugiausiai grindžiama ekonominiais interesais (*aut. past.*)

¹⁴⁶ Jelena Džankić, „Reconstructing the Meaning of Being „Montenegrin”, *Slavic Review* 73, No. 2 (2014): 351-352, <https://doi.org/10.5612/slavicreview.73.2.347>.

¹⁴⁷ Pastaroji populiacijos dalis palaikė Juodkalnijos nepriklausomybę, tuo tarpu serbų etninei grupei save priskirianti visuomenės dalis 2006 m. referendumo dėl nepriklausomybės metu pasisakė už bendros valstybės su Serbija idėją (*aut. past.*).

¹⁴⁸ Miloš Bešić, Dušan Spasojević, „Montenegro, NATO and the Divided Society”, *Communist and Post-Communist Studies* 51, No. 2 (2018): 141, <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.04.006>.

¹⁴⁹ Reuf Bajrović, Vesko Garčević, Richard Kraemer, *Hanging by a Thread: Russia’s Strategy of Destabilization in Montenegro*, Russia Foreign Policy Papers, (Philadelphia, PA: FPRI, 2018), 6, žiūrėta 2022 m. vasario 28 d. <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/07/kraemer-rfp5.pdf>.

Balkanų pusiasalio tautų ir Rusijos santykiai siekia XIX a. Nors ne visais istoriniais laikotarpiais jie buvo glaudūs, panslavizmo idėjos kartu su bendra krikščionių ortodoksų religija vienijo Rusijos ir Balkanų bendruomenes, puoselėjant Maskvos – istorinės slavų tautų gynėjos – naratyvą.¹⁵⁰ Iki 2014 m.¹⁵¹ Juodkalniją ir Rusiją siejo artimi abipuse nauda grindžiami politiniai bei ekonominiai ryšiai, apimantys Rusijos investicijas į šalies energetikos ir turizmo sektorius.¹⁵² Be to, Maskva savo įtaką palaikė pasitelkdama prorusišką žiniasklaidą, nevyriausybinės organizacijas bei Ortodoksų bažnyčią.

Valstybių ekonominių santykių piką žymėjo 2005 m. Podgoricos aliuminio liejyklos (PAL) – pagrindinio šalies pramonės ištekliaus, kurios produkcija sudarė 51 proc. Juodkalnijos eksporto ir 15 proc. BVP, pardavimas Centrinei Europos aliuminio kompanijai, priklausančiai Rusijos oligarchui Olegui Deripaskai: žiniasklaidos duomenimis, PAL privatizacija buvo asmeninis tuometinio Juodkalnijos ministro pirmininko ir DSP lyderio Milo Dukanovič ir O. Deripaskos sandėris.¹⁵³ Rusiško kapitalo plėtra nuo pat Juodkalnijos nepriklausomybės paskelbimo atspindėjo Rusijos ketinimus įtvirtinti savo įtaką, vėliau ją išnaudojant kaip poveikį politinių sprendimų priėmimui.

Įvykus 2006 m. Juodkalnijos referendumui dėl nepriklausomybės paskelbimo, Rusija buvo viena pirmųjų valstybių, pripažinusių jos nepriklausomybę.¹⁵⁴ Plėtojant vis glaudesnę Juodkalnijos ir Rusijos partnerystę, žiniasklaidos duomenimis, 2013 m. Maskva netgi siekė įsteigti Rusijos karinio laivyno bazę Juodkalnijos giliavandeniuose Baro ir Kotoro uostuose¹⁵⁵ Adrijos jūros pakrantėje.¹⁵⁶ Planas Viduržemio jūroje užtikrinti nuolatinį karinių jūrų pajėgų buvimą buvo suformuotas 2012 m.¹⁵⁷ ir paskatintas augančio Rusijos aktyvumo regione poreikio. Teisė naudotis šiais uostais Rusijai

---

¹⁵⁰ Heather A. Conley et al., *The Kremlin Playbook 2: The Enablers* (Washington, DC: CSIS, 2019), 92, žiūrėta 2022 m. vasario 28 d., <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook-2-enablers-0>.

¹⁵¹ Kinijos ekonominių interesų Juodkalnijoje augimas stebimas nuo 2014 m. Labai tikėtina, kad mažindama ekonominių bendradarbiavimą su Rusija, Juodkalnijos vyriausybė Kinijos investicijas įvertino kaip tinkamą alternatyvą ekonominiams stabilumui palaikyti. Juodkalnija yra Kinijos „Juostos ir kelio“ iniciatyvos dalis, o Bar-Boljare greitkelio statybos projektas – didžiausias dabartinis Kinijos investicijų projektas šalyje. European Council on Foreign Relations, „Mapping China's Rise in the Western Balkans. Montenegro“, žiūrėta 2022 m. kovo 9 d., <https://ecfr.eu/special/china-balkans/montenegro/>.

¹⁵² Juodkalnijos nekilnojamo turto ir turizmo sektoriuose Rusijos fizinių asmenų ir įmonių valdomo turto dalis (vertinant pelno dalį) 2006 m. siekė 29,4 proc., o 2015 m. sumažėjo iki 5,5 proc., Dimitar Bechev, *Russia's Strategic Interests and Tools of Influence in the Western Balkans* (Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2019), 18, žiūrėta 2022 m. kovo 9 d., https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russias_strategic_interests_in_balkans_11dec.pdf.

¹⁵³ Juodkalnijos ir Kremliaus elitą jungęs PAL sandėris buvo nutrauktas 2013 m. įmonei bankrutavus. Dimitar Bechev, *The 2016 Coup Attempt in Montenegro: Is Russia's Balkans Footprint Expanding?* (Philadelphia, PA: FPRI, 2018), 6-7, žiūrėta 2022 m. kovo 12 d., <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/04/BechevFinal2018.pdf>.

¹⁵⁴ Radio Free Europe/Radio Liberty, „Russia, Montenegro Pledge Stronger Ties“ (2006), žiūrėta 2022 m. kovo 10 d., <https://www.rferl.org/a/1070879.html>.

¹⁵⁵ Radio Slobodna Evropa, „Officials dismiss talk of Russian military base in Montenegro“ (2015), žiūrėta 2022 m. kovo 10 d., <https://www.slobodnaevropa.org/a/officials-squash-talk-of-russian-military-base-in-montenegro/26839898.html>.

¹⁵⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad toks precedentas buvo įgyvendintas Ukrainoje: vadovaujantis 1997 m. sudarytais ir 1999 m. įsigaliojusiais Rusijos ir Ukrainos susitarimais, Kryme buvo dislokuotas Rusijos Juodosios jūros laivynas. Žr. Erika Leonaitė, Dainius Žalimas, „Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016* 14, No.1 (2016): 15-16, <https://doi.org/10.47459/lmsa.2016.14.1>.

¹⁵⁷ Draško Duranovic, „Kad Moskva pozove“, *Portal Analitika* (2014), žiūrėta 2022 m. kovo 12 d., <https://www.portalanalitika.me/clanak/142605--kad-moskva-pozove>.

būtų suteikusi galios projekcijos galimybę Viduržemio jūroje ir palengvinusi karinių operacijų Sirijoje vykdymą.

Žengdama euroatlantinės orientacijos kryptimi, Juodkalnija lygiagrečiai ėmė mažinti ilgą laiką plėtotus ryšius su Rusija. Nuo 2009 m. valstybė pradėjo įgyvendinti NATO Narystės veiksmų planą.¹⁵⁸ 2010 m. valstybei suteiktas Europos Sąjungos (ES) kandidatės statusas.¹⁵⁹ Verta pastebėti, jog Juodkalnija nuo pat nepriklausomybės paskelbimo deklaravo siekį tapti ES ir NATO nare, vertindama, jog ekonominiam, socialiniam ir geopolitiniam jaunos suverenios valstybės stabilumui narystė euroatlantinėse struktūrose yra būtina. Tikėtina, jog apskaičiuotas kaštų ir naudos balansas buvo pagrindinė motyvacija integracijai.

Tuo tarpu Rusija neišreiškė prieštaravimų ne tik Juodkalnijos narystės ES siekiui, bet ir 2008 m. formaliam prašymui prisijungti prie NATO. Nuosaiki Rusijos pozicija šalies narystės NATO ketinimams gali būti aiškinama dvejopai: pirma, neatmestina tai, kad nepaisant atviro neprieštaravimo Rusija užkirsti kelią euroatlantinei integracijai bandė išnaudodama netiesiogines priemones ir poveikį politinių sprendimų priėmėjams. Kita vertus, Maskva siekė didinti ekonominę Juodkalnijos priklausomybę, plėtojo planus įsikurti strategiškai svarbiuose jūrų uostuose ir, galiausiai, vylėsi, jog Aljansas stokos bendro konsensuso savo gretas papildyti 29-ąja nare.

Valstybiniai šalies santykiai su Rusija pasiekė lūžį¹⁶⁰ 2014 m. Rusijai įvykdžius Krymo aneksiją. Dėl pastarųjų veiksmų Juodkalnija prisijungė prie ES taikomų sankcijų Rusijai.¹⁶¹ Taigi, būtent Rusijos invazija į Ukrainą lėmė tai, jog Juodkalnija buvo priversta pasirinkti geopolitinę stovyklą, ėmė mažiau vadovautis pragmatiškais paskatomis laviruodama tarp Maskvos ir Vašingtono ir, būdama ES ir NATO kandidate, solidarizuodamasi su Vakarais¹⁶² pademonstravo kritišką poziciją Rusijos atžvilgiu.

---

¹⁵⁸ 2015 m. Juodkalnija oficialiai pakviesta prisijungti prie NATO. NATO, „Relations with Montenegro” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49736.htm.

¹⁵⁹ European Council, „Montenegro. Status of Negotiations”, žiūrėta 2022 m. kovo 12 d., <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/montenegro/>.

¹⁶⁰ Tai, be kita ko, atsispindėjo ir sugriežtėjusioje Rusijos lyderių retorikoje: pavyzdžiui, užsienio reikalų ministras S. Lavrovas NATO plėtrą Balkanuose pavadino „provokacija”. Reuters, „NATO’s Planned Balkan Expansion a „Provocation”: Russia’s Lavrov” (2014), žiūrėta 2022 m. vasario 29 d., <https://www.reuters.com/article/us-nato-balkans-russia-idUSKCN0HO11W20140929>.

¹⁶¹ Radio Free Europe/Radio Liberty, „Montenegro Bars 149 Russians Linked To Annexation Of Crimea” (2017), žiūrėta 2022 m. vasario 29 d., <https://www.rferl.org/a/montenegro-bars-149-russian-linked-annexation-crimea-retaliation-russian-secret-blacklist/28526014.html>. Atsakydama į Juodkalnijos sankcijas, Rusija apribojo DSP lyderių atvykimą į Rusiją bei uždraudė Juodkalnijos vynu importą. Be to, siekiant sužlugdyti Juodkalnijos turizmo sektorių, kurio didžiąją dalį sudarė rusų turistai, Maskva savo valstybinių televizijos kanalų pagalba organizavo klaidinančius reportažus apie nesaugią padėtį šalyje užsienio turistams. Bechev, „Russia’s Strategic Interests and Tools of Influence in the Western Balkans”, 11.

¹⁶² Be to, 2015 m., nepaisant Rusijos spaudimo, M. Dukanovič atsisakė dalyvauti Pergalės dienos parade Maskvoje. Bechev, *The 2016 Coup Attempt in Montenegro*, 7.

2016 m. M. Dukanovič pasirašė prisijungimo prie NATO protokolą.¹⁶³ Galiausiai, 2017 m. Juodkalnijos tapimas 29-ąja Aljanso nare dar labiau sumenkino Rusijos pastangas išlaikyti šalį savo interesų orbitoje ir užkirsti kelią NATO plėtrai. Sprendimas Juodkalniją priimti į NATO Aljansui tapo savotišku išbandymu deklaruojamai atvirų durų politikai, grindžiamai Šiaurės Atlanto Sutarties 10 str.¹⁶⁴ Neabejotina, jog jį paspartino 2014 m. Rusijos įvykdyta Krymo aneksija. Juodkalnijos narystės atidėjimas šiuo atžvilgiu būtų vertinamas ir kaip nuolaidžiavimas V. Putinui, nuogaustaujant, jog NATO plėtra Vakarų Balkanuose išprovokuotų dar vieną karinę intervenciją ir destabilizuotų geopolitinę situaciją.

Tačiau Juodkalnijos integracijos į NATO procesas nebuvo sklandus. Šiuo laikotarpiu bandymas valstybėje sukelti chaosą bei įvesti nepaprastą padėtį atskleidė Rusijos *modus operandi*, kuriuo stengiasi stabdyti šalies užsienio politikos tikslus, kartu maskuojant savo destruktivyvų poveikį. Nulinės sumos pasaulėžiūra, kuria vadovaujasi Rusija, netgi tiesioginės grėsmės nekeliančią Aljanso plėtrą vertina kaip strateginio balanso praradimą ir „bet kokią NATO sėkmę interpretuoja kaip Rusijos pralaimėjimą“.¹⁶⁵ Šiame kontekste, Rusijos remiamas 2016 m. perversmas Juodkalnijoje yra vertinamas kaip kraštutinė priemonė sustabdyti Juodkalnijos prisijungimo prie NATO ketinimus ir beprecedentis bandymas jėga pakeisti valstybės politinį *status quo* už buvusios Sovietų Sąjungos teritorijos ribų.

Perversmai ir bandymai juos inicijuoti yra pasauliui pažįstamas reiškinys, kurio apraiškos fiksuojamos ne tik pilietinio karo kamuojamose neproporcingai skurdžiose valstybėse, bet ir naujose Europos demokratijose. Politinio perversmo esmė yra naudoti vidinę valstybės galią prieš politinį elitą.¹⁶⁶ Be to, perversmo įgyvendinimui nereikalinga masinė intervencija, nebūtina ir karinė jėga. Perversmą sudaro nedidelio, bet kritinio segmento infiltravimasis į valstybinį aparatą, kuris pakeičia esamą vyriausybę.¹⁶⁷ Valstybėje esančios etninės mažumos, neretai besivadovaujančios antivyriausybinėmis nuostatomis, yra idealus perversmo įgyvendintojų pavyzdys.¹⁶⁸ Detaliausiai Rusijos organizuoto perversmo Juodkalnijoje tikslus bei specifiką, išnaudojant valstybės vidaus fragmentaciją ir saugumo spragas bei tarptautinį kontekstą, atskleidžia ribinės karybos teorija.

---

¹⁶³ NATO, „NATO Foreign Ministers Sign Accession Protocol with Montenegro“ (2016), žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d., http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_131132.htm.

¹⁶⁴ NATO, *The North Atlantic Treaty*, (Washington, DC: 4 April 1949), https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.

¹⁶⁵ Mark Galeotti, *Do the Western Balkans Face a Coming Russian Storm?* (Berlin: ECFR, 2018), žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d., https://ecfr.eu/publication/do_the_western_balkans_face_a_coming_russian_storm/.

¹⁶⁶ Edward Luttwak, *Coup d'Etat – A Practical Handbook* (New York: Knopf, 1968), preface vii.

¹⁶⁷ *Ibid*, 12.

¹⁶⁸ *Ibid*, 49.

4.2 Operacinis aplinkos paruošimas

Remiantis ribinės karybos teorija, operacinis aplinkos paruošimas turi kritinę reikšmę planuojamos operacijos efektyvumui ir lemiamai sėkmei, kai rengiantis vykdyti operaciją, potencialiose veiklos srityse iš anksto parengiama ir formuojama tam palanki aplinka. Tačiau praktinis Juodkalnijos atvejis rodo, kad operaciniam aplinkos paruošimui gali būti išnaudota esama situacija, kuri nekainuoja papildomų laiko ir finansinių kaštų. Vidinė Juodkalnijos politinių partijų priešprieša, etnonacionalizmas, ilgametė kultūrinių bei istorinių motyvų sąlygota gravitacija Rusijai naudinga kryptimi palengvino operacinio aplinkos paruošimo sąlygas bei atskleidė, kiek daug pastarosios gali priklausyti nuo šalies vidaus ir išorės socialinio ir politinio konteksto.

Nors D. Kilcullen kalba apie operacinio aplinkos paruošimo svarbą ribinio manevro įgyvendinime, jis tiesiogiai neužsimena apie operacinio aplinkos paruošimo trukmę. Visgi Juodkalnijos pavyzdys demonstruoja, kad skirtingai nuo operacinio aplinkos paruošimo konvencinėms operacijoms, pasiruošimas ribiniam manevrui gali būti iššęstas laike. Glaudus Rusijos bendradarbiavimas su nacionalistinėmis pažiūromis besiremiančiomis politinėmis partijomis, ilgametis Rusijos ir Serbijos ortodoksų bažnyčios bendradarbiavimas ir tarpusavio priklausomybė kūrė pagrindus Maskvai pasinaudoti savo turima įtaka kraštutinių tikslų realizavimui.

Politinės opozicijos įtaka. Operacinio aplinkos paruošimo etape svarbiausias vaidmuo priskirtinas Juodkalnijos politinei opozicijai, dominuojamai etninių serbų, anti-NATO ir prorusiškų pažiūrų politikų. Tvirtą politinės opozicijos pagrindą šalyje sudaro Milano Knezevičiaus vadovaujama Demokratinė liaudies partija (DLP),¹⁶⁹ atstovaujanti kraštutinių dešiniųjų politines pažiūras. 2015 m. įkurta politinė partija aktyviai pasisako prieš Juodkalnijos narystę NATO bei siekia glaudžios partnerystės su Serbija ir Rusija. Tuo tarpu 2012 m. įkurtas Demokratinis frontas (DF)¹⁷⁰ – kraštutinių dešiniųjų politines partijas vienijantis aljansas, kuriam priklauso „Naujosios serbų demokratijos“ (NSD), „Judėjimo už pokyčius“ (JUP) bei DLP politinės partijos. M. Knezevičiaus (DLP) ir Andrijos Mandičiaus (NSD) politinės figūros ir ryšiai su Kremliumi sudarė pagrindus įgyvendinant pasiruošimą perversmui Podgoricoje.

Politinė situacija Juodkalnijoje pradėjo pastebimai prastėti nuo 2015 m. ir yra siejama su opozicinio DF aljanso inicijuojamais masiniais protestais, kurstančiais visuomenės nepasitenkinimą ir antivakarietiškas nuostatas. Pagrindiniai jų tikslai – nušalinti tuometinio ilgamečio premjero M. Dukanovič DSP vadovaujamą vyriausybę ir blokuoti šalies stojimo į NATO procesą.¹⁷¹ Protestus siekta reprezentuoti kaip pilietinės visuomenės akciją, Vakarų sąjungininkams demonstruojančią

¹⁶⁹ PCNEN, „Osnovana Demokratska Narodna Partija“ (2015), žiūrėta 2022 m. kovo 27 d., <https://www.pcnen.com/portal/2015/03/21/osnovana-demokratska-narodna-partija/>.

¹⁷⁰ Novosti, „CG: Osnovan „Demokratski front“ (2012), žiūrėta 2022 m. kovo 27 d., <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:389907-cg-osnovan-demokratski-front>.

¹⁷¹ Ján Cingel, *Montenegro on the Way to NATO* (Bratislava: GLOBSEC Policy Institute), 3, žiūrėta 2022 m. kovo 24 d., https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/07/montenegro_on_the_way_to_nato.pdf.

nepritarimą Juodkalnijos prisijungimui prie Aljanso.¹⁷² Juos taip pat lydėjo ir propagandos bei dezinformacijos kampanijos, organizuotos vietinės proserbiškos žiniasklaidos priemonių. Be to, 2016 m. vykstant parlamento rinkimų kampanijai, Rusija taip pat suaktyvino propagandos mechanizmus siekdama pelnyti palankumą DF aljansui ir diskredituoti M. Dukanovič, kaip „diktatorių, kurio Europa nepripažins“, o valstybės siekis prisijungti prie NATO lems „Ukrainos scenarijaus pasikartojimą Podgoricoje,”¹⁷³ tokiu būdu kurstant grėsmingas nuotaikas ir mobilizuojant visuomenę priešintis vyriausybės politikai.

Verta pastebėti, kad protestai sostinėje,¹⁷⁴ o vėliau ir kituose šalies miestuose, buvo inicijuoti prieš pat NATO pateikiant formalų Juodkalnijos prisijungimo kvietimą bei generalinio sekretoriaus Jenso Stoltenbergo ir Šiaurės Atlanto Tarybos vizitą Podgoricoje 2015 m. spalio 14-15 d.¹⁷⁵ Antivyriausybiniam judėjimui inspiruoti neabejotinai padėjo ir paties M. Dukanovič reputacija – vienintelis nuo Jugoslavijos žlugimo valdžioje išlikęs lyderis¹⁷⁶ kaltinamas nepotizmu ir korupcija.¹⁷⁷ M. Dukanovič pareikšti įtarimai neteisėta veikla sudarė pagrindus politinei opozicijai tuo pasinaudoti manipuliuojant visuomenės nuostatomis ir skatino agituoti už radikalias permainas.

2015 m. reaguojant į Šiaurės Atlanto Tarybos pateiktą formalų Juodkalnijos prisijungimo prie NATO kvietimą, populistinė DLP paskelbė apie anti-NATO koalicijos suformavimą,¹⁷⁸ kurios pagrindinis siekis – šalies neutralumas. Koalicija išnaudojo visuomenės susiskaldymą tarp serbų ir juodkalniečių populiacijos. Informacija apie koalicijos įkūrimą, prie kurios prisijungti buvo raginamos ir kitos šalies partijos bei nevyriausybinės organizacijos, buvo paskelbta po to, kai tuometinis DLP lyderis M. Knezevičius lapkričio 26 d. Maskvoje susitiko su Dūmos atstovais.¹⁷⁹

2016 m. gegužės mėn. DLP pasirašė bendradarbiavimo sutartį su didžiausia Rusijos partija „Vieningoji Rusija”.¹⁸⁰ Lovčeno deklaracija „bendram abiejų valstybių ir broliškų tautų labui” buvo pasirašyta M. Knezevičiaus ir „Vieningosios Rusijos” atstovo Viktoro Kolbanovskio. Šia iniciatyva siekta sukurti Pietryčių Europos neutralių suverenių valstybių aljansą, kurio narės, įskaitant Juodkalniją, savo Konstitucijoje apibrėš karinį neutralumą. Be to, deklaruotas ir siekis plėtoti

---

¹⁷² NATO karinė kampanija Jugoslavijos Federacinėje Respublikoje ir vykdyti oro antskrydžiai 1999 m. visuomenėje išnaudojami kaip priešpriešą Aljanso atžvilgiu kuriantis veiksnys (*aut. past.*)

¹⁷³ Cingel, *Montenegro on the Way to NATO*, 3.

¹⁷⁴ 2015 m. spalio 17 d. policija nustatė, kad masinio protesto metu sostinės pagrindinėje alėjoje įrengtos palapinės buvo tuščios – tikėtina, kad tokiu būdu buvo siekiama kurti masiškumo efektą. Cingel, 4.

¹⁷⁵ NATO, „North Atlantic Council Starts Two-Day Working Visit to Montenegro” (2015), žiūrėta 2022 m. kovo 21 d., http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_123859.htm.

¹⁷⁶ M. Dukanovič užėmė ministro pirmininko postą 1991-1998 m., 2003-2006 m., 2008-2010 m. bei 2012-2016 m., prezidento – 1998-2002 m. 2018 m. M. Dukanovič taip pat išrinktas šalies prezidentu (*aut. past.*).

¹⁷⁷ Anna Schecter, „Scandal Overseas: Sex, Lies and Cigarette Smuggling”, *ABC News* (2009), žiūrėta 2022 m. kovo 18 d., <https://abcnews.go.com/Blotter/story?id=7766451&page=1>.

¹⁷⁸ Vesti, „U Crnoj Gori Na Pomolu Formiranje Anti-NATO Saveza” (2015), žiūrėta 2022 m. kovo 18 d., <https://www.vesti.rs/NATO/U-Crnoj-Gori-na-pomolu-formiranje-anti-NATO-saveza.html>.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ Kodex, „DNP i Jedinstvena Rusija Poptisale Lovčensku Deklaraciju” (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 19 d., <http://kodex.me/clanak/115727/dnp-i-jedinstvena-rusija-poptisale-lovcensku-deklaraciju>.

Juodkalnijos strateginę partnerystę su Rusija, suderintą su jos integracijos į ES procesu bei atšaukti „antirusiškų sankcijų režimą“ bei Kosovo nepriklausomybės pripažinimą.¹⁸¹ Pasirašyta deklaracija atspindėjo Rusijos pastangas susigrąžinti ir sustiprinti savo įtaką regione, kurią ji rizikavo prarasti nesiiimdama aktyvių veiksmų Juodkalnijos narystės NATO atžvilgiu.

Teigiama, kad finansinė parama protestų organizavimui ir opozicijos rinkiminei kampanijai prieš 2016 m. parlamento rinkimus buvo gauta iš Rusijos.¹⁸² Tų pačių metų pradžioje opozicijos lyderiai M. Knezevičius ir A. Mandičius Maskvoje susitiko su „Vieningosios Rusijos“ lyderiu Sergejumi Zelezniaku ir Dūmos vicepirmininku Piotru Tolstojumi ir aptarė narystės NATO referendumo organizavimo,¹⁸³ sankcijų Rusijai atšaukimo ir kiti klausimus.¹⁸⁴ Rusijos pastangos daryti poveikį Juodkalnijos politiniams procesams nestebino – nuo nepriklausomybės paskelbimo Juodkalnijoje įtaką stiprinusi Maskva nebuvo suinteresuota geostrategiškai svarbios šalies praradimu.

Religinių konfesijų vaidmuo. Serbijos ortodoksų bažnyčia laikoma reikšminga sociopolitine jėga Juodkalnijoje, kurioje didžiąją populiacijos dalį sudaro stačiatikiai. Nors Juodkalnija nuo Serbijos atsiskyrė 2006 m., Serbijos ortodoksų bažnyčia, kuriai priklauso ir Juodkalnijos metropolija, yra didžiausia ir įtakingiausia religinė bendruomenė šalyje: 2021 m. visuomenės apklausų rezultatai parodė, kad 47,3 proc. Juodkalnijos gyventojų labiausiai pasitiki būtent šia institucija.¹⁸⁵ Visgi, dalis šalies populiacijos nesutinka su Serbijos ortodoksų bažnyčios užimama padėtimi¹⁸⁶ ir pastarąją vertina kaip tiesioginę Rusijos įtakos priemonę Juodkalnijoje bei Serbijos pasipriešinimo Juodkalnijos nepriklausomybei formą. Serbijos ortodoksų bažnyčios Juodkalnijoje pozicija turi paralelių su Rusijos ortodoksų bažnyčios veikla¹⁸⁷ Ukrainoje: jos abi neigia atskirą Juodkalnijos ir Ukrainos identitetą, tuo pačiu paneigiant ir jų suverenitetą, o šiuo naratyvu pateisinamas serbų nacionalizmas ir Rusijos reimperializacijos siekis.

Šalyje paraleliai veikianti Juodkalnijos ortodoksų bažnyčia stokoja stiprios įtakos ir siekia atsiskyrimo nuo Serbijos ortodoksų bažnyčios, tačiau iki šiol religinė bendruomenė yra nepripažinta kanoniškai¹⁸⁸ ir teisiškai funkcionuoja tik kaip nevyriausybinė organizacija. Autokefalijos siekį remia

---

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² Ivana Gardasevic, „Russia and Montenegro: How and Why a Centuries’ Old Relationship Ruptured”, *Connections: The Quarterly Journal* 17, No. 1 (2018): 70, <https://doi.org/10.11610/Connections.17.1.04>.

¹⁸³ Juodkalnijos Konstitucija nereikalauja referendumo dėl prisijungimo prie karinių aljansų. Narystės NATO klausimas buvo sprendžiamas parlamento balsavimu (*aut. past.*)

¹⁸⁴ Gardasevic, „Russia and Montenegro”, 70.

¹⁸⁵ Centar za Demokratiju i Ljudska Prava, *Political Public Opinion of Montenegro* (December 2021), žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2022/02/Pol-Public-Opinion-MNE-Dec-2021.pdf>.

¹⁸⁶ Dėl šios priežasties naujojo Serbijos ortodoksų bažnyčios archievyskupo Joanikije II inauguracija išprovokavo visuomenės protestus. BBC, „Montenegro Clashes as Serb Orthodox Church Leader Installed” (2021), žiūrėta 2022 m. balandžio 6 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-58451372>.

¹⁸⁷ Center for Strategic&International Studies, *Russia’s Weaponization of Tradition: The Case of the Orthodox Church in Montenegro* (Washington, DC: CSIS, 2020) žiūrėta 2022 m. kovo 12 d., <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/russias-weaponization-tradition-case-orthodox-church-montenegro>.

¹⁸⁸ Nors sprendimą apie autokefaliją paskelbė dar 1993 m. Liz Anderson, *Vulnerabilities to Russian Influence in Montenegro*, Kremlin Watch Report (Prague: European Values Center for Security Policy, 2019), 9, žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d. <https://www.kremlinwatch.eu/userfiles/vulnerabilities-to-russian-influence-in-montenegro.pdf>.

ir Juodkalnijos DSP, tačiau tam priešinasi Rusijos stačiatikių bažnyčia.¹⁸⁹ Juodkalnijos ortodoksų bažnyčios autokefalija nėra tik religinės konfesijos savivaldos klausimas: šis žingsnis svarbus siekiant sumažinti Rusijos įtaką bei stiprinti nacionalinio saugumo pagrindus.

Religija pokomunistinėse šalyse neretai padėjo susigrąžinti prarastą tautinę tapatybę ir istorinę atmintį.¹⁹⁰ Nepaisant to, dabartinės tendencijos atskleidžia, jog stačiatikių populiacijos dominuojamose valstybėse religija išnaudojama kaip Rusijos švelniosios galios įrankis: pasitelkdama religinės diplomatijos priemones, Maskva siekia užsienio politikos įgyvendinimo tikslų, neretai susikertančių su kitų valstybių interesais ir suvereniteto klausimu. Serbijos ortodoksų bažnyčia Juodkalnijoje Rusija išnaudoja kaip priemonę politikos destabilizavimui – ši taktika suteikia galimybę maskuoti savo tikslus prisidengiant stačiatikių vertybių apsauga ir dvasingumo kauke.

Serbijos ortodoksų bažnyčia Juodkalnijoje aktyviai įsitraukia į politinių klausimų sprendimą: remia Rusijos vykdomą užsienio politiką ir propaguoja Maskvai palankių politinių sprendimų priėmimą. Rusijos ortodoksų bažnyčios patriarchui Kirilui viešai išreiškus susirūpinimą dėl Juodkalnijos sprendimo prisijungti prie NATO, Serbijos ortodoksų bažnyčia Juodkalnijoje nedelsdama ėmėsi veiksmų, reikalaujančių vyriausybės peržiūrėti šį sprendimą ir atkartojo Maskvos retoriką, teigiant, jog „prisijungimas prie NATO yra konfrontacinis žingsnis ir paskata naujam Šaltajam karui”,¹⁹¹ taip apeliuojant į pavojų šalies saugumui ir išlikimui.

Serbijos ortodoksų bažnyčia iki šiol yra aktyvi Juodkalnijos narystės NATO oponentė,¹⁹² o 2016 m. pasinaudodamas savo įtaka, tuometinis metropolitas Amfilohije Radovic viešai demonstravo palaikymą prorusiškų šalies partijų inicijuotai šalies neutralumo koncepcijai ir dalyvavo agitacijose, skirtose referendumui prieš stojimą į NATO.¹⁹³ Be to, Serbijos ortodoksų bažnyčia rėmė ir DLP bei „Vieningosios Rusijos” partijų pasirašytą Lovčeno deklaraciją, kuria siekta priimti Rusijai palankius sprendimus – A. Radovic dalyvavo politikų susitikime ir palaimino susitarimą.¹⁹⁴ Įtakinga Serbijos ortodoksų bažnyčia sudaro pagrindą Juodkalnijos pažeidžiamumui: gebanti mobilizuoti didelę dalį visuomenės populiacijos ji įsitraukia į politinių dividendų rinkimą Juodkalnijos prorusiškoms partijoms, o taip pat siejama su ekstremistų rėmimu.

---

¹⁸⁹Po Krymo aneksijos Ukrainos ortodoksų bažnyčios sprendimas siekti autokefalijos ir 2019 m. oficialiai Konstantinopolio patriarcho patenkintas prašymas taip pat pademonstravo, kaip glaudžiai religija ir politika yra susijusios teritoriniuose ir suvereniteto disputuose. Bažnyčios atsiskyrimo klausimas yra opus geopolitinėje dimensijoje: nenorėdama prarasti savo įtakos Rusija aktyviai priešinosi ir Ukrainos ortodoksų bažnyčios atsiskyrimui, o Maskvos patriarchatas iki šiol nepripažino šio sprendimo; Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrov, išreikšdamas paramą Serbijos ortodoksų bažnyčiai Juodkalnijoje teigė, jog „tik stiprinant krikščionių ortodoksų vienybę Rusijos ortodoksų bažnyčios ir Serbijos ortodoksų bažnyčios Juodkalnijoje pozicijos gali būti sutvirtintos”. Center for Strategic&International Studies, *Russia's Weaponization of Tradition*.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹Center for Strategic&International Studies, *Russian Malign Influence in Montenegro: The Weaponization and Exploitation of History, Religion, and Economics* (Washington, DC: CSIS, 2019), žiūrėta 2022 m. kovo 7 d., <https://www.csis.org/analysis/russian-malign-influence-montenegro>.

¹⁹² Cingel, 2.

¹⁹³ Gardasevic, 67.

¹⁹⁴ Kodex, „DNP i Jedinstvena Rusija Poptisale Lovčensku Deklaraciju”.

Nors tiesioginių Serbijos ortodoksų bažnyčios įsitraukimo į perversmo organizavimą įrodymų nėra, tačiau žinoma, jog perversmo išvakarėse, 2016 m. spalio 15 d. jos lyderiai veiksmų koordinavimo susitikimą organizavo Ostrog vienuolyne.¹⁹⁵ Kontraversiškas buvo ir 2017 m. Serbijos ortodoksų bažnyčios Podgoricos teismui pateiktas pasiūlymas¹⁹⁶ panaikinti arešto orderį trims perversmo organizavimu įtariamiesiems sulaikytiesiems, už kuriuos bažnyčia buvo pasirengusi laiduoti ir suteikti prieglobstį iki teismo nuosprendžio.

Beprecedentis Serbijos ortodoksų bažnyčios kišimasis į teismų veiklą siūlant garantijas valstybiniu perversmu kaltinamiems įtariamiesiems pademonstravo stiprią klerikalizaciją ir siekį naudotis savo įtaka darant poveikį valstybės saugumo klausimams. Vertinant Serbijos ortodoksų bažnyčios turimą tvirtą Rusijos ortodoksų bažnyčios užnugarį, stabilų bei aukštą visuomenės pasitikėjimą, nenuostabu, kad tokia padėtis leidžia ne tik kištis į valstybės politinį gyvenimą, bet ir manipuliuoti viešąja nuomone: tikėtina, kad jos užimama reikšminga padėtis prisidėjo užglaistant valstybę sukretusį skandalą kėsinantį į provakarietiškos Vyriausybės nuvertimą 2016 m.

4.3 Slaptos operacijos organizavimas

Slaptos operacijos esmę sudaro jos planavimo ir įgyvendinimo maskavimas, slepiant tiek pastarosios iniciatorius, tiek eigą. Sėkmingos slaptos operacijos reikalauja ekspertinių žinių, patirties, aukšto valdymo bei koordinavimo lygmens bei techninę paramą užtikrinančių mechanizmų. Įprastai slaptos operacijos užsienio valstybėje organizuojamos esant aukščiausiam valstybiniam pritarimui, o už jų įgyvendinimą atsako ŽST ar specialios paskirties kariniai vienetai.

Prieinama informacija ir surinkti įrodymai leidžia teigti, kad 2016 m. perversmą Juodkalnijoje iniciavo bei pagrindinė veiksmus koordinuojanti jėga buvo Rusijos karinė žvalgyba – GRU. Juodkalnijos teismas nustatė, kad pagrindiniai perversmo iniciatoriai – GRU karininkai Eduardas Šišmakovas¹⁹⁷ ir Vladimiras Moisejevas, naudoję Eduardo Vladimirovičiaus Širokovo ir Vladimiro Nikolajevičiaus Popovo tapatybes.¹⁹⁸ 2017 m. Interpolas paskelbė tarptautinę E. Širokovo ir V. Popovo paiešką:¹⁹⁹ asmenys kaltinti kriminalinės grupuotės sukūrimu ir terorizmu veikiant prieš Juodkalnijos konstitucinę santvarką ir saugumą.

¹⁹⁵ Bajrović, Garčević, Kraemer, *Hanging by a Thread*, 11.

¹⁹⁶ Serbijos ortodoksų bažnyčia siekė suteikti prieglobstį D. Maksiciui, S. Djordjevičui ir M. Dusiciui. Dusica Tomovic, „Church Offer to Guarantee Coup Suspects Divides Montenegro”, *Balkan Insight* (2017), žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://balkaninsight.com/2017/10/17/serbian-church-offers-guarantees-for-montenegro-coup-case-detainee-10-16-2017/>.

¹⁹⁷ E. Šišmakovas į visuomenės akiratį buvo patekęs ir 2014 m., kuomet jam einant Rusijos karinio atašė pavaduotojo pareigas Lenkijoje jis buvo pašalintas dėl šnipinėjimo; V. Moisejevas tuo pačiu laikotarpiu taip pat dirbo Lenkijoje. Warsaw Institute, „Russian GRU Agents Found Guilty of Attempted Montenegro Coup” (2019), žiūrėta 2022 m. vasario 5 d., <https://warsawinstitute.org/russian-gru-agents-found-guilty-attempted-montenegro-coup/>.

¹⁹⁸ Bellingcat, „Second GRU Officer Indicted in Montenegro Coup Unmasked” (2018), žiūrėta 2022 m. kovo 29 d., <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/11/22/second-gru-officer-indicted-montenegro-coup-unmasked/>.

¹⁹⁹ CDM, „PHOTO: Wanted in Montenegro: These Are Shirokov and Popov” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 23 d., <https://www.cdm.me/english/foto-njih-crna-gora-trazi-zbog-pokusaja-terorizma-ovo-su-sirokov-i-popov-2/>.

Tikėtina, kad plano nuversti tuometinę M. Dukanovič vyriausybę įgyvendinimas buvo pradėtas kurti 2016 m. pradžioje. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, E. Šišmakovas ir V. Moisejevas veikė per trečiuosius asmenis – daugiausiai Serbijos ir Juodkalnijos piliečius. Serbijos pilietis A. Sindjelic laikomas vienu pagrindinių tarpininkų Juodkalnijos perversmo parengiamajame etape. Nacionalistinių pažiūrų asmuo 2014-2015 m. Donbase kovojo Rusijos remiamų separatistų gretose. A. Sindjelic yra 2014 m. įsteigto motociklininkų klubo „Serbijos vilkai“ įkūrėjas²⁰⁰. „Serbijos Vilikai“ – Rusijos motociklininkų klubo „Naktiniai vilkai“ padalinys. 1989 m. susikūręs ir Kremliaus globojamas „Naktinių vilkų“ motociklų klubas turi filialus daugiau nei 65-iose pasaulio valstybėse, įskaitant Vokietiją, Bulgariją ir Rumuniją²⁰¹ ir Rusijos išnaudojamas ne tik kaip švelniosios galios įrankis,²⁰² tačiau dalyvavo ir nekonvencinėse operacijose Rytų Ukrainoje.²⁰³

Slaptos operacijos pradžia sietina su E. Šišmakovo ir V. Moisejevo kontaktų su A. Sindjelic atnaujinimu – nors asmenų tarpusavio ryšių, sukurtų 2014 m. Rusijos karinės invazijos į Ukrainą metu,²⁰⁴ pobūdis nėra identifikuotas,²⁰⁵ A. Sindjelic teigimu,²⁰⁶ tarpusavio pažintis su nurodomais asmenimis buvo užmezgta būtent šiuo periodu. Tikėtina, jog atsižvelgiant į asmens potencialą remiant Rusijos karinius veiksmus Rytų Ukrainoje, A. Sindjelic buvo įvertintas tinkamu ir patikimu perversmo įgyvendinimui Juodkalnijoje, todėl buvo pakviestas atvykti į Maskvą ir ten užverbuotas.²⁰⁷ A. Sindjelic gavo pavedimą organizuoti operacijos aprūpinimą bei surasti savanorių, turėjusių dalyvauti antivyriausybinuose protestuose,²⁰⁸ – šiam tikslui E. Šišmakovas skyrė lėšas A. Sindjelic.

---

²⁰⁰ Bajrović, Garčević, Kraemer, 11.

²⁰¹ Kira Harris, „Russia’s Fifth Column: The Influence of the Night Wolves Motorcycle Club”, *Studies in Conflict & Terrorism* 43, No. 4 (2018): 261-266, <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1455373>.

²⁰² Pagrindiniai „Naktinių Vilkų“ deklaruojami tikslai – stačiatikybės puoselėjimas, humanitarinė veikla ir daugiatautės darnos išsaugojimas. Politiškai angažuoto ir su Rusijos ortodoksų bažnyčia bendradarbiaujančio motociklininkų klubo veikla laikoma Rusijos propagandos tinklo dalimi ir siekiu didinti įtaką tiek Balkanų regione, tiek ir už jo ribų. Digital Forensic Center, *Russia’s Role in the Balkans: the Case of Montenegro* (Podgorica: DFC, 2021), 38-39, žiūrėta 2022 m. vasario 28 d., <https://dfcme.me/en/dfc-study-russias-role-in-the-balkans-the-case-of-montenegro/>; Estija „Naktinius vilkus“ atvirai įvardijo grėsme saugumui. Harris, „Russia’s Fifth Column”, 265.

²⁰³ Remdami Maskvos užsienio politikos tikslus, „Naktiniai vilkai“ įsitraukia į Rusijos vykdomas nekonvencines operacijas prisidengiant nevalstybinio veikėjo statusu, dviprasmybe ir „savanoriškumu“. 2014 m. Rytų Ukrainoje, Luhansko „Naktinių vilkų“ skyrius vienas pirmųjų prisijungė prie besiformuojančių prorusiškų kovotojų gretų. Taip pat dalis klubo narių vykdė žvalgybinės informacijos rinkimą bei „savigynos būrių“ formavimą separatistų gretose, o taip pat organizavo savivaldos pareigūnų pagrobimus ir dalyvavo kritinės reikšmės infrastruktūros perėmimo operacijose. Vienuolika „Naktinių vilkų“ klubo narių apdovanoti medaliais „už Krymo grąžinimą“. Matthew A. Lauder, „Wolves of the Russian Spring: An Examination of the Night Wolves as a Proxy for the Russian Government”, *Canadian Military Journal* 18, No. 3 (2018), 9-11, <http://www.journal.forces.gc.ca/vol18/no3/PDF/CMJ183Ep5.pdf>.

²⁰⁴ Bellingcat, „Balkan Gambit: Part 2. The Montenegro Zugzwang” (2017), žiūrėta 2022 m. vasario 27 d., <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/03/25/balkan-gambit-part-2-montenegro-zugzwang/>.

²⁰⁵ Vertinant, kad Rusijos GRU koordinavo karinius veiksmus karinės invazijos į Ukrainą metu, tikėtina, jog E. Šišmakovas ir V. Moisejevas taip pat buvo įsitraukę į prorusiškų kovotojų verbavimą ar jų veiksmų koordinavimą Rytų Ukrainoje.

²⁰⁶ Bellingcat, „Balkan Gambit: Part 2. The Montenegro Zugzwang”.

²⁰⁷ Ben Farmer, „Reconstruction: The Full Incredible Story behind Russia’s Deadly Plot to Stop Montenegro Embracing the West”, *The Telegraph* (2017), žiūrėta 2022 m. vasario 27 d., <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/18/reconstruction-full-incredible-story-behind-russias-deadly-plot/>.

²⁰⁸ Bajrović, Garčević, Kraemer, 11.

Manoma, kad A. Sindjelic buvo vienintelis asmuo, turėjęs tiesioginius kontaktus su E. Šišmakovu ir V. Moisejevu.²⁰⁹

Nors teigiama, jog A. Sindjelic buvo pagrindinis GRU tarpininkas vykdant slaptą pasirošimo perversmui operaciją, ne mažiau svarbi ir kitų joje dalyvavusių asmenų charakteristika ir biografijos faktai, kurių visuma sudarė pagrindą tapti nusikalstamos grupuotės, ketinusios pasikėsinti į Juodkalnijos konstitucinę santvarką, dalimi. Įgyvendinant Rusijos karinės žvalgybos pavedimus, į pastarąją grupuotę taip pat įtrauktas Serbijos pilietis Bratislav Dikic –buvęs Serbijos žandarmerijos vadas bei sukarintos organizacijos – „Balkanų kazokų armija” (BKA) narys.

2016 m. Juodkalnijoje įkurta BKA yra pavaldi „Rusijos Federacijos kazokams”, kontroliuojamiems Rusijos ortodoksų bažnyčios ir smerkia Juodkalnijos provakarietišką politiką bei puoselėja slavų tautų vienybės idėją. Nors BKA įsteigta tais pačiais metais kaip ir pasikėsinimas nuversti Juodkalnijos vyriausybę, teismui nepavyko surinkti įrodymų dėl tiesioginių BKA sąsajų su šia nusikalstama veikla.²¹⁰ Nepaisant formalaus BKA įsteigimo Juodkalnijoje, teisiškai ji registruota Serbijoje ir vienija Rytų Ukrainoje kovojusius asmenis bei yra susijusi su kitomis prorusiškoms Ukrainoje kovojusiomis sukarintomis asociacijomis Balkanuose.²¹¹ Šis aplaidus valstybinių institucijų požiūris ir leidimas šalyje burtis atvirai Rusijos ekspansionistinę politiką remiančioms sukarintoms formuotėms sudarė sąlygas jas išnaudoti kenkėjiškai veiklai.

BKA taip pat priklausė ir antrasis A. Sindjelic sukurto tinklo narys, nacionalistinių pažiūrų Serbijos pilietis Nemanja Ristic. Teigiama, jog N. Ristic, kaip ir A. Sindjelic, yra dalyvavęs kovos veiksmuose Ukrainoje. Asmuo prisidėjo Serbijoje verbuojant asmenis, turėjusius vykti į Juodkalniją ir prisidėti prie perversmo.²¹² N. Ristic yra ir vienas pagrindinių serbų kraštutinių dešiniųjų organizacijos „Zavetnici” lyderių. „Zavetnici” pasisako prieš Serbijos narystę ES bei aktyviai bendradarbiauja su Rusija. Organizacijos lyderiai palaiko ryšius su Rusijos diplomatais²¹³ bei Dūmos deputatais ir partijos „Vieningoji Rusija” nariais – savo ruožtu N. Ristic aktyviai plėtojo ryšius su Rusijos gynybos atašė Belgrade Andrejumi Kindjakovu.

A. Sindjelic bei į perversmo įgyvendinimą įtrauktų B. Dikic ir N. Ristic vaidmuo GRU vadovaujamos slaptos operacijos organizavime atitinka D. Kilcullen teorijos ribinių veikėjų

---

²⁰⁹ Filip Rudic, „Montenegro Witness Retracts Coup Plot Testimony”, *Balkan Insight* (2019), žiūrėta 2022 m. kovo 20 d., <https://balkaninsight.com/2019/03/12/montenegro-witness-retracts-coup-plot-testimony/>.

²¹⁰ Digital Forensic Center, *Russia's Role in the Balkans: the Case of Montenegro*, 37.

²¹¹ *Ibid*, 38.

²¹² Farmer, „Reconstruction”.

²¹³ Bellingcat, „Montenegro Coup Suspect Linked to Russian-Backed „Ultrnationalist” Organisation” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/04/25/montenegro-coup-suspect-linked-russian-backed-ultrnationalist-organisation/>.

charakteristiką. Ribinė karyba išnaudoja dviprasmiškumą,²¹⁴ veikimą „migloje”,²¹⁵ kurioje ribiniai veikėjai pasitelkia savo turimą natūralią priedangą, sąlygojamą aplinkos konteksto. Atsižvelgiant į Juodkalnijos situaciją, gausi serbų etninė populiacija, prieštaraujanti vyriausybės provakarietiškai politikai, visuomenės identiteto paieškos, slaviškų vertybių puoselėjimas, socialinė ir kultūrinė Rusijos įtaka, palankus požiūris į Kremliaus vykdomą politiką sukūrė terpę, kurioje sąjungininkų paieška destruktiviems Rusijos veiksams nebuvo problematiška.

Ribiniai veikėjai iki paskutinės akimirkos siekia išlikti žemiau oponento aptikimo slenksčio²¹⁶ net ir suvokiant savo priedanginės veiklos laikinumą. Nepriklausomas nuo konteksto ribinius veikėjus vienijantis bruožas yra dvejopas jų charakteristikos ir veiksmų interpretavimas²¹⁷ manipuliuojant suvokimu tarp veikimo savo iniciatyva ir trečiosios šalies remiamų veiksmų, laviruojant ties teisėtos ir nusikalstamos veiklos riba. Taip keliami painiava ir apsunkinamas atsakomybės už veiksmus priskyrimas bei sprendimų priėmėjų požiūrio išsiskyrimas, siekiant užtikrinti sąlygas veikti įgyvendinant priešiškos veiklos iniciatoriaus tikslus.

Nacionalistinės pažiūros, išreikšta parama Juodkalnijos opoziciniam DF aljansui, anti-NATO nuostatos, ryšiai su prorusiškais grupuotėmis ir organizacijomis – motociklininkų klubu „Naktiniai Vilkai”, parama Rusijos invazijai Ukrainoje 2014 m. ir kovinė patirtis sudarė palankias sąlygas užverbuoti A. Sindjelic, N. Ristic bei B. Dikic vadovaujantis ideologiniais motyvais, įtraukti į nusikalstamą tinklą ir išnaudoti kaip įrankį maskuojant tikruosius perversmo sumanytojus.

Perversmininkai bendradarbiavo su M. Knezevičiumi (DLP) ir A. Mandičiumi (NSD), kurie žinojo apie organizuojamą operaciją.²¹⁸ Asmenų tiesioginiai ryšiai ir bendradarbiavimas su „Vieningosios Rusijos” partija ir Maskvos politiniu elitu, sviri įtaka Juodkalnijos polinėje opozicijoje taip pat buvo išnaudota ribinių veikėjų funkcijai atlikti mobilizuojant savo rėmėjus Podgoricoje. Nepaisant to, kad pristatant ribinių veikėjų reikšmę ribinio manevro įgyvendinime D. Kilcullen daugiausiai koncentravosi į marginalizuojamą visuomenės dalį, tačiau toks vienpusis suvokimas būtų klaidingas: opozicinės partijos narių įsitraukimas į perversmo parengiamuosius veiksmus įrodė, kad statusą ir visuomenės pasitikėjimą turintys asmenys ribinės karybos teorijoje taip pat gali būti antivalstybinės veiklos dalyviai.

---

²¹⁴ 2007 m. Rusijos remiamos kibernetinės atakos Estijoje po Bronzinio kario paminklo pašalinimo pademonstravo, kaip nesudėtingai ribiniai veikėjai gali išnaudoti „savanoriškumo” principo ir „patriotiškai nusiteikusių iniciatyvininkų” priedangą; Taip pat, po 2020 m. Baltarusijos prezidento rinkimų ir Europos valstybių pritaikytų sankcijų A. Lukašenkos režimui 2021 m. prasidėjusi ir grėsmę nacionaliniam saugumui sukėlusio nelegalios migracijos krizė, su kurios padariniais daugiausiai teko tvarkytis Lenkijai ir Lietuvai pademonstravo, kaip nelegaliai ES sieną kertantys Irako Kurdistano piliečiai Baltarusijos režimo buvo panaudoti ribinių veikėjų rolei, A. Lukašenkai siekiant didinti politinį spaudimą ES.

²¹⁵ Kilcullen, 119.

²¹⁶ *Ibid*, 159.

²¹⁷ *Ibid*, 123.

²¹⁸ Mateusz Seroka, „Montenegro: Russia Accused of Attempting to Organise a Coup d'état”, *OSW Centre for Eastern Studies* (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-03-06/montenegro-russia-accused-attempting-to-organise-a-coup-detat>.

Juodkalnijos parlamento rinkimų išvakarėse, spalio 15 d., Serbijos ŽST (*Besbednosno-Informativna Agencija*) Zlatiboro regione sulaukė maždaug 50 Rusijos piliečių, planavusių kirsti Juodkalnijos sieną. Asmenų vykimas žiniasklaidos duomenimis taip pat buvo siejamas su planais skatinti neramumus ir riaušes porinkiminiuose protestuose Podgoricoje.²¹⁹ Apie slaptos operacijos vyksmą ir parengiamuosius veiksmus Serbijos teritorijoje liudija ir perversmui skirtos panaudoti įrangos įsigijimas. Bendradarbiaujant su Serbijos saugumo tarnybomis buvo surinkti įkalčiai,²²⁰ kurie, labai tikėtina, ketinti panaudoti veiksams Juodkalnijoje.

Remiantis su tyrimu susipažinusiais šaltiniais, likus keliems mėnesiams iki Juodkalnijos parlamento rinkimų, E. Šišmakovas ir V. Moisejevas taip pat atvyko į Serbiją.²²¹ Asmenys buvo fiksuoti Belgrade ir likus kelioms dienoms iki rinkimų,²²² o jų vizitas gali būti siejamas su operacijos Podgoricoje koordinavimo tikslais. Neatmestina, kad Serbija perversmo Juodkalnijoje rengimo bei koordinavimo pastangoms pasirinktina neatsitiktinai – palankias sąlygas tam suteikė ne tik geografinės sąlygos, tačiau ir pozityvios politinės ir visuomenės nuostatos Rusijos atžvilgiu, nesukuriančios papildomų apribojimų vykdyti pasiruošimą operacijai kaimyninėje šalyje.

Perversmo Juodkalnijoje organizavimas taip išlaikant šalį Maskvos interesų zonoje žymi pasikeitimą Rusijos poveikio priemonių arsenale. Neturėdama galimybės pakeisti Juodkalnijos politinę gravitaciją, o esamų priemonių poveikiui tapus nepakankamu, Rusija ėmėsi agresyvesnių metodų išnaudodama nacionalistinius sentimentus ir regiono nusikaltėlių tinklą, taip mėginant nutraukti Juodkalnijos ryšius transatlantinėje bendruomenėje.

4.4 Aptikimo slenkstis

Duomenys apie planuojamą perversmą Juodkalnijoje teisėsaugos institucijas informatoriaus dėka pasiekė likus tik keletui dienų iki slaptos operacijos įgyvendinimo. Buvęs Juodkalnijos policijos pareigūnas Mirko Velimirovic, atsakingas už operacijos aprūpinimo klausimus ir veikęs kartu su A. Sindjelic,²²³ B. Dikic ir N. Ristic ir kitais asmenimis, atskleidė organizuotos grupuotės planus.²²⁴ Nors vadovaujantis ribinės karybos teorija, pagrindinis vaidmuo aptinkant slaptos ir priedanginės operacijos eigą tenka valstybiniais žvalgybos pajėgumams,²²⁵ šiuo atveju perversmo planas atskleistas tik atsitiktinumo dėka.

---

²¹⁹ Bellingcat, „Balkan Gambit: Part 2. The Montenegro Zugzwang“.

²²⁰ Policijos pareigūnų uniformos, riaušių policijos įranga, neperšauamos liemenės, ginklai, ryšio palaikymo priemonės, dronai ir kitos priemonės *Ibid*.

²²¹ Farmer, „Reconstruction“.

²²² Bellingcat, „Second GRU Officer Indicted in Montenegro Coup Unmasked“.

²²³ Sulaikytas A. Sindjelic liudijo dėl GRU koordinuojamos operacijos nuogaustodamas, kad su juo gali būti susidorota po perversmo. Radio Free Europe/Radio Liberty, „Key Witness Identifies Russian Suspect In Funding Of Alleged Montenegro Coup Plot“ (2017), žiūrėta 2022 m. vasario 19 d., <https://www.rferl.org/a/montenegro-russia-serbia-coup-plot-witness-identifies-suspect-funding/28819658.html>.

²²⁴ Farmer, „Reconstruction“.

²²⁵ Kilcullen, 151, 153.

Nepaisant to, kad atvirieji šaltiniai nesudaro galimybės visapusiškai įvertinti tuometinės Juodkalnijos žvalgybos tarnybos galimybių užkardyti potencialias grėsmes, tačiau būtent šių institucijų žemas parengimas buvo vienas faktorių, stabdžiusių formalų prisijungimo prie NATO kvietimą, kurio Juodkalnija tikėjosi sulaukti po 2014 m. NATO viršūnių susitikimo.²²⁶ Sprendimas atidėti kvietimą, be kitų priežasčių, buvo siejamas ir su didelio masto Rusijos įsiskverbimu į Juodkalnijos žvalgybos tarnybą.²²⁷ 2014 m. žiniasklaida citavo šaltinius, teigiančius, kad Juodkalnijos žvalgybos tarnyboje daugiau nei 25 darbuotojai įtariamai esantys dvigubais Rusijos agentais.²²⁸ Nors siekdamas išvengti valstybinių institucijų diskreditacijos tarptautiniame kontekste premjeras M. Dukanovičius šiuos teiginius neigė, galimas Rusijos įsiskverbimas į šalies žvalgybos tarnybą lėmė ypatingą šalies pažeidžiamumą bei kelia riziką NATO tuo atveju, jei tarnyba nebuvo kardinaliai reformuota bei stokoja prevencinių priemonių potencialioms grėsmėms užkardyti organizacijos viduje.

Apsvarstant galimus valstybinių žvalgybinių pajėgumų trūkumus bei numanomą Rusijos įtaką Juodkalnijos žvalgybos bendruomenėje, tikėtina, kad 2016 m. perversmas galėjo būti sėkmingai įgyvendintas ir žlugo įvykus elementariai klaidai organizuotos grupuotės narių atrankos procese. Neatmestina, kad įvertinusi šiuos faktorius, Rusija tikėjosi be didelių kliūčių įgyvendinti perversmą Juodkalnijoje ir paveikti šalies vidaus politinius procesus sau naudinga ar jos interesams žalos nedarančia linkme ir diskredituoti šalį prieš Vakarų sąjungininkus.

4.5 Priedanginė veikla

Juodkalnijos Parlamento rinkimų išvakarėse Podgoricoje policija sulaukė buvusį Serbijos žandarmerijos vadą B. Dikic bei dar devyniolika asmenų, kaltinamų nusikalstamos grupuotės sukūrimu siekiant nuversti Vyriausybę.²²⁹ Padedant JAV ir Didžiosios Britanijos žvalgybos tarnyboms, dešifruoti įtariamųjų pokalbiai telefonu suteikė valstybėms neginčijamų įrodymų, jog perversmo ketinimai buvo tikri.²³⁰ Pasirengime įvykdyti perversmą veikė Juodkalnijos, Serbijos ir Rusijos piliečiai,²³¹ šiuos ketinimus planuota įgyvendinti vadovaujantis iš anksto parengtu planu.²³²

1. Akcentuotina, kad likus kelioms dienoms iki parlamento rinkimų, DF paskelbė spalio 16 d. surengiantis opozicijos mitingą prie Parlamento rūmų.

---

²²⁶ Dusica Tomovic, „NATO Aspirant Montenegro Launches Intelligence Reforms”, *Balkan Insight* (2014), žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://balkaninsight.com/2014/09/23/montenegro-reforms-intelligence-to-satisfy-nato/>.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Liz Anderson, *Vulnerabilities to Russian Influence in Montenegro*, 9.

²²⁹ Bajrović, Garčević, Kraemer, 9.

²³⁰ Gardasevic, 62.

²³¹ B92, „Dukanović bio na meti dvojice Rusa, bili su u Srbiji...” (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 19 d., https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=11&dd=07&nav_category=167&nav_id=1196567.

²³² Farmer, „Reconstruction”.

2. Juodkalnijos specialiojo kaltintojo teigimu, sąmokslininkai ketino įsiskverbti į mitingo dalyvių prie Parlamento gretas, uždarius rinkimines balsadėžes po 23 val.

3. Vadovaujantis planu, DF aljanso atstovas M. Knezevičius planavo pateikti agitacinį kreipimąsi į minią ir paraginti juos šturmuoti Parlamento pastatą.

4. Tuo pačiu metu antroji sąmokslu organizatorių grupė, dėvinti Juodkalnijos policijos pareigūnų uniformas, rengėsi išprovokuoti smurtą, panaudoti jėgą ir atidengti ugnį prieš protestuotojus. Perversmo plane buvo numatytas ir premjero M. Dukanovič nužudymas.

Opozicinio DF aljanso vadovybė nepaprastą padėtį šalyje suvokė kaip galimybę perimti valstybės kontrolę²³³ ir pakeisti valstybės politinį kursą. Inscenizuotas valstybinio aparato panaudojimas prieš demokratinės valstybės teisėmis besinaudojančius į protestą susirinkusius valstybės piliečius turėjo ne tik negrįžtamai pakenkti DSP reputacijai, bet ir užtikrinti galimybę DF aljansui prasiskinti kelią į valstybės valdymą organizuojant pakartotinius rinkimus juos remiant Rusijai.

Atsižvelgiant į ankstesnėje dalyje pristatytą teorinį ribinės karybos modelį, valstybės, įgyvendindamos netiesioginio pobūdžio intervenciją, siekia veikti užmaskuotai ir neišprovokuoti tarptautinio atsako ar konflikto eskalacijos. Tokio pobūdžio operacijose manipuluojama dviprasmiška veikla stengiantis sukurti suvokimą, jog destruktivi veikla organizuojama remiantis valstybės vidaus iniciatyva ir resursais. Nors tokia priedanga yra laikina, tačiau, pasak D. Kilcullen,²³⁴ jos užtenka: be to, laikiną ambivalentiškumą palaikė poliarizuota politinė aplinka ir žiniasklaidos priemonės.

4.6 Priskyrimo slenkstis ir dviprasmiška veikla

Nepaisant to, kad Rusija iki šiol neigia savo sąsajas su perversmu kritikuodama tiek Juodkalnijos vyriausybės pasisakymus, tiek ir Vakarų žiniasklaidos pranešimus,²³⁵ tačiau duomenys apie GRU karininkų E. Šišmakovo ir V. Moisejevo vaidmenį inicijuojant operaciją buvo įrodyti, o asmenys nuteisti jiems nedalyvaujant. Beveik neabejotina, kad operacijos užsienio valstybėje įgyvendinimui buvo reikalingas politinės vadovybės pritarimas, tačiau įrodymų apie tiesioginę Maskvos paramą trūkumas sudaro galimybę atsiriboti nuo kaltinimų manipuluojant dviprasmiškos veiklos fenomenu. Surinkti įkalčiai, perversmininkų ryšių su GRU atskleidimas, kokybiški tiriamosios žiniasklaidos tyrimai lėmė Maskvos remtos operacijos neįtikinamą paneigiamumą.

---

²³³ Bajrović, Garčević, Kraemer, 9.

²³⁴ Kilcullen, 125.

²³⁵ BBC, „Russia Rejects Claim of Montenegro Plot“ (2017) žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-39027315>.

Iki 2015 m. Maskva neturėjo centrinės figūros, atsakingos už Rusijos politinių tikslų įgyvendinimą Balkanuose.²³⁶ 2015-2016 m. periodu buvusio FSB vadovo Nikolajaus Patruševo paskyrimas Balkanų regiono politikos kuratoriumi atskleidžia ryžtingą Rusijos nusiteikimą sustiprinti savo pozicijas regione ir išsaugoti iš jos įtakos sferos bandančias pasitraukti valstybes. Nors už Rusijos užsienio politikos klausimus atsakingas ministras Sergejus Lavrovas, oficialiai nedeklaruojamos N. Patruševo pareigos kelia klausimų apie šios pareigybės paskirtį ir sudaro prielaidą, jog realią įtaką politinių sprendimų priėmimui turi V. Putino atrinkta asmenų grupė.

Nepaisant Rusijos atmetamų kaltinimų perversmo iniciavimu, neplanuotas Saugumo tarybos sekretoriaus N. Patruševo vizitas²³⁷ į Belgradą 2016 m. spalio 25 d. leidžia teigti, kad Rusija buvo suinteresuota įvykusio skandalo užglaistymu. N. Patruševo vizitas sutapo su Serbijoje sulaikytų dalies perversmininkų deportavimu į Rusiją. Operacijos išaiškinimo pradžioje su Juodkalnija bendradarbiavusi Serbijos vyriausybė perdavė E. Šišmakovą ir V. Moisejevą Rusijai²³⁸ bei atsisakė N. Ristic ekstradicijos į Juodkalniją,²³⁹ taip ne tik apsunkindama tyrimą, bet ir palengvindama Rusijos pastangas išvengti situacijos eskalavimo.

Pasikeitusią Serbijos poziciją Juodkalnijos atžvilgiu galima interpretuoti dvejopai: tikėtina, kad Serbija nežinojo apie Juodkalnijoje organizuojamą perversmą: dėl šios priežasties incidento pradžioje ji rėmė Podgoricos pastangas nustatyti jo organizatorius. Tačiau Serbijos požiūris pasikeitė po N. Patruševo apsilankymo ir ši situacija nebuvo netikėta – šalyje Rusijos turima įtaka yra didžiausia Vakarų Balkanuose, nors dar 2012 m. jai suteiktas ES kandidatės statusas.²⁴⁰ Nepaisant to, jog Maskva negali pasiūlyti tokių palankių prekybos, investicijų, ar ekonominės pagalbos sąlygų kaip ES, jos įtakos tinklą kuria energetika, rusiškas kapitalas, palankios paskolų sąlygos bei žvalgybinių ir karinių išteklių tiekimas.²⁴¹ Taigi, būdama pagrindine Rusijos sąjungininke regione, Serbija siekė išsaugoti santykius su strategine partnere ir, neatmestina, būgštavo dėl Podgoricos scenarijaus pasikartojimo Belgrade.

Papildomo dėmesio reikalauja ir S. Lavrovo vizitas į Serbiją 2016 m. gruodį. Lankydamasis Belgrade, užsienio reikalų ministras susitiko su nacionalistinės organizacijos „Zavetnici“, iš kurios gretų buvo verbuojami perversmininkai, lyderiais. Susitikime dalyvavo ir N. Ristic, kuriam

---

²³⁶Politico, „Vladimir Putin’s Man in the Balkans” (2017), žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-balkans-point-man-nikolai-patrushev/>.

²³⁷ Julian Borger, Andrew MacDowall, Shaun Walker, „Serbia Depots Russians Suspected of Plotting Montenegro Coup”, *The Guardian* (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/11/serbia-deports-russians-suspected-of-plotting-montenegro-coup>.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ Bajrović, Garčević, Kraemer, 12.

²⁴⁰ European Commission, *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: Serbia*, žiūrėta 2022 m. balandžio 5 d., https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/serbia_en.

²⁴¹ Christopher Hartwell, Katarzyna Sidlo, *Serbia’s Cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America* (Brussels: European Parliament, Policy Department, Directorate General for the Strategic Policies, 2018), 6, žiūrėta 2022 m. balandžio 5 d., <https://doi.org/10.2861/234510>.

Juodkalnija buvo išdavusi arešto orderį²⁴². S. Lavrovo susitikimai su „Zavetnici“ organizacija vyko ir 2014–2015 m.²⁴³ Tikėtina, kad pastaroji kraštutinių dešiniųjų organizacija taip pat remiama Rusijos.

Kibernetinės atakos ir dezinformacija. Rusijai nepavykus realizuoti perversmo plano, operacija buvo sustabdyta ties dviprasmiškos veiklos slenksčiu. Tiesioginei Rusijos paramai įrodyti Juodkalnija pritrūko argumentų, nors šiuos kaltinimus rėmė nemaža dalis Vakarų šalių vyriausybių. Nepaisant to, kad Rusijai pavyko užglaistyti savo sąsajas su šia nusikalstama veikla, jos siekis daryti poveikį šalies vidaus politinei situacijai ir užsienio politikos sprendimams išliko ir atitinka vėlyvąją ribinės karybos teorinio modelio fazę, kuria remiantis „atvira operacija baigiama arba atgal perkeliama į dviprasmiškos ar priedanginės veiklos erdvę.“²⁴⁴ Vadovaujantis šiuo modeliu, netgi užkirtus kelią perversmui, įtakos operacija nebuvo nutraukta: jos aktyvumo lygis maksimaliai sumažintas, taip atitinkamai siekiant sumažinti ir oponento grėsmės suvokimą. Nepavykusi Rusijos operacija buvo tęsiama kaip priedanginė veikla žemiau priskyrimo slenksčio ir vykdoma kibernetinėje dimensijoje.

2016 m. spalio mėn. parlamento rinkimų dieną Juodkalnija patyrė didelio masto kibernetinį incidentą: DDoS (angl. *distributed denial of service*) atakos buvo nukreiptos į valstybinius tinklapius ir tinklo infrastruktūrą, o taip pat narystę NATO ir ES palaikančių politinių partijų svetaines, pilietinės visuomenės bei rinkimų stebėtojų tinklapius.²⁴⁵ Nors duomenimis apie realią žalą žiniasklaidoje nebuvo disponuojama, yra žinoma, jog šalies informacinio saugumo sistema nebuvo paruošta tokio pobūdžio grėsmių užkardymui, todėl vertinta kaip ypatingai pažeidžiama. Atsakomybė už kibernetinį išpuolį priskiriama su GRU siejamai Rusijos programišių grupuotei APT28,²⁴⁶ dar žinomai kaip „FancyBear.“²⁴⁷ Išaugęs kibernetinių atakų skaičius sutapo su paskutiniu šalies stojimo į NATO etapu 2016 m. pabaigoje. 2016 m. kibernetinės atakos apėmė taikymąsi į Juodkalnijos kritinės reikšmės

---

²⁴² Seroka, „Montenegro: Russia Accused of Attempting to Organise a Coup d'état“.

²⁴³ Bellingcat, „Montenegro Coup Suspect Linked to Russian-Backed „Ultranationalist“ Organisation“.

²⁴⁴ Kilcullen, 160.

²⁴⁵ Oscar Jonsson, „The Evolution of Russian Hybrid Warfare: EU/NATO“, *CEPA* (2021), žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d., <https://cepa.org/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-eu-nato/>.

²⁴⁶ APT28 yra viena iš kelių su Rusijos GRU siejamų kibernetinių grupuočių. Tokios grupuotės taikosi į vyriausybines institucijas, nevyriausybines organizacijas, pilietinės visuomenės grupes bei vykdo ir valstybių lyderių diskreditavimo kampanijas. Tarp žinomų APT28 operacijų – 2008 m. ataka prieš Sakartvelo Vidaus reikalų bei Gynybos ministerijas, o taip pat kibernetiniai išpuoliai prieš NATO, Pasaulio antidopingo agentūrą, Cheminio ginklo draudimo organizaciją, JAV Demokratų nacionalinį komitetą (2016 m. JAV prezidento rinkimų kampanijos laikotarpiu) ir kt. FireEye, *APT28: A Window Into Russia's Cyber Espionage Operations?*, Special report, (Milpitas, CA: FireEye, 2014), 6-7, žiūrėta 2022 balandžio 1 d., <https://www.fireeye.com/content/dam/fireeye-www/global/en/current-threats/pdfs/rpt-apt28.pdf>.

²⁴⁷ Oscar Jonsson, „The Next Front: the Western Balkans“, 87, in *Hacks, Leaks and Disruptions: Russian Cyber Strategies*, Research report, sud. Nicu Popescu, Stanislav Secieru (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018), žiūrėta 2022 balandžio 4 d., <https://www.iss.europa.eu/content/hacks-leaks-and-disruptions---russian-cyber-strategies>.

infrastruktūrą bei kibernetinio šnipinėjimo atvejus. Skaičiuojama, jog per 2016 m. pranešta apie daugiau nei 200 kibernetinių išpuolių prieš interneto svetaines ir valstybines institucijas.²⁴⁸

2017 m. vasario ir birželio mėnesiais, Juodkalnijai formaliai prisijungus prie NATO, vyriausybės ir valstybinių institucijų tinklapiui susidūrė su sinchronizuotomis kibernetinėmis atakomis, kurių mastas buvo dar didesnis nei 2016 m. Atsakomybė už šiuos incidentus taip pat buvo priskirta grupei APT28.²⁴⁹ Vienas iš 2017 m. atakų taikinių – Juodkalnijos Gynybos ministerija. Teigiama, kad apgaulės būdu į ministerijos sistemas taikytasi įdiegti kenkėjišką programą,²⁵⁰ kurios pagalba vykdomas šnipinėjimas.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad 2016 m. parlamento rinkimų dieną buvo susidurta ir su dezinformacijos apraiškomis, kuriomis siekta diskredituoti valdančiąją DSP ir jos lyderį, taip darant poveikį rinkimų procesui. Valstybės institucijos nurodė, kad balsavimo metu kelioms valandoms buvo blokuotos susirašinėjimo platformos „Viber“ ir „WhatsApp“, kadangi jų pagalba gyventojams imti platinti pranešimai, kuriuose skelbiama apie DSP neva siūlytas pinigines išmokas diasporoje gyvenantiems juodkalniečiams, taip skatinant jų atvykimą balsuoti.²⁵¹ Nors tuometinė vyriausybė atsakomybę dėl pastarosios dezinformacijos kampanijos priskyrė Rusijai, tačiau šie kaltinimai nebuvo įrodyti.

Kibernetinių atakų motyvas buvo stiprus Rusijos nepasitenkinimas Juodkalnijos įstojimu į NATO ir yra platesnio plano destabilizuoti šalį dalis. Kibernetinės atakos, kaip ir dezinformacijos kampanijos, turi būti vertinamos kaip sudėtinė destruktuvios veiklos, skirtos stabdyti ar apsunkinti Juodkalnijos narystės NATO procesą, dalis, o jų priedanginis pobūdis maskuoja Rusijos tiesioginį dalyvavimą. Kibernetinės operacijos yra efektyvus būdas duomenims rinkti, kurie vėliau gali būti panaudoti diversijoms ir sabotazui prieš kritinės svarbos infrastruktūrą taip destabilizuojant padėtį šalyje. Kibernetinėmis atakomis siekiama ne tik sukelti plataus masto sutrikimus, bet ir kenkti šalies įvaizdžiui mažinant partnerių pasitikėjimą ar padidinti galimas jų integravimo išlaidas. Galiausiai, kibernetinės atakos – valstybės nesaugumą pabrėžiantis manevras, primenant, kad Juodkalnija yra pažeidžiama nepaisant jos prisijungimo prie stipriausio karinio aljanso.

Nors viešai prieinama informacija nesudaro galimybės visapusiškai įvertinti Juodkalnijos institucijų patirtos žalos, tačiau kibernetiniai išpuoliai gali turėti ilgalaikes pasekmes jei nesiimama iš pagrindų keisti pažeistos kibernetinės infrastruktūros ar aplaidžiai žiūrima į potencialių kibernetinių grėsmių užkardymą. Maža to, kibernetinio šnipinėjimo metu surinkti duomenys apie

---

²⁴⁸ Juodkalnijos vyriausybės teigimu, kibernetinių atakų skaičius išaugo nuo 22 (2013 m.) iki daugiau nei 400 (2017 m.), o dažniausi tokių atakų taikiniai – valstybinės institucijos ir žiniasklaidos priemonės. Jonsson, „The Next Front: the Western Balkans”, 86.

²⁴⁹ Bechev, *The 2016 Coup Attempt in Montenegro*, 12.

²⁵⁰ Balkan Insight, „Russia’s Fancy Bear Hacks Its Way Into Montenegro” (2018), žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d., <http://archive.balkaninsight.com/en/article/russia-s-fancy-bear-hacks-its-way-into-montenegro-03-01-2018>.

²⁵¹ Balkan Insight, „Montenegro to Tighten Cyber Security Against Hackers” (2016), žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://balkaninsight.com/2016/11/07/montenegro-to-tighten-cyber-security-against-hackers-11-04-2016/>.

Juodkalnijos vyriausybinių institucijų bei su nacionaliniu saugumu susijusių objektų pažeidžiamumus neabejotinai gali būti išnaudoti naujų kibernetinių operacijų vykdymui.

4.7 Reakcijos laikas

Nors perversmo įgyvendinimas buvo sustabdytas, o pagrindiniai jo įgyvendintojai suimti rinkimų išvakarėse – 2016 m. spalio 15 d., tačiau incidentą komplikavo vidinis partijų susipriešinimas ir opozicijos bandymas situaciją vidinei ir užsienio auditorijai pateikti kaip tuometinio premjero M. Dukanovič planą diskredituoti DF aljansą, susidoroti su stipriausiu opoziciniu bloku bei pelnyti sau politinių dividendų. Dalis žiniasklaidos priemonių taip pat skleidė DF proteguojamą incidento surežisavimo naratyvą²⁵² ir visuomenėje kurstė nepasitikėjimą valstybės institucijomis ir teisine sistema. Tačiau nepaisant prieštarų vertinamo M. Dukanovič ir įtemptos politinių partijų konkurencijos, mažai tikėtina, kad perversmas galėjo būti inscenuotas taip siekiant pelnyti palankumo balsus. Priešingai: per plauką į nepaprastą padėtį vos nevirtusi situacija atskleidė nestabilią valstybės padėtį ir nesaugią geopolitinę aplinką, kuomet jos užsienio politikos sprendimai gali išprovokuoti neproporcingą Rusijos atsaką.

Laimėjusi 2016 m. parlamento rinkimus DSP užbaigė Juodkalnijos narystės NATO procesą,²⁵³ o iškart po rinkimų M. Dukanovič atsisakė premjero posto. Nors šio sprendimo priežastys iki šiol nebuvo viešai konkretizuojamos, tačiau toks žingsnis vertinamas kaip politinės strategijos dalis. DSP nepavykus užsitikrinti daugumos parlamente, siekiant sudaryti koaliciją su nuosaikiomis partijoms, situacija reikalavo M. Dukanovič atsitraukimo, kurio figūra „ne kartą buvo atstūmusi dalį potencialių politinių sąjungininkų.“²⁵⁴ Tikėtina, kad šiuo politiniu manevru siekta konsoliduoti galią ir užkirsti kelią situacija pasinaudoti DF aljansui bei kitoms prorusiškoms partijoms.

4.8 Ribinė zona

2014 m. Rusijos invazija į Ukrainą bei ribota Vakarų pasaulio reakcija ir griežtų atsakomųjų priemonių stoka sudarė įspūdį, kad Maskva gali nevaržomai įgyvendinti savo revizionistinius tikslus. 2008-2018 m. Rusijos operacijos užsienio valstybėse demonstravo jos siekį veikti nepaisant tarptautinių normų ir esamos pasaulio tvarkos ir plėtoti neįveikiamos galios naratyvą. Tuo tarpu Vakarų šalys, atsakydamos į Rusijos veiksmus, apsiribodavo rusų diplomatinio atstovavimo mažiniu bei ekonominių sankcijų pritaikymu, kurios iš esmės praradavo savo poveikį nesant

²⁵² B92, „Dukanovič bio na meti dvojice Rusa, bili su u Srbiji...“.

²⁵³ DSP vedamas politinis aljansas parlamente gavo 36 vietas iš 81. Državna Izborna Komisija Crna Gora, *Konačne rezultate za izbor poslanika u Skupštinu Crne Gore*, Broj 899/2 (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 28 d., <https://web.archive.org/web/20161031024206/http://www.dik.co.me/izbori%202016/Konacni%20rezultati.pdf>.

²⁵⁴ MEMRI, „Russia's Orbit - Part II - The Attempted Coup In Montenegro“ (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.memri.org/reports/russias-orbit-part-ii-attempted-coup-montenegro>.

tęstinumo ir sąjungininkų kooperacijos. Perversmo Juodkalnijoje inicijavimas be išimties buvo Rusijos nebaudžiamumo dėl ankstesnių jos agresyvios užsienio politikos apraiškų pasekmė.

Besirengdama ribinio manevro įgyvendinimui ir siekdama daryti poveikį numatomos situacijos – vyriausybės eliminavimo – scenarijui, Rusija tam panaudojo ir refleksyvios kontrolės metodus, kurie taikyti tiek operacinio aplinkos paruošimo stadijoje, tiek ir kituose vėlesniuose etapuose. Šie metodai vidinei ir tarptautinei auditorijai padėjo sukurti įspūdį, jog pasikėsinimas nuversti vyriausybę ir pašalinti premjerą yra ilgametės politinės kovos rezultatas ir visuomenės pastangos atsikratyti prieš bendrąjį interesą veikiančio valdančiojo elito. Maža to, tokie metodai palengvino Rusijos atsiribojimą nuo sąsajų su šiuo incidentu.

Refleksyvios kontrolės vykdymas siekiant poveikio situacijos suvokimui reikalauja atsižvelgimo į valstybės politinius procesus, tarpvalstybinius santykius, bendras visuomenės nuostatas. Ilgametis Juodkalnijos buvimas Rusijos interesų zonoje, valstybių santykių atšilimo ir glaudaus bendradarbiavimo etapai sukūrė galimybę Maskvai nuodugniai susipažinti su politinės sistemos trūkumais bei valdančių ir opozicijoje esančių politinių lyderių charakteristikomis. Be to, kultūrinė bendrystė leido išmanyti visuomenės vertybes ir vyraujančią pasaulėžiūrą.

Ši situacija sudarė sąlygas modeliuoti numanomus maneversus: tikėtina, kad Rusija buvo užtikrinta, jog savo naudai pavyks išnaudoti politinį ir etninį susiskaldymą ir kultūrinį heterogeniškumą maskuojant savo dalyvavimą. Neatmestina ir tai, jog buvo įvertinta premjero M. Dukanovič asmenybė, atsižvelgiant į jam pareikštus kaltinamus korupcija ir baudžiamojo proceso vengimą pasinaudojant turimu imunitetu. Taip pat atsižvelgta į asmens ilgaites kadencijas įtakingiausiuose valstybės postuose ir su tuo susijusį prieštarinę visuomenės vertinimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek politiniai oponentai, tiek Serbų ortodoksų bažnyčia ir prorusiškos žiniasklaidos priemonės, skatindamos vyriausybės atstatydinimo ir anti-NATO protestus, mobilizavo visuomenę nemaža dalimi remdamiesi M. Dukanovič, kaip korumpuoto ir neatsakingo lyderio asmenybės naratyvu: taigi, visuomenės nepasitenkinimas ir permainų siekis buvo motyvuojamas šio asmens ir jo vadovaujamos partijos pašalinimu iš vadovaujančių pozicijų.

Planas nuversti Juodkalnijos Vyriausybę vertinamas kaip kraštutinė priemonė Rusijai apskaičiuvus, kad JAV nestabdys Juodkalnijos prisijungimo prie NATO – netgi atvirkščiai – rems jos narystės procesą,²⁵⁵ taip užtikrinant stabilumą ir NATO dominavimą Vakarų Balkanų regione. Nuoseklus Podgoricos stojimo į Aljansą etapų įgyvendinimas ir kitų NATO narių prieštaravimo Juodkalnijos narystei nebuvimas rodė, jog šalis nesusidurs su rimtais trukdžiais įgyvendinant savo ketinimus.

---

²⁵⁵ Juodkalnijos narystė kuria nemažą strateginę vertę NATO – jai prisijungus Aljansas kontroliuoja praktiškai visą šiaurinę Viduržemio jūros pakrantę nuo Gibraltaro iki Turkijos-Sirijos pasienio (*aut. past.*).

Perversmo Juodkalnijoje iniciavimas ir su tuo susiję incidentai pabrėžė ribinės karybos fenomeną, kuris nebuvo akcentuotas D. Kilcullen teorijoje: jos etapai nėra apibrėžti griežtuose laiko rėmuose. Kadangi pakopiniai ribinės karybos etapai rengiami slaptų ir priedanginių operacijų pagrindu, trukmės faktorius jiems tampa antrinės svarbos elementu. Laiko limitas reikšmingu tampa oponentui identifikavus ardomojo pobūdžio veiklą – t. y. peržengus aptikimo slenkstį. Dėl šios priežasties ribinis manevras įgyvendinamas ribotoje laiko skalėje, o jo trukmė tiesiogiai priklauso nuo oponento reakcijos ir sprendimo priėmimo trukmės. Sąmokslas organizavimas Juodkalnijoje buvo atskleistas tik atsitiktinumo dėka ir šiam Maskvos planui buvo sutrukdyta, tačiau Rusija neatsisakė tikslo bet kokia kaina kenkti Juodkalnijos užsienio politikos tikslams ir valstybės vidaus stabilumui. Pasinaudodama palankiomis sąlygomis, Maskva ištesė ribinį manevrą Juodkalnijoje vykstant vidinei politinei kovai bei perkėlė jį ir į kibernetinę erdvę.

Ribinis manevras reikalauja platesnio požiūrio, atsižvelgiant tiek į tarptautinį, tiek ir valstybių vidaus politikos kontekstą. Ribinio manevro laisvei sąlygas sudaro tarp aptikimo ir atsako slenksčių egzistuojanti erdvė. Nustačius oponento atsako slenkstį ir reakcijos laiką, galima apskaičiuoti numatomą laiko langą, kad tikslai būtų pasiekti dar prieš įvykstant atsakui, ir pastarąjį paversti neveiksmingu arba visiškai užkirsti jam kelią.²⁵⁶ Rusijos strategija Juodkalnijos atžvilgiu pasirinktina neatsitiktinai – tam išnaudota plačią ribinio manevro erdvę sukurianti politinių įvykių virtinė, kurių kontekste chaosas Juodkalnijoje tapo antrinės svarbos incidentu Vakaruose.

Praktiniam ribinio manevro įgyvendinimui Juodkalnijoje Rusija siekė išnaudoti tais pačiais metais vykusius JAV prezidento rinkimus ir beprecedentį chaosą bei visuomenės politinę ir socialinę priešpriešą sukėlusį Rusijos poveikį JAV demokratiniams procesams. JAV vykstant rinkiminei suirutei, dėmesį nuo pasikėsinimo į Juodkalnijos konstitucinę santvarką nukreipė ir pagreitį įgavusi Rusijos karinė operacija Sirijoje – Alepo puolimo kampanija kaip tik buvo sustiprinta 2016 m. rugsėjį.²⁵⁷ Karas Sirijoje nuo pat Rusijos karinės intervencijos pradžios 2015 m. buvo pagrindinis netiesioginės JAV ir Rusijos konfrontacijos taškas stiprėjant priešiškiems valstybių santykiams. Be to, 2017 m. sausio mėn. Avdejevkoje, Donecko regione, Rusijos remiamos separatistų pajėgos pradėjo intensyviausią operaciją nuo 2014 m. konflikto pradžios. Nors iš pirmo žvilgsnio minimi pasaulio įvykiai gali būti vertinami kaip atskiri incidentai, jų kompleksiskumas atitraukė tarptautinės bendruomenės dėmesį ir iš pagrindinės politinės darbotvarkės eliminavo potencialios krizės apraiškas Vakarų Balkanuose. Tokia situacija sudarė palankias sąlygas situacijos destabilizavimui Juodkalnijoje, kurios ginkluotąsias pajėgas sudaro vos daugiau nei du tūkstančiai karių.

---

²⁵⁶ Kilcullen, 158.

²⁵⁷ CBC News, „Ceasefire Only a Memory as Bombing Intensifies in Aleppo” (2016), žiūrėta 2022 m. kovo 29 d., <https://www.cbc.ca/news/world/aleppo-bombing-resumes-syria-1.3775455>.

Tačiau Rusijos ribinis manevras kulminaciją pasiekė tik 2021 m. Palankias sąlygas ribinio manevro tęsimui, nepaisant atskleisto plano nuversti tuometinę vyriausybę 2016 m., kuris, labai tikėtina, ir buvo pagrindinis Rusijos tikslas, sudarė ilgametė politinių partijų priešprieša, auganti politinė radikalizacija, Rusijos skatinamas etnonacionalizmas bei neužbaigta pokomunistinė tranzicija. Teisminiai procesai dėl perversmo organizavimo truko iki pat 2021 m. 2019 m. Podgoricos Aukščiausiasis Teismas skyrė laisvės atėmimo bausmę 14-ai asmenų, kaltinamų terorizmu ir nusikalstamo tinklo sukūrimu.²⁵⁸ Visgi situacija kardinaliai pasikeitė, kai, atsižvelgiant į „baudžiamojo proceso pažeidimus“²⁵⁹ 2021 m. Apeliacinis teismas anuliavo ankstesnį teismo nuosprendį.

Atkreiptinas dėmesys, jog nuo 2019 m. Aukščiausiojo teismo sprendimo Juodkalnijoje įvyko valdžios pasikeitimas. 2020 m. parlamento rinkimus laimėjo DF aljanso vadovaujama trijų partijų koalicija, kurios lyderiai M. Knezevičius ir A. Mandičius buvo tarp nuteistųjų perversmo byloje.²⁶⁰ Neatmestina, kad Apeliacinio teismo sprendimą, panaikinusį pirmosios instancijos nuosprendį dėl pasikėsinimo inicijuoti perversmą, galėjo lemti valdančiosios daugumos spaudimas teisminėms institucijoms. Politinių veiksmų įtaka teisminei sistemai ne tik pažeidė valdžių padalijimo principą narystės ES siekiančioje šalyje, tačiau ir pastebimai užglaistė Rusijos pastangas pakeisti politinį *status quo* Juodkalnijoje 2016 m.

Taigi, nors pasikėsinimas nuversti provakarietišką M. Dukanovič vyriausybę nebuvo įgyvendintas, tačiau Rusija šioje situacijoje nėra pralaimėtoja. Įvertinus dar labiau pagilėjusį politinį susiskaldymą, į Vyriausybę patekusį prorusišką aljansą,²⁶¹ plėtojančią glaudžius ryšius su Rusijos partijomis, sustiprintą visuomenės nepasitikėjimą valstybinėmis institucijomis ir teismine sistema, galima teigti, Rusija sėkmingai siekia savo tikslų, iš vidaus ardydama socialinio ir politinio stabilumo stokojančios valstybės pamatus.

---

²⁵⁸ GRU karininkams E. Šišmakovui skirta 15-os, o V. Moisejevui – 12-os metų laisvės atėmimo bausmė. DF aljanso lyderiams A. Mandičiui ir M. Knezevičiui skirtas 5-ių metų laisvės atėmimas. Buvęs Serbijos žandarmerijos vadas B. Dikic nuteistas 8-iems metams. N. Ristic bei kiti nusikalstamo tinklo nariai, priklausę kraštutinių dešiniųjų organizacijai, nuteisti 7-iems metams kalėjimo. Andrew E. Kramer, Joseph Orovic, „Two Suspected Russian Agents Among 14 Convicted in Montenegro Coup Plot“, *The New York Times* (2019), žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d., <https://www.nytimes.com/2019/05/09/world/europe/montenegro-coup-plot-gru.html>; A. Sindjelic sutikus bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, 2016 m. jam buvo suteiktas liudininko statusas, o 2019 m. asmuo buvo ekstradijuotas į Kroatiją, kur jam skirta 21 metų bausmė už žmogžudystę ir vagystę. Dusica Tomovic, „Montenegro Opposition Slam Coup Plotter’s „Witness” Status in Court“, *Balkan Insight* (2016), žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d., <https://balkaninsight.com/2016/11/25/blame-game-continues-as-montenegro-offers-witness-status-to-coup-plotter-11-24-2016/>; Radio Free Europe/Radio Liberty, „Montenegro Extradites Ex-Witness In 2016 Coup Plot Case To Croatia” (2019), žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d., <https://www.rferl.org/a/montenegro-extradites-ex-witness-in-2016-coup-plot-case-to-croatia/30244760.html>.

²⁵⁹ Radio Free Europe/Radio Liberty, „Montenegro Court Overturns „Coup Plot” Verdicts” (2021), žiūrėta 2022 m. vasario 3 d., <https://www.rferl.org/a/montenegro-court-overturns-coup-plot-verdicts/31088156.html>.

²⁶⁰ Radio Slobodna Evropa, „Ukinuta presuda za „državni udar” u Crnoj Gori, DPS tvrdi rezultat pritiska na sud” (2021), žiūrėta 2022 m. vasario 3 d., <https://www.slobodnaevropa.org/a/31087966.html>.

²⁶¹ Išreiškus nepasitikėjimą prorusiškų ir kraštutinės dešinės partijų vadovaujamai vyriausybei, 2022 m. balandžio 28 d. Juodkalnijoje suformuota nauja vyriausybė, sudaryta iš nuosakesnių proserbiškų bei proeuropietiškių partijų (*aut. past.*)

Nepriklausomai nuo savo baigties, perversmo inicijavimas peržengė dviprasmiškos veiklos slenkstį, kadangi Rusijos specialiųjų tarnybų dalyvavimas buvo įrodytas (teisminiai procesai truko kelerius metus), bet atviros veiklos slenkstis, konfrontuojant netgi nekonvencinėmis priemonėmis nebuvo pasiektas. Svarstant Rusijos ketinimus, kyla klausimas, kodėl NATO narės nesiėmė atsako priemonių Rusijos atžvilgiu, taip suteikiant užnugarį naujai Aljanso narei bei dėl kokių priežasčių Juodkalnija nepritaikė sankcijų Rusijai?

Šio incidento baigtį – nepatvirtintą intervenciją – galima interpretuoti kaip neįtikinamai paneigiamą, tačiau netgi tokios operacijos būna sėkmingos. Tokie incidentai kaip civilinio orlaivio MH-17 virš Rytų Ukrainos numušimas 2014 m., buvusio FSB pareigūno Aleksandro Litvinenkos nuuodijimas Didžiojoje Britanijoje 2006 m. ir kt. demonstruoja, kad ekstremaliausiu atveju Maskva yra pasiryžusi neigti savo akivaizdžius veiksmus ir sukurti „neįtikinamo paneigiamumo“ situaciją, kurioje išorinis politinis spaudimas praranda poveikį²⁶² net esant neginčijamiems įrodymams dėl savo kaltės ir elgiasi taip, tarsi nieko nebūtų įvykę.

Rusijos užmaskuoti veiksmai Juodkalnijoje sudarė galimybę įvykdyti ribinį manevrą – destabilizuoti politinę situaciją, o įrodymų trūkumas dėl tiesioginio Maskvos nurodymo įvykdyti perversmą (nepaisant to, kad esant griežtai režimo kontrolei Rusijos ŽST veikla savo iniciatyva yra sunkiai įsivaizduojama) ir 2021 m. Juodkalnijos Apeliacinio teismo panaikinti kaltinimai nuteistiesiems apribojo galimybę nubausti Rusiją ir leido jai išsaugoti reputaciją tarptautinėje bendruomenėje.

Vertinant Juodkalnijos poziciją, tikėtina, kad nuo griežtų sankcijų pritaikymo Rusijai šalį sustabdė nuogaštavimai dėl dar didesnio masto situacijos eskalavimo, galinčio pakenkti šalies nacionaliniam saugumui, o taip pat 2020 m. parlamento rinkiminė kampanija²⁶³ ir rinkimus laimėjusi Rusijai palanki opozicinių partijų koalicija, išstūmusi iš valdančiųjų pozicijų DSP, lyderiavusią nuo 1990 m.

Atsakomųjų priemonių stoka iš Vakarų valstybių pusės taip pat nėra beprecedentė. Atsižvelgiant į buvusius Rusijos išpuolius Europos valstybėse bei už jos ribų – pasikėsinimus, kibernetines atakas, suverenių valstybių teritorijų užgrobimus ir kt., Vakarų reakcija buvo pernelyg nuosaiki ir vengimas eskaluoti padėtį yra tiesiogiai susijęs su siekiu išsaugoti savo valstybių politinį, ekonominį ir energetinį stabilumą. Vakarų Europoje dominuojantis pragmatinis motyvas ne kartą įrodė, kad ne tik nekonvencinės priemonės, bet ir karinė invazija į suverenią Europos valstybę tampa sunkiu galvosūkiu kolektyviai pritaikant griežtesnes atsakomąsias priemones Rusijai. Taigi,

---

²⁶² Kilcullen, 154.

²⁶³ Tikėtina, kad sankcijos Rusijai būtų nepopuliarus ir DSP partijai reitingų kritimą kainavęs sprendimas, kurį nepalankiai įvertintų nemaža visuomenės dalis.

Juodkalnijos palaikymas apsiribojo retoriniu Rusijos pasmerkimu, nors ir pripažįstant ją atsakinga už bandymą pakeisti valstybės *status quo*.

2017 m. JAV viceprezidentas Mike'as Pence'as dalyvavo Adrijos chartijos viršūnių susitikime Juodkalnijoje.²⁶⁴ Nors tais metais susitikimui pirmininkavo Šiaurės Makedonija, susitikimas surengtas Podgoricoje²⁶⁵ – toks manevras vertinamas kaip simbolinė JAV parama Juodkalnijai. Savo kalboje M. Pence'as atkreipė dėmesį į Rusijos pastangas „perbraižyti tarptautines sienas ir destabilizuoti Vakarų Balkanų regioną“ bei Rusijos ketinimus 2016 m. „Maskvos remiamų agentų pagalba sužlugdyti Juodkalnijos rinkimus, užpulti parlamentą ir nužudyti ministrą pirmininką, kad atgrasytų Juodkalnijos prisijungimą prie NATO.“²⁶⁶ Nors JAV pabrėžė poreikį laikyti Rusiją atsakingą už savo veiksmus, 2017 m. sugriežtintos sankcijos Rusijai buvo pritaikytos dėl jos poveikio 2016 m. JAV prezidento rinkimų procesui ir Krymo aneksijos,²⁶⁷ nesankcionuojant jos dėl perversmo Juodkalnijoje.

Nors teorija mini, kad ribinėje karyboje sėkmingai įgyvendintos operacinio aplinkos paruošimo operacijos, slapta ir priedanginė veikla ir ribinis manevras gali padėti pasiekti užsibrėžtus tikslus ir išvengti persikėlimo į atviros veiklos fazę, tačiau reikia pabrėžti, kad Rusijos organizuojamos netiesioginės intervencijos neretai ir apsiriboja tik dviprasmiška veikla: tikslai pasiekiami vengiant eskalacijos, o veiklos maskavimas padeda Rusijai išvengti rimto kontratsako.

Kai kuriais atvejais viešai prieinami duomenys nesuteikia galimybės visapusiškai įvertinti visų saugumo krizės etapų, kurie yra pristatomi ribinės karybos teorijoje. Tačiau ribinių operacijų apraiškų pavyzdžiai gali tapti praktiniu vadovu nacionalinio saugumo formuotojams ir atskleidžia platų Rusijos poveikio priemonių spektrą bei balansavimą ties netiesioginės ir nepatvirtintos intervencijos riba.

Neabejotina, jog Juodkalnija ir šiandien išlieka ypatingai pažeidžiama tiek vidinių, tiek išorinių grėsmių kontekste. Labai tikėtina, kad Rusija ir toliau sieks destabilizuoti situaciją Juodkalnijoje, tam išnaudodama savo turimą įtaką serbų nacionalistų politiniame sluoksnyje. Balkanus vertindama kaip strateginės įtakos lauką kovoje su NATO, Maskva stengsis silpninti tolesnius Juodkalnijos integracijos į Vakarų organizacijas procesus.

---

²⁶⁴ U.S. Embassy in Montenegro, „Vice President Mike Pence to Travel to Montenegro” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 4 d., <https://me.usembassy.gov/vice-president-mike-pence-travel-montenegro/>.

²⁶⁵ Government of Montenegro, „Montenegro to Host Adriatic Charter Summit on Wednesday” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 4 d., <https://www.gov.me/en/article/175123--montenegro-to-host-adriatic-charter-summit-on-wednesday>.

²⁶⁶ U.S. Embassy in Albania, „Remarks by Vice President Mike Pence at the Adriatic Charter Summit” (2017), žiūrėta 2022 m. kovo 8 d., <https://al.usembassy.gov/remarks-vice-president-mike-pence-adriatic-charter-summit/>.

²⁶⁷ United States Department of State, *Economic Sanctions and Implementation, Ukraine and Russia Sanctions 2007-2021*, žiūrėta 2022 m. vasario 5 d., <https://2017-2021.state.gov/ukraine-and-russia-sanctions/>.

Išvados

Šiuo darbu siekta atskleisti Rusijos šiuolaikinės karybos sampratą ir specifiką taikant ribinės karybos koncepciją. Tyrimo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys, jog Rusijos šiuolaikinės karybos strateginį poveikį aktualiausiai atspindi ribinės karybos samprata, kurios pakopiniai saugumo krizės etapai ir ambivalentiškumas padeda siekti tikslų neišprovokuojant atsako, atsiskleidė išanalizavus nekonvencinės karybos reikšmę bei Rusijos karinės minties evoliuciją, D. Kilcullen teorinį modelį ir praktinius Rusijos veiksmus Juodkalnijoje, destabilizuojant prisijungimo prie NATO procesą. Juodkalnijos atvejo analizė rodo, jog ribinėse operacijose ypatingai pažeidžiamos valstybės, kurioms būdinga ryški politinė fragmentacija, vidaus stabilumo stoka ir etnis susiskaldymas. Šie bruožai ne tik didina pažeidžiamumą, bet ir sudaro galimybę imtis destruktivių veiksmų išvengiant atsakomybės. Nepaisant to, ribinės karybos modelis sudaro prielaidą, jog tikslingai atsižvelgiant į regiono specifiką ir valstybių pažeidžiamumus, jį galima taikyti ir kur kas didesnę politinę stabilumą telkiančiose valstybėse.

Rusijos karybos samprata ir jos ribinės operacijos Juodkalnijoje neišvengiamai reikalauja bendro požiūrio į pokytį karyboje. Kalbant bendrai, pasikeitusi globali aplinka ir karo letališkumas buvo pagrindinė paskata karybos adaptacijai. Šiandieninis kontekstas sąlygoja valstybinius veikėjus vis plačiau išnaudoti nekonvencinės karybos priemones, kurios anksčiau dominavo nevalstybinių veikėjų arsenale. Toks pokytis lėmė daug labiau išsiplėtusį grėsmių spektrą, netiesioginį jų pobūdį bei išaugusį pritaikomumą. Kartu tokio pobūdžio grėsmės tapo ir sunkiau pastebimos, o tai apsunkina pastarųjų savalaikį užkardymą.

Rusijos grėsmės suvokimas atspindi JAV ir Vakarų sąjungininkes kaip pagrindinius geopolitinius varžovus. Susidurdama su stipresniais varžovais ir prisitaikydama prie jų konvencinio pranašumo, Rusija pasimokė iš pastarųjų karinių laimėjimų ir nesėkmių. Šią patirtį derindama su sovietmečiu išplėtomis karinėmis praktikomis, taikomomis naujame politiniame ir socialiniame kontekste, Rusija savo kontrpriemones Vakarų dominavimui koncentruoja ties netiesioginiu ir ambivalentišku poveikiu bei išnaudoja varžovų silpnybes pakankamai žemais kaštais.

Rusijos karyba atspindi ne revoliucinį, o evoliucinį jos pobūdį. Evoliucionavusios Rusijos karybos poveikį tinkamai įvertinti padedanti ribinės karybos samprata atskleidžia, kad Rusijos šiandieninis karybos suvokimas užkardant Vakarų dominavimo keliamas grėsmės grindžiamas įtakos strategija, sukurta ir pritaikyta išnaudoti visuomenių ir vyriausybių institucijų pažeidžiamumus, kurios pagrindinis taikinytis – politinių sprendimų priėmėjai. Nors teorija turi minimalių trūkumų, kurie išryškėjo ją pritaikant empirinio tyrimo metu ir galėtų būti tobulintina, tačiau ji padeda įvertinti Rusijos *modus operandi* strateginių užsienio politikos tikslų siekime, kartu maskuojant jos įtakos operacijas.

Rusijos karybos specifika paremta išankstinėmis operacinio aplinkos paruošimo operacijomis ir dviprasmiškai suprantama veikla, pagrindinius tikslus užsitikrinant dar tanko vikšrams nepasiekus oponento teritorijos arba išvis to išvengiant. Joje destruktivūs veiksmai vykdomi laviruojant ties aptikimo ir suvokimo riba, integruojant politines, ekonomines, karines, socialines, informacines, kibernetines priemones į bendrą sinerginį mechanizmą. Dėl šios priežasties, Rusijos parama užsienio politinėms partijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, visuomeniniams judėjimams bei jų finansavimas, diversijos ir sabotžas, kultūrinė įtaka, operacijos skaitmeninėje erdvėje, turi būti vertinamos kompleksiskai. Rusijos šiuolaikinės karybos formos nėra naujos, tačiau naujove jas paverčia platus pritaikymo mastas.

Rusijos *modus operandi* atskleidžia būtinybę plėsti požiūrį į karybą. Iki šiol dalis karybos tyrinėtojų, nacionalinio saugumo politikos formuotojų ir kariuomenės strategų karybą suvokia konvencinėmis kategorijomis, kaip „pagrindinę“ ir „tikrąją“ konflikto formą, sąlygojančią didžiausio masto destruktiją. Paraleliai, nekonvenciniai karybos būdai neretai suprantami tik kaip „tikrojo“ konvencinio karo vengimas ir vis dar interpretuojami kaip anomalija, o ne nauja globalaus pasaulio realybė. Tačiau nykstant tradiciškai suvoktai konvencinės ir nekonvencinės karybos atskirčiai – ilgalaikėje perspektyvoje pastaroji turi ne mažesnę ardomąjį poveikį, karinius tikslus pasiekiant daugiausiai nekarinėmis priemonėmis.

Rusijos karinė mintis sudaro rimtą prielaidą teigti, kad ją ir Vakarų skiria nesutampanti taikos ir karo samprata, ignoruojant faktą, kad tarp šių periodų Rusijos perspektyvoje egzistuoja grėsmės tarpsnis. Taigi, Vakarų suvokiamu taikos periodu Rusija jau rengia puolamąsias operacijas, kad užkirstų kelią menamoms grėsmėms. Vakarams apsiribojant nuostata, kad Rusijos taikomos nekonvencinės priemonės – karo vengimas, ji tai supranta kaip sudėtinę karo dalį. Negebėjimas konstatuoti karo fazės vyksmo, riboja galimybę atitinkamai parinkti tinkamas atsako priemones.

Empirinė dalis, kurioje buvo išanalizuotas perversmo Juodkalnijoje organizavimas prieš valstybei įstojant į NATO, atskleidė Rusijos galios projekcijos būdus Vakarų Balkanų regione, nors tai vienas kraštutinių ribinės karybos pavyzdžių Europoje. Nestabili regiono padėtis, etninė įtampa, politinis ir socialinis susiskaldymas pademonstravo, kaip vidinės šalies problemos gali būti išnaudotos Rusijai įgyvendinant savo užsienio politikos tikslus. Atvejo analizė atskleidė, kad:

- poveikio priemonės pritaikomos atsižvelgiant į pagrindinius valstybės pažeidžiamumus;
- operacinę aplinkos paruošimą ypatingai palengvina socialinis ir politinis nestabilumas, o stiprią paramą joms užtikrinti gali šalies viduje veikiančios, stiprų visuomenės palaikymą ir pasitikėjimą turinčios bei mobilizacinius pajėgumus telkiančios organizacijos ir judėjimai;
- nepaisant to, kad neretai už įtakos operacijų organizavimą atsakingos Rusijos ŽST, tokios operacijos vykdomos po priedanga maskuojant Rusijos interesą. Taigi, veikiama per trečiuosius asmenis, kurie dažnai užverbuojami vadovaujantis ideologiniais motyvais.

Naudojamasi ne tik marginalizuotomis visuomenės grupėmis, bet ir legitimiais ir parlamentinį imunitetą turinčiais sociumo nariais;

- žemas valstybės saugumą užtikrinančių institucijų pasirengimas apsunkina sąlygas identifikuoti grėsmes ankstyvoje jų fazėje;
- net ir identifikavus ir sustabdžius destruktivaus pobūdžio veiklą, paraleliai gali būti pradėtos naujos priedanginės operacijos, mažinančios grėsmės suvokimą tuo pačiu telkiant pajėgumus ir ruošiantis naujiems manevrams;
- Rusijos įtakos operacijos yra išstetos laike ir nesaistomos griežtų laiko ribų. O svarbiausia – siekiant suprasti strateginį Rusijos įtakos operacijų pobūdį, būtinas plataus konteksto vertinimas, atsižvelgiant tiek į paraleliai vykstančius incidentus globaliu mastu, įtraukiančius vienus ir išstumiančius kitus įvykius iš pagrindinės politinės darbotvarkės, tiek į įtaką šalies vidaus socialiniame ir politiniame gyvenime;
- nepaisant to, jog buvo įrodytas GRU įsitraukimas į perversmo organizavimą, žalos reputacijai Rusija nepatyrė dėl tinkamai parinkto laiko savo manevrams ir prie vidinio šalies konteksto pritaikytų poveikio priemonių. Vakarų Balkanų regionas skirtingais istoriniais tarpsniais buvo išskirtinis savo nestabilia padėtimi ir tai buvo išnaudota kaip priedanga siekiant užkirsti kelią Juodkalnijos transatlantinei integracijai.
- euroatlantinės erdvės narių siekis išlaikyti savo nacionalinių valstybių gerovę ir stabilumą lemia, kad pagrindinė atsakomybė susidoroti su Rusijos ribinių manevrų pasekmėmis tenka tiesiogiai su jos agresija susiduriančiai valstybei.

Nors perversmo inicijavimas Juodkalnijoje baigėsi nesėkmingai, tačiau netgi prisijungus prie NATO Rusija kryptingai siekia pakeisti valstybės politinę gravitaciją ir iš pagrindų silpninti jos stabilumą, kuris, be kita ko, yra reikšmingas ir Vakarų Balkanų regiono darna ir saugumu suinteresuotai euroatlantinei erdvei. Auganti įtampa Juodkalnijoje vis didesnę populiarumą pelnant nacionalistinėms ir už ryšių su Rusija plėtrą pasisakančioms politinėms partijoms rodo, kad politinė krizė Europoje gilėja, o neįsisąmonintas netiesioginių Rusijos įtakos priemonių poveikis ilgojoje perspektyvoje Juodkalniją gali paversti Maskvos satelite.

Išaugęs dėmesys Rusijos grėsmei ir pabrėžiama nekonvencinių priemonių karyboje svarba yra nepakankama sąlyga atremti tokio pobūdžio iššūkius. Klasikinės atgrasymo strategijos neužtenka saugumui kylančių kompleksinio pobūdžio grėsmių užkardymui, nors karinių pajėgumų stiprinimas ir modernizacija yra būtini. Klausimas, kaip galėtų būti sustiprinta ir adaptuota dabartinė atgrasymo strategija lieka atviru ir galėtų tapti paskata naujų tyrimų užuomazgoms. Tuo tarpu verta apsvastyti, ko Lietuva gali pasimokyti iš konceptualiuose ribinės karybos rėmuose įprasmintų Rusijos karybos apraiškų? Būtų galima teigti, jog pirmoji siekiamybė – ne tik greita reakcija į besiformuojančias krizės apraiškas, o išankstinis jų numatymas.

Atsparumo ribinės karybos apraiškoms kūrimui būtina plėsti išankstinę geopolitinės aplinkos stebėseną ir vertinimą, stebint ne tik Lietuvos nacionaliniam saugumui grėsmę keliančių valstybių karinių pajėgų būklę, tačiau ir politinius, ekonominius, socialinius ir kitus aplinkos pokyčius, turinčius įtakos šių valstybių politikai. Preventyvi stebėseną leidžia prognozuoti numanomus pavojus skirtingose srityse ir atitinkamai skirti padidintą dėmesį jų užkardymui. Toks modelis leistų numatyti potencialius rizikos veiksnius ir papildytų esamą mechanizmą, parengtą reaguoti į jau parengtus grėsmių indikatorius.

Susiformavusių grėsmių apraiškoms svarbu užkirsti kelią kuo ankstyvesnėje jų fazėje, o tam svarbus žvalgybos pajėgumų stiprinimas. Tiek ribinės karybos teorija, tiek praktiniai jos pavyzdžiai rodo, kad dviprasmybe grįstos Rusijos įtakos operacijos didžiąja dalimi vykdomos po priedangą, o kokybiškas jų įgyvendinimas užima laiko. Nors Lietuvos išankstinio perspėjimo ir žvalgybos sistema nuolat plečiama ir yra integruota į NATO žvalgybinių pajėgumų tinklą, o su valstybiniais partneriais vystomas nuolatinis bendradarbiavimas, tačiau rizikos veiksnių ir grėsmių šalinimas pirmiausiai yra nacionalinių valstybių atsakomybė. Siekiant stiprinti Lietuvos žvalgybos institucijų pajėgumus, būtinas ne tik saugumą užtikrinančių institucijų keitimasis informacija, bet ir nuolatinė žvalgybinių-analitinių pajėgumų plėtra.

Literatūros sąrašas

1. Adamsky, Dmitry. *Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy*. Paris: IFRI, 2015. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d., <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf>.
2. Anderson, Liz. *Vulnerabilities to Russian Influence in Montenegro*. Kremlin Watch Report, Prague: European Values Center for Security Policy, 2019. Žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d. <https://www.kremlinwatch.eu/userfiles/vulnerabilities-to-russian-influence-in-montenegro.pdf>.
3. Bajarūnas, Eitvydas. Vytautas Keršanskas. „Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė“. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018* 16, No. 1 (2016): 127-172. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2018.16.5>.
4. Bajrović, Reuf, Vesko Garčević, Richard Kraemer. *Hanging by a Thread: Russia's Strategy of Destabilization in Montenegro*. Russia Foreign Policy Papers, Philadelphia, PA: FPRI, 2018. Žiūrėta 2022 m. vasario 28 d. <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/07/kraemer-rfp5.pdf>.
5. Balkan Insight. „Montenegro to Tighten Cyber Security Against Hackers“ (2016). Žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d. <https://balkaninsight.com/2016/11/07/montenegro-to-tighten-cyber-security-against-hackers-11-04-2016/>.
6. Balkan Insight. „Russia's Fancy Bear Hacks Its Way Into Montenegro“ (2018). Žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d. <http://archive.balkaninsight.com/en/article/russia-s-fancy-bear-hacks-its-way-into-montenegro-03-01-2018>.
7. Bartles, Charles K. „Getting Gerasimov Right“. *Military Review* 96, No. 1 (January–February 2016): 30-38. <https://www.hsdl.org/?view&did=792284>.
8. BBC. „Montenegro Clashes as Serb Orthodox Church Leader Installed“ (2021). Žiūrėta 2022 m. balandžio 6 d. <https://www.bbc.com/news/world-europe-58451372>.
9. BBC. „Russia Rejects Claim of Montenegro Plot“ (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-39027315>.
10. Bechev, Dimitar. *The 2016 Coup Attempt in Montenegro: Is Russia's Balkans Footprint Expanding?* Philadelphia, PA: FPRI, 2018. Žiūrėta 2022 m. kovo 12 d., <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/04/BechevFinal2018.pdf>.
11. Bechev, Dimitar. *Russia's Strategic Interests and Tools of Influence in the Western Balkans*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2019. Žiūrėta 2022 m. kovo 9 d. https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russias_strategic_interests_in_balkans_11dec.pdf.

12. Bešić, Miloš, Dušan Spasojević. „Montenegro, NATO and the Divided Society”. *Communist and Post-Communist Studies* 51, No. 2 (2018): 139-150. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.04.006>.
13. Bellingcat. „Balkan Gambit: Part 2. The Montenegro Zugzwang” (2017). Žiūrėta 2022 m. vasario 27 d. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/03/25/balkan-gambit-part-2-montenegro-zugzwang/>.
14. Bellingcat. „Montenegro Coup Suspect Linked to Russian-Backed „Ultrationalist” Organisation” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/04/25/montenegro-coup-suspect-linked-russian-backed-ultranationalist-organisation/>.
15. Bellingcat. „Second GRU Officer Indicted in Montenegro Coup Unmasked” (2018). Žiūrėta 2022 m. kovo 29 d., <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/11/22/second-gru-officer-indicted-montenegro-coup-unmasked/>.
16. Biddle, Stephen. *Nonstate Warfare: The Military Methods of Guerillas, Warlords, and Militias, Nonstate Warfare*. Princeton: Princeton University Press, 2021.
17. Borger, Julian, Andrew MacDowall, Shaun Walker. „Serbia Deports Russians Suspected of Plotting Montenegro Coup”. *The Guardian* (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/11/serbia-deports-russians-suspected-of-plotting-montenegro-coup>.
18. Brands, Hal. „Paradoxes of the Gray Zone”. *FPRI* (2016). Žiūrėta 2022 m. sausio 5 d., <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/>.
19. B92. „Dukanović bio na meti dvojice Rusa, bili su u Srbiji...” (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 19 d., https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=11&dd=07&nav_category=167&nav_id=1196567.
20. Carson, Austin. *Secret Wars: Covert Conflict in International Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018.
21. CBC News. „Ceasefire Only a Memory as Bombing Intensifies in Aleppo” (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 29 d. <https://www.cbc.ca/news/world/aleppo-bombing-resumes-syria-1.3775455>.
22. CDM. „PHOTO: Wanted in Montenegro: These Are Shirokov and Popov” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 23 d. <https://www.cdm.me/english/foto-njih-crna-gora-trazi-zbog-pokusaja-terorizma-ovo-su-sirokov-i-popov-2/>.

23. Centar za Demokratiju i Ljudska Prava. *Political Public Opinion of Montenegro* (December 2021). Žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2022/02/Pol-Public-Opinion-MNE-Dec-2021.pdf>.
24. Center for Strategic&International Studies. *Russian Malign Influence in Montenegro: The Weaponization and Exploitation of History, Religion, and Economics*. Washington, DC: CSIS, 2019. Žiūrėta 2022 m. kovo 7 d. <https://www.csis.org/analysis/russian-malign-influence-montenegro>.
25. Center for Strategic&International Studies. *Russia's Weaponization of Tradition: The Case of the Orthodox Church in Montenegro*. Washington, DC: CSIS, 2020. Žiūrėta 2022 m. kovo 12 d. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/russias-weaponization-tradition-case-orthodox-church-montenegro>.
26. Cingel, Ján. *Montenegro on the Way to NATO*. Bratislava: GLOBSEC Policy Institute. Žiūrėta 2022 m. kovo 24 d. https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/07/montenegro_on_the_way_to_nato.pdf.
27. Chotikul, Diane. *Soviet Theory of Reflexive Control in Historical and Psychocultural Perspective: A Preliminary Study*. NPS55-86-013. Monterey, California: Naval Postgraduate School, 1986. Žiūrėta 2022 m. vasario 7 d., <http://hdl.handle.net/10945/30190>.
28. Clark, Mason. *Russian Hybrid Warfare*. Washington, DC: Institute for the Study of War, 2020). Žiūrėta 2021 m. spalio 14 d. <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf>.
29. Clausewitz, Carl. *On War*. red. ir vert. Michael Howard, Peter Paret. Princeton: Princeton University Press, 1989.
30. Conley, Heather A., Ruslan Stefanov, Donatienne Ruy, Martin Vladimirov. *The Kremlin Playbook 2: The Enablers*. Washington, DC: CSIS, 2019. Žiūrėta 2022 m. vasario 28 d. <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook-2-enablers-0>.
31. Cormac, Rory, Richard J. Aldrich. „Grey is the new black: covert action and implausible deniability”. *International Affairs* 94, No. 3 (2018): 477–494. <https://doi.org/10.1093/ia/iyy067>.
32. Darczewska, Jolanta, Piotr Zochowski. *Active Measures: Russia's Key Export*. Warsaw: Center for Eastern Studies, June 2017. Žiūrėta 2022 m. sausio 28 d. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2017-05-30/active-measures-russias-key-export>.

33. Cross, Mai'a K. Davis, Ireneusz Paweł Karolewski (sud.). *European-Russian Power Relations in Turbulent Times*. Ann Arbor, Mi: University of Michigan Press, 2021. <https://doi.org/10.3998/mpub.10202357>.
34. Digital Forensic Center. *Russia's Role in the Balkans: the Case of Montenegro*. Podgorica: DFC, 2021. Žiūrėta 2022 m. vasario 28 d. <https://dfcme.me/en/dfc-study-russias-role-in-the-balkans-the-case-of-montenegro/>.
35. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington, DC: Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2021. <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>.
36. Duranovic, Draško. „Kad Moskva pozove”. *Portal Analitika* (2014). Žiūrėta 2022 m. kovo 12 d. <https://www.portalanalitika.me/clanak/142605--kad-moskva-pozove>.
37. Državna Izborna Komisija Crna Gora. *Konačne rezultate za izbor poslanika u Skupštinu Crne Gore*. Broj 899/2 (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 28 d. <https://web.archive.org/web/20161031024206/http://www.dik.co.me/izbori%202016/Konacni%20rezultati.pdf>.
38. Džankić, Jelena. „Reconstructing the Meaning of Being „Montenegrin”. *Slavic Review* 73, No. 2 (2014): 347 - 371. <https://doi.org/10.5612/slavicreview.73.2.347>.
39. EUobserver. „Mogherini: Balkans Becoming Geopolitical „Chessboard” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 11. <https://euobserver.com/tickers/137138>.
40. European Commission. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: Serbia*. Žiūrėta 2022 m. balandžio 5 d. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/serbia_en.
41. European Council on Foreign Relations. „Mapping China's Rise in the Western Balkans. Montenegro”. Žiūrėta 2022 m. kovo 9 d. <https://ecfr.eu/special/china-balkans/montenegro/>.
42. European Council. „Montenegro. Status of Negotiations”. Žiūrėta 2022 m. kovo 12 d. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/montenegro/>.
43. Farmer, Ben. „Reconstruction: The Full Incredible Story behind Russia's Deadly Plot to Stop Montenegro Embracing the West”. *The Telegraph* (2017). Žiūrėta 2022 m. vasario 27 d. <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/18/reconstruction-full-incredible-story-behind-russias-deadly-plot/>.
44. FireEye. *APT28: A Window Into Russia's Cyber Espionage Operations?*. Special report. Milpitas, CA: FireEye, 2014. Žiūrėta 2022 balandžio 1 d. <https://www.fireeye.com/content/dam/fireeye-www/global/en/current-threats/pdfs/rpt-apt28.pdf>.

45. Galeotti, Mark. *Do the Western Balkans Face a Coming Russian Storm?* Berlin: ECFR, 2018. Žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d. https://ecfr.eu/publication/do_the_western_balkans_face_a_coming_russian_storm/.
46. Gardasevic, Ivana. „Russia and Montenegro: How and Why a Centuries’ Old Relationship Ruptured”. *Connections: The Quarterly Journal* 17, No. 1 (2018): 61–75. <https://doi.org/10.11610/Connections.17.1.04>.
47. Gioe, David V., Richard Lovering, Tyler Pachesny. „The Soviet Legacy of Russian Active Measures: New Vodka from Old Stills?”. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 33, No. 3 (July 2020): 514–539. <https://doi.org/10.1080/08850607.2020.1725364>.
48. Government of Montenegro. „Montenegro to Host Adriatic Charter Summit on Wednesday” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. <https://www.gov.me/en/article/175123--montenegro-to-host-adriatic-charter-summit-on-wednesday>.
49. Harris, Kira. „Russia’s Fifth Column: The Influence of the Night Wolves Motorcycle Club”. *Studies in Conflict & Terrorism* 43, No. 4 (2018): 259-273. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1455373>.
50. Hartwell, Christopher, Katarzyna Sidlo. *Serbia’s Cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America*. Brussels: European Parliament, Policy Department, Directorate General for the Strategic Policies, 2018. Žiūrėta 2022 m. balandžio 5 d. <https://doi.org/10.2861/234510>.
51. Hoffman, Frank G. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
52. Hughes, Geraint. „War in the Grey Zone: Historical Reflections and Contemporary Implications”. *Survival* 62, no. 3 (May 2020): 131-158. <https://doi.org/10.1080/00396338.2020.1763618>.
53. Jaitner, Margarita, Hary Kantola. „Applying Principles of Reflexive Control in Information and Cyber Operations”. *Journal of Information Warfare* 15, No. 4 (Fall 2016): 27-38.
54. Jordán, Javier. „International Competition Below the Threshold of War: Toward a Theory of Gray Zone Conflict”. *Journal of Strategic Security* 14, No. 1 (2021): 1-24. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.14.1.1836>.
55. Jonsson, Oscar. „The Evolution of Russian Hybrid Warfare: EU/NATO”. *CEPA* (2021). Žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d. <https://cepa.org/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-eu-nato/>.
56. Jonsson, Oscar. *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines between War and Peace*. Georgetown University Press, 2019.

57. Kahn, Herman. *On Escalation: Metaphors and Scenarios*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2009.
58. Kilcullen, David. *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*. New York: Oxford University Press, 2020.
59. Kilinskas, Kęstutis. „Hibridinis karas: orientuojanti ar klaidinanti sąvoka analizuojant Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje?“. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016* 14, No. 1 (2016): 131-149. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2016.14.6>.
60. Kofman, Michael, Matthew Rojansky. *A Closer Look at Russia's „Hybrid War“*. Washington, DC: Wilson Center, April 2015. Žiūrėta 2021 m. spalio 14 d. <https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no7-closer-look-russias-hybrid-war>.
61. Kodex. „DNP i Jedinštvena Rusija Poptisale Lovčensku Deklaracijū“ (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 19 d. <http://kodex.me/clanak/115727/dnp-i-jedinstvena-rusija-poptisale-lovcensku-deklaraciju>.
62. Kramer, Andrew E., Joseph Orovic. „Two Suspected Russian Agents Among 14 Convicted in Montenegro Coup Plot“. *The New York Times* (2019). Žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d. <https://www.nytimes.com/2019/05/09/world/europe/montenegro-coup-plot-gru.html>.
63. Kux, Dennis. „Soviet Active Measures and Disinformation: Overview and Assessment“. *Parameters* 15, No. 4 (1985): 19-28. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.1388>.
64. Lauder, Matthew A. „Wolves of the Russian Spring: An Examination of the Night Wolves as a Proxy for the Russian Government“. *Canadian Military Journal* 18, No. 3 (2018), 5-16. <http://www.journal.forces.gc.ca/vol18/no3/PDF/CMJ183Ep5.pdf>.
65. Lefebvre, Vladimir. *Reflexive Control: The Soviet Concept of Influencing on Adversary's Decision-Making Process*. Colorado: Science Applications, 1984.
66. Leonaitė, Erika. Dainius Žalimas. „Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste“. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016* 14, No.1 (2016): 11-57. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2016.14.1>.
67. Longton, Christopher (sud.). „Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict“. *The Military Balance* 105, No. 1 (January 2005): 411-420. <https://doi.org/10.1080/04597220500387712>.
68. Luttwak, Edward. *Coup d'Etat – A Practical Handbook*. New York: Knopf, 1968.
69. Mälksoo, Maria. „The Challenge of Liminality for International Relations Theory“. *Review of International Studies* 38, No. 2 (2012): 481 - 494. <https://doi.org/10.1017/S0260210511000829>.

70. Mazarr, Michael J. *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict*. Technical Report. Carlisle: United States Army War College Press, 2016. Žiūrėta 2022 m. spalio 7 d. <https://press.armywarcollege.edu/monographs/428>.
71. McCuen, John J. „Hybrid Wars”. *Military Review* 88, No. 2 (March-April 2008): 107-113. https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/militaryreview/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf.
72. MEMRI. „Russia’s Orbit - Part II - The Attempted Coup In Montenegro” (2016). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d. <https://www.memri.org/reports/russias-orbit-part-ii-attempted-coup-montenegro>.
73. Mockaitis, Thomas R. *British Counterinsurgency in the Post-imperial Era*. Manchester: Manchester University Press, 1995.
74. Mumford, Andrew. *Proxy Warfare*. Cambridge: Polity Press, 2013.
75. *NATO Glossary of Terms and Definitions*, AAP-06. Brussels: NATO Standardization Agency, 2013. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/Other_Pubs/aap6.pdf.
76. NATO. „NATO Foreign Ministers Sign Accession Protocol with Montenegro” (2016). Žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_131132.htm.
77. NATO. „North Atlantic Council Starts Two-Day Working Visit to Montenegro” (2015). Žiūrėta 2022 m. kovo 21 d. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_123859.htm.
78. NATO. *The North Atlantic Treaty*. Washington, DC: 4 April 1949. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.
79. NATO. „Relations with Montenegro” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49736.htm.
80. NATO. *Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Lisbon, November 19, 2010. <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.
81. Neumann, Iver B. „Introduction to the Forum on Liminality”. *Review of International Studies* 38, No. 2 (2012): 473-479. <https://doi.org/10.1017/S0260210511000817>.
82. Novosti. „CG: Osnovan „Demokratski front” (2012). Žiūrėta 2022 m. kovo 27 d. <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:389907-cg-osnovan-demokratski-front>.
83. PCNEN. „Osnovana Demokratska Narodna Partija” (2015). Žiūrėta 2022 m. kovo 27 d. <https://www.pcnen.com/portal/2015/03/21/osnovana-demokratska-narodna-partija/>.
84. Pettyjohn, Stacie L., Becca Wasser. *Competing in the Gray Zone, Russian Tactics and Western Responses*. RR-2791-A. Santa Monica, CA: RAND, 2019. Žiūrėta 2021 m. spalio 2 d. <https://doi.org/10.7249/RR2791>.

85. Petraitis, Daivis. „Naujasis karinis Rusijos veidas”. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015* 13, No. 1 (2015): 97-118. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2015.13.6>.
86. Petraitis, Daivis. „Reorganisation of the Russian Armed forces (2005-2015)”. Working paper, National Defense University, Department of Strategic and Defense Studies, 2012. Žiūrėta 2021 m. spalio 28 d. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/84363/StratL4_43w.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
87. Petraitis, Daivis. „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.” *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011* 9, No. 1 (2011): 159–190. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2011.9.8>.
88. Politico. „Vladimir Putin’s Man in the Balkans” (2017). Žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d. <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-balkans-point-man-nikolai-patrushev/>.
89. Popescu, Nicu, Stanislav Secieru (sud.). *Hacks, Leaks and Disruptions: Russian Cyber Strategies*. Research report. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018. Žiūrėta 2022 balandžio 4 d. <https://www.iss.europa.eu/content/hacks-leaks-and-disruptions---russian-cyber-strategies>.
90. Poznansky, Michael. „Revisiting plausible deniability”. *Journal of Strategic Studies* (March 2020): 1-23. <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1734570>.
91. Radio Free Europe/Radio Liberty. „Key Witness Identifies Russian Suspect In Funding Of Alleged Montenegro Coup Plot” (2017). Žiūrėta 2022 m. vasario 19 d. <https://www.rferl.org/a/montenegro-russia-serbia-coup-plot-witness-identifies-suspect-funding/28819658.html>.
92. Radio Free Europe/Radio Liberty. „Montenegro Bars 149 Russians Linked To Annexation Of Crimea” (2017). Žiūrėta 2022 m. vasario 29 d. <https://www.rferl.org/a/montenegro-bars-149-russian-linked-annexation-crimea-retaliation-russian-secret-blacklist/28526014.html>.
93. Radio Free Europe/Radio Liberty. „Montenegro Court Overturns „Coup Plot” Verdicts” (2021). Žiūrėta 2022 m. vasario 3 d. <https://www.rferl.org/a/montenegro-court-overturns-coup-plot-verdicts/31088156.html>.
94. Radio Free Europe/Radio Liberty. „Russia, Montenegro Pledge Stronger Ties” (2006). Žiūrėta 2022 m. kovo 10 d. <https://www.rferl.org/a/1070879.html>.
95. Radio Slobodna Evropa. „Officials dismiss talk of Russian military base in Montenegro” (2015). Žiūrėta 2022 m. kovo 10 d. <https://www.slobodnaevropa.org/a/officials-squash-talk-of-russian-military-base-in-montenegro/26839898.html>.
96. Radio Slobodna Evropa. „Ukinuta presuda za „državni udar” u Crnoj Gori, DPS tvrdi rezultat pritiska na sud” (2021). Žiūrėta 2022 m. vasario 3 d. <https://www.slobodnaevropa.org/a/31087966.html>.

97. Radsan, John A. „An overt turn on covert action”. *St Louis University Law Journal* 53, No. 2 (2009): 485-552. <https://scholarship.law.slu.edu/lj/vol53/iss2/6>.
98. Renz, Betina, Hana Smith. *Russia and Hybrid Warfare - Going Beyond the Label*. Finland: Aleksanteri Institute, University of Helsinki, 2016. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
99. Reuters. „NATO’s Planned Balkan Expansion a „Provocation”: Russia’s Lavrov” (2014). Žiūrėta 2022 m. vasario 29 d. <https://www.reuters.com/article/us-nato-balkans-russia-idUSKCN0HO11W20140929>.
100. Revaitis, Algirdas. „Karinio pokyčio identifikavimas karinėje mintyje: Rusijos karinių pajėgų atvejis”. Daktaro disertacija, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2021.
101. Revaitis, Algirdas. „Šiuolaikinės karybos diskursas Rusijos karinėje mintyje”. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018* 16, No. 1 (2016): 267-297. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2018.16.9>.
102. Rudic, Filip. „Montenegro Witness Retracts Coup Plot Testimony”. *Balkan Insight* (2019). Žiūrėta 2022 m. kovo 20 d. <https://balkaninsight.com/2019/03/12/montenegro-witness-retracts-coup-plot-testimony/>.
103. Schechter, Anna. „Scandal Overseas: Sex, Lies and Cigarette Smuggling”. *ABC News* (2009). Žiūrėta 2022 m. kovo 18 d. <https://abcnews.go.com/Blotter/story?id=7766451&page=1>.
104. Schuurman, Bart. „Clausewitz and the „New Wars” Scholars”. *Parameters* 40, No. 1 (2010): 89-100. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2515>.
105. Seely, Robert. „Defining Contemporary Russian Warfare”. *The RUSI Journal* 162, No. 1 (2017): 50-59. <https://doi.org/10.1080/03071847.2017.1301634>.
106. Seroka, Mateusz. „Montenegro: Russia Accused of Attempting to Organise a Coup d’état”. *OSW Centre for Eastern Studies* (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-03-06/montenegro-russia-accused-attempting-to-organise-a-coup-detat>.
107. Thomas, Timothy L. *Russian Military Thought: Concepts and Elements*. Technical report. MITRE MP190451V1. McLean, VA: Mitre Corporation, 2019. Žiūrėta 2022 m. sausio 13 d. <https://www.mitre.org/sites/default/files/publications/pr-19-1004-russian-military-thought-concepts-elements.pdf>.
108. Thomson, Janice E. *Samdiniai, Piratai ir Suverenai. Valstybės kūrimasis ir eksteritorinė prievarta ankstyvojoje moderniojoje Europoje*. Vilnius: Homo Liber, 2006.

109. Tomovic, Dusica. „Church Offer to Guarantee Coup Suspects Divides Montenegro”. *Balkan Insight* (2017). Žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d. <https://balkaninsight.com/2017/10/17/serbian-church-offers-guarantees-for-montenegro-coup-case-detainee-10-16-2017/>.
110. Tomovic, Dusica. „Montenegro Opposition Slam Coup Plotter’s „Witness” Status in Court”. *Balkan Insight* (2016). Žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d. <https://balkaninsight.com/2016/11/25/blame-game-continues-as-montenegro-offers-witness-status-to-coup-plotter-11-24-2016/>.
111. Tomovic, Dusica. „NATO Aspirant Montenegro Launches Intelligence Reforms”. *Balkan Insight* (2014). Žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d. <https://balkaninsight.com/2014/09/23/montenegro-reforms-intelligence-to-satisfy-nato/>.
112. Treverton, Gregory. *Covert action: the CIA and the limits of American intervention in the post-war world*. New York: Basic Books, 1987.
113. United States Department of State. *Economic Sanctions and Implementation, Ukraine and Russia Sanctions 2007-2021*. Žiūrėta 2022 m. vasario 5 d. <https://2017-2021.state.gov/ukraine-and-russia-sanctions/>.
114. US Department of State. *Soviet Influence Activities: A Report on Active Measures and Propaganda, 1986–87*. Washington, DC: August 1987. Žiūrėta 2022 m. sausio 30 d. <https://www.globalsecurity.org/intell/library/reports/1987/soviet-influence-activities-1987.pdf>.
115. U.S. Embassy in Albania. „Remarks by Vice President Mike Pence at the Adriatic Charter Summit” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 8 d. <https://al.usembassy.gov/remarks-vice-president-mike-pence-adriatic-charter-summit/>.
116. U.S. Embassy in Montenegro. „Vice President Mike Pence to Travel to Montenegro” (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. <https://me.usembassy.gov/vice-president-mike-pence-travel-montenegro/>.
117. Vasara, Antti. *Theory of Reflexive Control: Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy*. Helsinki: Finnish National Defence University, 2020. Žiūrėta 2022 m. vasario 1 d. <https://www.doria.fi/handle/10024/176978>.
118. Veljovski, Gjorgji, Nenad Taneski, Metodija Dojchinovski. „The danger of „hybrid warfare” from a sophisticated adversary: the Russian „hybridity” in the Ukrainian conflict”. *Defense & Security Analysis* 33, No. 4 (2017): 292-307. https://doi.org/10.1080/14751798.2017.1377883_
119. Vesti. „U Crnoj Gori Na Pomolu Formiranje Anti-NATO Saveza” (2015). Žiūrėta 2022 m. kovo 18 d. <https://www.vesti.rs/NATO/U-Crnoj-Gori-na-pomolu-formiranje-anti-NATO-saveza.html>.

120. Warsaw Institute. „Russian GRU Agents Found Guilty of Attempted Montenegro Coup” (2019). *Žiūrėta* 2022 m. vasario 5 d. <https://warsawinstitute.org/russian-gru-agents-found-guilty-attempted-montenegro-coup/>.
121. Гареев, Махмут Ахметович. „Война и военная наука на современном этапе. Соотношение не военных и военных средств в международном противоборстве и их влияние на развитие вооружения и техники”. *Военно-промышленный курьер* (2013). *Žiūrėta* 2022 m. vasario 4 d. https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_13_481.pdf.
122. Герасимов, Валерий Васильевич. „Ценность Науки в Предвидении”. *Военно-Промышленный Курьер* (2013). *Žiūrėta* 2022 m. sausio 15 d. <https://vpk-news.ru/articles/14632>.
123. *Контрразведывательный словарь. Высшая краснознаменная школа Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР им. Ф.Э. Дзержинский*, 1972.
124. Лефёвр, Владимир Александрович. *Конфликтующие структуры*. Москва: Высшая школа, 1967.
125. Лобов, Владимир Николаевич. *Военная хитрость*. Москва: Логос, 2001. ел. versija https://royallib.com/read/lobov_vladimir/voennaya_hitrost.html#0
126. Раскин, Андрей Вадимович. „Рефлексивное управление в социальных сетях”. *Информационные войны* 35, No. 3, (2015): 14-17.
127. Семенов, Игорь Никитович. „Полифоническая персонология В.А. Лефевра и фундаментальное развитие рефлексивных наук о человеке и вселенной”. *Психология. Журнал Высшей школы экономики* 14, No. 4 (2017): 607–625. <https://doi.org/10.17323/1813-8918-2017-4-607-625>.

Summary

Russia's liminal warfare: the case of Montenegro

Modern Russian warfare is rich in Western conceptual definitions, but the latter mostly highlights different means and methods of influence and lacks an evaluation of Russian strategic thinking. This leads to a problem definition that focusing on tactical-operational level limits comprehensive understanding of principles behind modern Russian warfare, which raises concerns about the state's ability to identify and intercept threats in a timely manner. Given the current problem, this research aims to define the concept and characteristics of modern Russian warfare by applying a liminal warfare framework. This paper calls attention to the critical need for strategic judgment of Russian warfare to better enable states' identification of national security gaps. The object of this research is an intended 2016 Montenegrin coup. Following the aim of this research, the main objectives are: (1) to define the role of non-conventional warfare in current conflicts; (2) to analyze the evolution of Russian military thought in their perception of threats in a geopolitical context; (3) to explore liminal warfare framework and elements; (4) by applying the liminal warfare framework to identify indirect involvement in the intended Montenegrin coup in 2016.

This research seeks to prove the hypothesis that the strategic impact of Russia's modern warfare is best reflected by the liminal warfare concept whose phased stages and ambivalence help to achieve goals without provoking a response. This hypothesis was confirmed by analyzing the evolution of warfare and Russian military thought, the specifics of liminal warfare and the case of the intended Montenegrin coup. The case of Montenegro spotlights the vulnerabilities of the state if political fragmentation, lack of internal stability and ethnical polarization are evident. These characteristics not only increase vulnerability but also create conditions for destructive activities without direct response. Additionally, the liminal warfare framework constitutes an assumption that if the region or governance specific vulnerabilities are properly accounted for, the framework can be applied to states with much greater political stability.

Understanding of Russian warfare and the liminal operation of Montenegro calls for a broader investigation into the evolution of warfare. The global context and increased lethality impel states to seek alternatives and exploit non-conventional military means, which were the predominant tools of non-state actors. This shift has broadened the spectrum of threats and increased applicability, resulting in complex detection and response. Russian threat perception identifies US and Western countries as the main danger and geopolitical competitors. By understanding Western military supremacy, Russia has adopted countermeasures to tackle vulnerabilities with indirect and ambivalent means at low cost. This shift in paradigm is not revolutionary, but rather an evolutionary and is based on an influence strategy adopted to exploit public and governance vulnerabilities. Russian warfare is based on operational preparation of the environment and ambivalent situation perception, where objectives can

be achieved without troops' involvement. By implementing multi-domain means Russia leverages from detection and perception threshold. This warfare itself is not unique, but the scope and complexity of the application make it distinctive.

Russia and the West are divided by a divergent understanding of peace and war. From a Russian perspective, the threat phase exists between those periods, where Russia plans and conducts preventive operations to deal with seeming threats. While the West perceives non-kinetic operations as Russia's stay away from war means, Russia accounts it as part of warfare. Inability to define war hampers the ability to respond.

The Montenegro case revealed that social and political instability together with internally supported organizations capable of mobilizing masses enable operational preparation of the environment. Furthermore, Russia incorporates the third-party actors to mount influence operations undercover. Regardless of proved GRU's involvement in organizing the coup, damage to Russia's reputation has not been inflicted due to properly selected time and methods. Russia has exploited instability in the Balkans to achieve cover while interfering with Montenegro's integration into NATO. Moreover, Russia's influence operations are expanded over time, therefore requiring a broad contextual assessment of parallel global events, political discourse, and internal factors to comprehend Russia's strategic goals.

Although modernization and strengthening of the military are important, the classic deterrence strategy is insufficient to ensure safety in a complex threat environment. This calls for further research to develop an understanding of how the current deterrence strategy could be modified to reflect modern Russian liminal warfare. It is also important to identify what could Lithuania learn from Russian liminal warfare. To increase resilience to liminal warfare it is crucial to expand geopolitical environment monitoring and assessment. Preventive monitoring allows foresee threats in different domains and prepare to prevent them. Intelligence plays a crucial role in the early identification of threats at the initial stages, therefore requires capability development. It is identified that liminal operations are conducted under the detection threshold hence time demanding. In order to increase the capacity of national intelligence, it is required not only to ensure information exchange between organizations but also continuously develop the analytical capacity of intelligence agencies.